

**T.C.
SİİRT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

SİİRT İLİNİN GÖÇ VE SOSYO - EKONOMİK BİLGİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yakup KARS

153202002

Tez Danışmanı: Dr.Öğr.Üyesi Semih Serkant AKTUĞ

SİİRT – 2018

T.C.
SIIRT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Siirt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Siirt İlinin Göç ve Sosyo-Ekonomik Bilgileri" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

16/08/2018
Yakup KARS

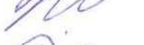

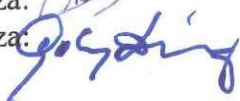
T.C.
SIIRT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Dr. Öğr. Üyesi Semih Serkant AKTUĞ danışmanlığında, Yakup KARS tarafından hazırlanan bu çalışma 16/08/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Tez Yöneticisi) : Dr. Öğr. Üyesi Semih S. AKTUĞ
Jüri.Üyesi : Prof. Dr. Arzdar KİRACI
Jüri.Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Gökhan DÖNMEZ

İmza:
İmza:
İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

16...1.08...1...2018

İmza

Adı ve Soyadı
Enstitü Müdürü

Dr. Öğr. Üyesi Veynel OKGU

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SIİRT İLİNİN GÖÇ VE SOSYO - EKONOMİK BİLGİLERİ

Yakup KARS

Tez Danışmanı: Dr.Öğr.Üyesi Semih Serkant AKTUĞ

2018, 100 Sayfa

Jüri: Prof.Dr.Arzdar KİRACI

Dr. Öğr. Üyesi Semih Serkant AKTUĞ

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan DÖNMEZ

Kişi ve topluluklar, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren daha iyi şartlarda yaşamak, doğal afetlerden kaçmak, inançlarını daha iyi yaşamak ve güvenlik gibi nedenlerden dolayı yaşadıkları yerleri terk ederek başka coğrafyalara göç etmişlerdir. Bu bakımdan göçün insanlık tarihinden itibaren başladığını ve bireylerin kaçınamayacakları bir süreç olduğu düşünülmektedir. Toplulukların göç hareketlerini incelerken ele alınacak unsurların başında demografik veriler ve sosyo-ekonomik göstergeler bulunmaktadır. Demografik veriler içinde yer alan nüfus, yaş ve cinsiyet yapısı gibi veriler ile tarım, hayvancılık, sanayi, dış ticaret, eğitim ve sağlık gibi sosyo-ekonomik göstergeler, gerçekleşen göç hareketleri ile ilgili veri sunarken, aynı zamanda şehir, bölge veya ülkelerin gelişmişlik düzeyleri hakkında bilgi vermektedir.

Türkiye’de gerçekleşen göç hareketleri incelendiğinde göçlerin büyük bir çoğunlukla gelişmemiş bölgelerden, gelişmiş bölgelere doğru ve genellikle ekonomik nedenlere bağlı olarak gerçekleştikleri görülmektedir. Siirt ilinde gerçekleşen göç hareketleri incelendiğinde ise göçlerin genellikle sosyal, ekonomik, etnik ve siyasi nedenlere bağlı olarak ve büyük bir oranda sosyo-ekonomik bakımdan daha fazla gelişmiş kentlere doğru gerçekleştiği görülmektedir.

Bu tezin amacı, Siirt ilinde gerçekleşen göçler ile Siirt ilinin sosyo-ekonomik yapısını tespit ederek, göçlerin sosyo-ekonomik yapı üzerindeki olumsuz durumları en aza indirmek ve bölgesel kalkınmaya katkı sunmaktır. Bu çalışmanın özellikle bu alanda yapılan çalışmalarda görülen eksiklikler ve daha sonra yapılacak çalışmalara kaynak oluşturması bakımından önem taşıdığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siirt, Göç, Ekonomi, Sosyo - Ekonomik Göstergeler.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
MIGRATION AND SOCIO-ECONOMIC INFORMATION OF SIIRT
PROVINCE

Yakup KARS

Thesis Advisor: Dr. Lecturer Semih Serkant AKTUĞ

2018, page:100

Jury: Professor Doctor Arzdar KİRACI

Dr. Lecturer Semih Serkant AKTUĞ

Dr. Lecturer Gökhan DÖNMEZ

Individuals and communities have migrated to other geographical areas since the beginning of human history, for having better life conditions, escaping natural disasters, living their beliefs better, and leaving places where they live for the security reasons. In this respect, it is thought that migration starts from the history of mankind and is a process that individuals can not avoid. Demographic and socio-economic indicators are at the forefront of elements to be considered when examining communities' migration movements. Data on demographic data such as population, age and gender structure, and socio-economic indicators such as agriculture, livestock, industry, foreign trade, education and health provide information on the actual migration movements and also information on the development levels of cities, regions or countries that it serves.

Considering migration movements that took place in Turkey, migrations are seen to take place largely from underdeveloped regions, towards developed regions and generally depending on economic reasons. When the migration movements in Siirt province are examined, it is seen that immigration is mostly carried out towards socio-economic and more developed cities depending on social, economic, ethnic and political reasons.

The purpose of this thesis is to determine the socio-economic structure of the Siirt province with the migrations taking place in Siirt province and to minimize the negative situations on the socio-economic structure of migrants and contribute to the regional development. This study is considered to be of particular importance in terms of the deficiencies seen in the work carried out in this area, and in terms of creating resources for future studies.

Key Words: Siirt, Migration, Economy, Socio - Economic Indicators.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	VI
TABLO LİSTESİ	VIII
GRAFİK LİSTESİ	IX
ÖNSÖZ.....	XI
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
GÖÇ KAVRAMI VE TÜRLERİ.....	5
1.1.GÖÇ KAVRAMI.....	5
1.2. GÖÇ TÜRLERİ	8
1.2.1. Oluşum Nedenlerine Göre Göçler	8
1.2.1.1. Gönüllü (Serbest) Göç	8
1.2.1.2. Zorunlu (Mecburi) Göç.....	9
1.2.2. Süresine Göre Göçler.....	11
1.2.2.1. Mevsimlik (Geçici) Göçler	11
1.2.2.2. Sürekli (Daimi) Göçler	11
1.2.3.1. İç Göçler	12
1.3. GÖÇ NEDENLERİ.....	17
1.3.2. Siyasi ve Askeri Nedenler.....	17
1.3.3. Doğal Afetlere Bağlı Nedenler	18
1.3.4. Ekolojik Nedenler	19
1.4. GÖÇ SONUÇLARI.....	20
İKİNCİ BÖLÜM.....	23
DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GÖÇ HAREKETLERİ.....	23

2.1. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE MEYDANA GELEN BAŞLICA BÜYÜK GÖÇLER	23
2.1.1. Coğrafi Keşifler Sonucu Yeni Kıtalara Yönelen Göçler	23
2.1.2. Afrika Kökenli Köle Göçleri	24
2.1.3. Mülteci Göçleri	24
2.1.4. İşçi Göçleri.....	26
2.1.5. Mübadele Göçleri	28
2.2. TÜRKİYE’DE İÇ GÖÇ.....	28
2.2.1. İtici Nedenler	30
2.2.2. Çekici Nedenler	30
2.3.1. Göç Hareketlerinin Ekonomik Etkileri	36
2.3.1.1. Bölgesel Gelir ve İstihdam	36
2.3.1.2. Bölgesel Kalkınma.....	37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	39
SIİRT İLİNİN TARİHİ, SOSYO-EKONOMİK YAPISI VE GÖÇ BİLGİLERİ ..	39
3.1. SIİRT İLİ GENEL BİLGİLER	39
3.2. SIİRT ADININ KAYNAĞI VE TARİHSEL GELİŞİMİ	39
3.2.1. Siirt Adının Kaynağı.....	39
3.2.2. Siirt İlinin Tarihsel Gelişimi	41
3.2.2.1. Osmanlı Öncesi Dönem	41
3.2.2.2. Osmanlı Dönemi	42
3.2.2.3. Cumhuriyet Dönemi	43
3.3. SIİRT İLİNİN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI	44
3.3.1. Sosyal ve Demografik Yapı.....	44
3.3.1.1. Nüfus Yapısı	44
3.3.1.2. Yaş Yapısı.....	51
3.3.1.3. Cinsiyet Yapısı.....	53
3.3.1.4. Doğurganlık Durumu.....	55
3.3.1.5. Medeni Durum.....	56
3.3.1.6. Hane Halkı Büyüklüğü	57
3.3.2. Sektörel Veriler.....	59

3.3.2.1. Tarım ve Hayvancılık	59
3.3.2.2. Sanayi ve Dış Ticaret	62
3.3.2.3. Eğitim.....	66
3.3.2.4. Sağlık	67
3.4. SİİRT İLİNİN GÖÇ VE SOSYO-EKONOMİK BİLGİLERİ	68
3.4.1. Sosyo - Ekonomik Gelişmişliğin Ölçülmesi.....	69
3.4.2. Siirt İlinin Sosyo - Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması.....	70
3.4.3. Siirt İlinde Yaşanan Göç Hareketleri.....	71
3.4.4. Göçün İşsizlik ve İstihdam Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Yansıması	78
3.4.5. Göçün Ücretler Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Yansıması	79
3.4.6. Göçün Sağlık Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Yansıması	80
SONUÇ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	82
KAYNAKÇA	88
ÖZGEÇMİŞ.....	101

KISALTMALAR

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- ANKS** : Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
- bkz.** : Bakınız
- BMMYK** : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
- çev.** : Çeviri
- DİE** : Devlet İstatistik Enstitüsü
- DİKA** : Dicle Kalkınma Ajansı
- DPT** : Devlet Planlama Teşkilatı
- GAP** : Güneydoğu Anadolu Projesi
- GDAB** : Güney Doğu Anadolu Bölgesi
- GNSV** : Genel Nüfus Sayım Verileri
- HDI** : İnsani Gelişmişlik Endeksi
- HÜNEE** : Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
- İBBS** : Türkiye İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması
- KB** : Kalkınma Bakanlığı
- MBA** : Milliyet Büyük Ansiklopedisi
- MÖ** : Milattan Önce
- MS** : Milattan Sonra
- SEGE** : Sosyo- Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- TÜİK** : Türkiye İstatistik Kurumu
- TÜSİAD** : Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
- UNDP** : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
- UNFPA** : Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu

UNHCR : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

URAK : Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurulu

vb. : ve benzeri

yy. : Yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1 : 2008-2016 Yılları Arasında Net Göç Alan İlk 10 İl	31
Tablo 2.2 : 2008-2016 Yılları Arasında Net Göç Veren İlk 10 İl	32
Tablo 2.3 : 2008-2016 Yılları Arasında Net Göç Hızı Negatif Olan 10 İl(%)	33
Tablo 2.4 : Siirt İli 1990 Öncesi ve Sonrası Değişimi	44
Tablo 3.1 : 2007-2016 Yılı İlçelere Göre Siirt Nüfusu	51
Tablo 3.2 : 2016 Yılı Toplam Doğurganlık Hızının En Yüksek Olduğu İlk 10 İl	55
Tablo 3.3 : Siirt İli Tarım Alanları	60
Tablo 3.4 : Siirt İli Tahıl ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarı (Ton)	60
Tablo 3.5 : Siirt İli Yıllara Göre Hayvan Sayısı ve Hayvansal Üretim	61
Tablo 3.6 : Türkiye ve Siirt İli İthalat-İhracat Verileri	63
Tablo 3.7 : 2001- 2016 Ortalama İhracat Artışı İlk 10 İl	64
Tablo 3.8 : 2016 Yılı Türkiye, GDAB ve Siirt Kişi Başı İthalat-İhracat (ABD Doları)	65
Tablo 3.9 : 2016 Yılı Türkiye, GDAB ve Siirt İli Hastane ve Yatak Sayısı	67
Tablo 3.10: Türkiye, GDAB ve Siirt İli 100.000 Kişiye Düşen Sağlık Personeli Sayısı	68
Tablo 3.11 : İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması İlk 10 ve Son 10 İl	70
Tablo 3.12 : 2016 Yılı Siirt İlinin En Fazla Göç Aldığı İlk 10 İl	72
Tablo 3.13 : 2016 Yılı Siirt İlinin En Fazla Göç Verdiği İlk 10 İl	73
Tablo 3.14 : Türkiye ve TRC3 İlleri 15+ Yaş, İşsizlik Oranları	78
Tablo 3.15 :Türkiye ve TRC3 İlleri 15+Yaş, İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kolları	79

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 2.1 : Bölgelerin 2010- 2016 Yıllarındaki Net Göç Hızları (%)	35
Grafik 3.1 : 1927-2000 Yılları Arasındaki Siirt Nüfusu	45
Grafik 3.2 : 2007-2016 Yılları Arasındaki Siirt Nüfusu	46
Grafik 3.3 : 1927 – 2000 Yılları Arasında Siirt İli Şehir ve Kır Nüfusu	47
Grafik 3.4 : 2007-2016 Yılları Arasında Siirt İli Şehir ve Kır Nüfusu	48
Grafik 3.5 : 1927-1990 Yılları Arasındaki Türkiye ve Siirt Nüfus Artış Hızı(%)	49
Grafik 3.6 : 2008-2016 Yılları Arasındaki Türkiye ve Siirt Nüfus Artış Hızı(%)	50
Grafik 3.7 : 2016 Yılı Siirt Nüfusunun Yaş Grubuna Göre Dağılımı	52
Grafik 3.8 : 1927-2000 Yılları Arasındaki Siirt İli Cinsiyet Yapısı	54
Grafik 3.9 : 2007-2016 Yılları Arasındaki Siirt İli Cinsiyet Yapısı	55
Grafik 3.10 : 2016 Yılı Türkiye ve Siirt Medeni Durumu ve Nüfusa Oranı(%)	56
Grafik 3.11 : 2008- 2016 Yılları Arasındaki Türkiye ve Siirt Hane Halkı Büyüklüğü	58
Grafik 3.12 : 2010-2016 Yılları Arasındaki Türkiye, GDAB ve Siirt İli Okuma Yazma Bilenlerin Oranı(%)	66
Grafik 3.13 : 1975-2000 Yılları Arasındaki Siirt İli Göç Durumu	71
Grafik 3.14 : 2007-2016 Yılları Arasındaki Siirt İli Göç Durumu	72
Grafik 3.15 : 2010-2016 Yılları Arasındaki Siirt İli Göç Eden Nüfusun Yaş Grubu (Aldığı)	74
Grafik 3.16 : 2010-2016 Yılları Arasındaki Siirt İli Göç Eden Nüfusun Yaş Grubu (Verdiği)	75
Grafik 3.17 : 2010-2016 Yılları Arasında Siirt İli Göç Eden Nüfusun Eğitim Durumu (Aldığı)	76
Grafik 3.18 : 2010-2016 Yılları Arasında Siirt İli Göç Eden Nüfusun Eğitim Durumu(Verdiği)	76
Grafik 3.19 : 2010-2016 Yılları Arasında Siirt İli Göç Edenlerin Cinsiyeti (Aldığı)	77

Grafik 3.20 : 2010-2016 Yılları Arasında Siirt İli Göç Edenlerin Cinsiyeti (Verdiği)
.....78

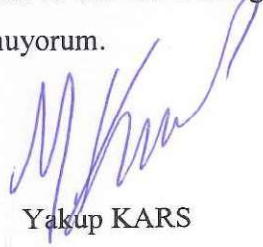

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim ve tez çalışmam süresince bana yardımda bulunan, bilgi ve birikimini esirgemeyen Prof. Dr. Yüksel BİRİNCİ'ye saygı ve şükranlarımı sunarım.

Ayrıca tez dönemim boyunca, desteğini esirgemeyen eşim Fatma KARS ile bu süreçte bana her türlü imkânı sağlayan Personel Daire Başkanı Ömer ÖREN'e teşekkürlerimi sunarım.

Dünya'da göç ile ilgili birçok kaynak olmasına rağmen hazırlamış olduğum bu tezin Türkiye ve Siirt ilinde gerçekleşen göç olaylarını daha iyi anlamak açısından faydalı olacağını, bu alandaki boşluğu azda olsa dolduracağını ve bundan sonra göç ile ilgili hazırlanacak çalışmalara bir ön kaynak oluşturacağı umuyorum.

Yakup KARS

GİRİŞ

Nüfus değişiminin, dünya, kıta, ülke veya herhangi bir coğrafyadaki, yoğunluğu, dağılışı ve artışı sürekli, bir değişim içindedir. Bu nüfus değişimini belli bir mekân ve zaman diliminde belirleyen üç temel etken bulunmaktadır. Bu etkenler; doğum oranı, ölüm oranı ve göçlerdir (Atasoy, 2013).

Nüfus değişiminde önemli bir rol oynayan göç, en basit tanımıyla bir mekân değiştirme olayı olarak görülebilir, Ancak ülkelerin dini, kültürel, demografik ve kültürel yapıları üzerindeki etkilerinden dolayı çok boyutlu bir süreç haline dönüşmektedir. Bu açıdan göç, gerçekleştiği anda hem göç veren hem de göç alan ülkelerin veya bölgelerin yapısını değiştirebilecek bir etkiye sahiptir.

Göç hareketleri birçok nedenle bağlı olarak ve belli bir zaman diliminde gerçekleştiğinden tarihsel süreç içerisinde toplumların gündeminden düşmeyen bir olgu olmuştur. Bu bakımdan göçlerin insanlık tarihi kadar eskiye dayandığı ve yeryüzündeki canlılar yaşadığı sürece devam edeceği söylenebilir.

Göçler, genel olarak ülke içinde gerçekleşen göçler “*iç göçler*” ve ülke dışına gerçekleşen göçler “*dış göçler*” olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır (Koçak ve Terzi, 2012). Ancak gönüllü, zorunlu, mevsimlik ve sürekli göçler hem iç göçlerde hem de dış göçlerde değerlendirildiğinden ortaya karmaşık bir yapı çıkmaktadır. Bu açıdan göçler, oluşum nedenlerine göre, “*gönüllü ve zorunlu*”, süresine göre, “*geçici ve sürekli*” ve Mesafesine göre “*iç ve dış*” göçler şeklinde tasnif edilmiştir (Bülbül ve Köse, 2010).

Dış göçler, ülke sınırları dışına gerçekleşen göçler olup, sürekli olabilecekleri gibi geçici de olabilirler. Dış göçler başka ülkelere Türkiye’ye gerçekleşen göçler ve Türkiye’den başka ülkelere gerçekleşen göçler olmak üzere iki kısımda değerlendirilmektedir (Doğanay, 1994).

Özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra yapım sürecine giren Avrupa ülkelerindeki işçi açığını kapatmak üzere Türkiye başta olmak üzere gelişmekte olan birçok ülkeden ekonomik olarak daha gelişmiş olan Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşen işçi göçleri ile petrol zengini olan körfez ülkeleri başta olmak üzere Libya ve Irak gibi diğer Arap

ülkelerine doğru gerçekleşen göçler (Seyidoğlu, 1996), dış göçler içinde değerlendirilmektedir.

Türkiye'den gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen beyin göçlerini de dış göçler içinde değerlendirmek mümkündür. Özellikle yüksek eğitimli ve kalifiye kişilerin ülkelerini terk ederek başka ülkelere göç etmesi beyin göçü'nün ülkelerin gelişmesi açısından önemini göstermektedir.

Bu açıdan gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerin kıt kaynaklar ile yetiştirmiş oldukları yüksek eğitim ve kültür düzeyine sahip değerli beyinlerini, gelişmiş ülkelere göndermesi bu ülkelerin gelişmeleri daha da yavaşlatırken, almış olduğu beyin göçlerine daha yüksek ücret ve daha iyi olanaklar sağlayan gelişmiş ülkelerin ise gelişmesini daha da hızlandırmaktadır. Bu durum ülkeler arasında var olan gelişmişlik farkının da artmasına neden olmaktadır (Kaya, 2003), (Atasoy, 2013).

Çünkü ekonomik kalkınmaya önemli katkı sağlayan beşeri sermayenin beyin göçü temelinde ülkeden ayrılması, beyin göçünü alan ülkelerin kalkınma sürecine katkı sunarken, göç veren ülkelerin kalkınma sürecini ise sekteye uğratmaktadır (Gökbayrak, 2008).

Dış göçler, gerçekleştikleri bölgelerin nüfus yapılarını da etkiler. Çünkü göç hareketine katılan bireylerin sahip oldukları özellikler, göç hareketlerine katılmayanlarınkinden farklıdır. Normal şartlarda göç hareketine çoğu orta yaştaki erkek ve üretici grupların katıldığı düşünülüğünde, bir ülkenin kalkınması için asıl ihtiyaç duyulan bu nüfusun göç etmesi, ölçülmesi güç de olsa, ekonomik gelişmeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelere doğru gerçekleşen “beyin göçü” gibi (Saydam, 2010).

Dünyada gerçekleşen beyin göçü istatistikleri incelendiğinde, Türkiye en fazla beyin göçü veren 34 ülke arasında 24'üncü sırada yer alırken, daha iyi bir eğitim almak üzere Türkiye'den ayrılan her yüz kişiden 59'u, ülkelere geri dönmemektedir (Bayraklı, 2007).

İç göçler ise, ülke sınırları içinde gerçekleşen göçler olup, sürekli olabilecekleri gibi geçici de olabilirler. Bu tür göçler genellikle ticaret ve sanayinin gelişmiş olduğu bölgeler, verimli tarım alanları, zengin maden yatakları ile turizm ve kültür merkezlerine doğru gerçekleştikleri görülmektedir.

İç göç hareketleri bölgesel bazda incelendiğinde en çok göç veren yerlerin ekonomik bakımdan gelişmemiş Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu illeri olurken, en çok göç alan yerlerin ise ekonomik bakımdan gelişmiş olan Marmara, Ege ve Akdeniz illeri olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye'deki göçlerin ekonomik nedenlere bağlı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Araştırmanın ana konusunu oluşturan Siirt ilinde gerçekleşen göç hareketleri ise genellikle ekonomik ve güvenlik gibi nedenlerle gerçekleşmektedir. Doğal nüfus artış oranının ülke ortalamasının çok üstünde olduğu şehirde eğitimini tamamlayıp iş ihtiyacı olan nüfusun hızla artması kentin ekonomik yapısı nedeniyle istihdam edilememesinden dolayı göç etmek zorunda kalmaktadır. Nitekim kentteki göç hareketleri incelendiğinde göç eden kesimin eğitim durumu yüksek ve girişimci ruha sahip kabul edilen 15 - 64 yaş aralığındaki yetişkin nüfustan oluştuğu görülmektedir.

Türkiye'de bölgelerin sosyo-ekonomik gelişme eğilimleri, sektörel hedefleri ile faaliyetlerin ve alt yapıların dağılımını tespit etmek üzere hazırlanan 26 tane alt bölge şu şekilde olup, TR10 (İstanbul), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR22 (Balıkesir, Çanakkale), TR31 (İzmir), TR32 (Aydın, Denizli, Muğla), TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR51 (Ankara), TR52 (Konya, Karaman), TR61 (Antalya, Isparta, Burdur), TR62 (Adana, Mersin), TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye), TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir), TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat), TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın), TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop), TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya), TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane), TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt), TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri), TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır), TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt). TRC3 bölgesi içinde yer alan Siirt, Türkiye'de işsizlik oranının ve net göç hızının en yüksek olduğu iller arasında yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı göç'ün Siirt ilinin göç ve sosyo-ekonomik bilgileri tespit etmek ve göç ile sosyo-ekonomik yapı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

Bu amaçla hazırlanan çalışma  bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde g kavramı ile ilgili değişik tanımlara yer verilirken, g türleri  ana başlıkta incelenmektedir. Aynı bölümde gün gerçekleşmesinde rol alan birçok neden açıklanarak, gün muhtemel sonuçları ile ilgili bilgi verilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde tarihsel süreç içinde meydana gelen başlıca büyük g hareketleri ele alınırken, Türkiye’de özellikle 1950 yıllarından sonra hız kazanan i göç hareketleri ve i göç hareketlerinin bölgesel kalkınmaya etkileri irdelenmektedir.

Çalışmanın nc bölümünde Siirt ilinin adının kaynağı, tarihsel gelişimi ve Siirt ile ilgili güç ve sosyo - ekonomik bilgiler grafik ve tablolar yardımıyla ortaya konulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ KAVRAMI VE TÜRLERİ

1.1.GÖÇ KAVRAMI

Nüfus değişiminin, dünya, kıta, ülke veya herhangi bir coğrafyadaki, yoğunluğu, dağılışı ve artışı devamlı, bir değişim içindedir. Bu nüfus değişimini belli bir mekân ve zaman diliminde belirleyen üç temel etken bulunmaktadır. Bu etkenler; doğum oranı, ölüm oranı ve göçlerdir. Bu üç temel etken nüfusun değişiminin mekân ve zaman bazındaki değişimini ortaya koyarken, nüfusun soyut ve somut boyutlarına da ışık tutmaktadır (Atasoy, 2013).

Dünya tarihinde meydana gelen kitlesel nüfus hareketlerinin; istila (kuşatma), fetih, sömürgeleştirme ve göç gibi değişik isimler altında görülmesi, göçün insanlık tarihe kadar uzanan bir olgu olduğunu göstermektedir (Akgür, 1997).

Bu açıdan bakıldığında İnsanlık tarihe kadar uzanan bir olgu olan göç, genel anlamda, kişi veya topluluklarının buldukları yerden, geçici veya kalıcı olmak üzere başka coğrafyalara gidip yerleşmeleri nedeniyle meydana gelen bir mekân değiştirme hareketidir (Akkayan, 1979).

Göçler günümüze kadar yeryüzüne yayılma, o güne kadar keşfedilmemiş coğrafyalara yayılma şeklinde gerçekleşmiştir. İnsanlık tarihi ile beraber kişi ve topluluklar, buldukların durumdan daha iyi yaşam koşullarına erişmek için sürekli bir arayış içinde olmuştur. Coğrafi keşifler sonucunda yeni kıtalar bulunup yeni yerler tanınmaya başlanmasıyla kişi ve topluluklar mevcut zenginlik ve doğal kaynakları bu yeni yerleşim yerlerine taşımaya başlamışlardır (Akgür, 1997). Coğrafi keşifler ve yeni arayışlar sonucunda yaşanan büyük nüfus hareketleri de dünya tarihinin önemli dönemeçlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Babuş, 2006).

Nitekim Avrupa'da meydana gelen Sanayi Devrimi'nin tohumlarının da Asya kıtasında yer alan zengin yer üstü ve yer altı kaynakların Avrupa kıtasına aktarılması ile oluştuğu görülmektedir (Akgür, 1997). Bazı araştırmacılar, göçmenlerin buldukları topraklarda yer alan zenginlik ve doğal kaynakları göç edilen yerlere götürmedikleri,

göçün bireyin kendi iradesiyle gerçekleştirildiği ve bu nedenle daha çok modern toplumlarda görülen bir durum olduğunu değerlendirmektedir (Tekeli, 2008).

Genel olarak ise göç; ekonomik, sosyal ve siyasal sebepler sonucunda meydana gelen bu büyük nüfus hareketleri nedeniyle kişi ve toplulukların, buldukları yerlerden ticaret ve sanayinin geliştiği, verimli tarım arazilerinin olduğu, zengin maden kaynakları ile turizm ve kültür merkezlerine doğru göç etmesidir (Akyüz Orat, Oran Arslan ve Tanrıverdi, 2011). Dünya üzerinde gerçekleşen göç hareketleri incelendiğinde de göçlerin sadece modern toplulukların değil tüm toplulukların karşılaşılabileceği bir durum olduğu görülmektedir.

Bu durum kişi veya toplulukların terk ettikleri yerler ile yeni yerleşim yerleri arasında farklılıkların oluşmasına neden olmaktadır. Bir süre sonra ise oluşan bu farklılıkların günümüz dünyasının en önemli sorunlarından biri haline geldiği görülmektedir (Akyüz Orat, Oran Arslan ve Tanrıverdi, 2011).

Günümüze kadar bazı araştırmacılar tarafından göç ile ilgili pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımlar göçün karmaşık bir yapıya dönüşmesine neden olsa da genel olarak bakıldığında göç ile ilgili zengin bir literatürün oluşmasına neden olmuştur.

Bazı araştırmacılar tarafından yapılan göç tanımları şu şekildedir;

- Türk Dil Kurumunda yer alan tanıma göre göç "*Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret olarak tanımlanmaktadır*" (TDK, 2017).
- Genel olarak belli bir alanda yaşayan nüfusun çeşitli nedenlerle buldukların yerden kalkıp geçici veya sürekli olarak üzere başka yerlere yerleşmeleri nedeniyle oluşan yer değiştirme hareketi olarak adlandırılmaktadır. Başka bir deyişle göç; belli bir coğrafyada yaşayan kişi veya toplulukların yaşamlarını farklı bir coğrafyada devam ettirme isteğiyle ortaya çıkan toplumsal bir olaydır (Saydam, 2010).
- Geçici veya sürekli olarak yerleşmek amacıyla kişi veya toplulukların kendi kültürlerini bırakarak farklı kültürlere geçmeleridir (Kocabaşoğlu ve Uludüz, 2002).
- Kişi veya toplulukların geçici veya kalıcı olarak buldukları coğrafyayı doğal afet, savaş, bulaşıcı hastalıklar vs. nedenlerden dolayı bırakıp farklı coğrafyalara yerleşmeleridir (Öztürk, 2007).

- Bir yerleşim yerinden, başka bir yerleşim yerine doğru, kısmen ya da sürekli olarak yapılan bireysel veya kitlesel bir harekettir (Demir ve Acar, 2005).
- Kişi veya toplulukların sınırları olan bir idari yapıyı geçerek ikametgâhlarını sürekli veya uzun süreli olarak değiştirmeleri olayıdır (Tümertekin ve Özgüç, 2006).
- Daha iyi yaşam koşullarına erişmek, daha kolay geçinmek ve yerleşmek üzere bir mekândan başka bir mekâna taşınma işidir (İzbırak, 2001).
- Kabaca kişilerin hayatlarının bir kısmını veya tamamını geçirmek üzere, sürekli veya geçici bir süreliğine bir yerleşim biriminden (kent, kasaba, köy) başka bir yerleşim birimine yaptıkları coğrafi bir yer değiştirme olayıdır (Akkayan, 1979).
- Birey veya toplulukların daha iyi yaşam koşullarına erişmek amacıyla yaşadıkları ortamdaki vazgeçip, geçici bir süreliğine veya devamlı olarak yeni yerleşim alanlarına gitmeye karar vermeleridir (Pazarlıoğlu, 2007).
- Ekonomik, politik veya bireysel nedenlerle bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gerçekleştirilen kısa, orta veya uzun vadede tekrar geri dönmek üzere veyahut sürekli yerleşmek amacıyla gerçekleşen coğrafi, kültürel ve toplumsal bir yer değiştirme eylemidir (Yalçın, 2004).

Yukarıda yer alan tanımlardan anlaşılacağı üzere göç'ün; sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik ve diğer birçok yönüyle ele alınabilen çok boyutlu bir olgu olma özelliği taşımakla birlikte (Taşçı, 2009), bu olgunun üç önemli özelliği ön plana çıkmaktadır.

Bu özelliklerin birincisi mekân, ikincisi zaman ve üçüncüsü ise göçün hangi nedenle yapıldığı, yani göç yapılmasındaki amacın ne olduğudur. Buradan yola çıkılarak genel bir göç tanımı yapılacak olursa, göç; kişi veya toplulukların iradeleri ile veya iradeleri dışında, sosyal, kültürel, ekonomik, politik veya toplumsal faktörlerin etkisiyle daha iyi yaşam koşullarına erişmek veya değişik beklentileri gerçekleştirmek adına hayatlarının geri kalan kısmını sürekli veya geçici olarak başka topraklarda geçirmek olarak kabul edilebilir (Özyakışır, 2012).

1.2. GÖÇ TÜRLERİ

1.2.1. Oluşum Nedenlerine Göre Göçler

Oluşum nedenlerine göre göçler, göç kararının kişilerin kendi rızası ile olup olmamasına göre gönüllü (serbest) ve zorunlu (mecburi) diye iki kısma ayrılmaktadır (Kılıçarslan, 2006). Bazı yazarlar aynı sınıflandırmada, “isteğe bağlı göçler” ve “zoraki göçler” terimini de kullanmaktadırlar (Tümertekin ve Özgüç, 2006).

1.2.1.1. Gönüllü (Serbest) Göç

Gönüllü (serbest) göçler aile bireylerinin bir veya bir kaçının başka bölgelere önceden gidip iş bulduktan sonra kademeli olarak diğer aile bireylerinin göç etmesi şeklinde gerçekleşen bir göç türüdür (Erder, 1998).

Gerek bugün gerekse geçmişte yaşanan göçlerin büyük bir bölümünü gönüllü (serbest) göçler oluşturmaktadır (Atasoy, 2013). Göçlerin büyük bir bölümünü bu göç türünün oluşturmasından dolayı, gönüllü (serbest) göçün bazı araştırmacılar tarafından farklı şekilde tanımlanmasına neden olmuştur. Bu tanımlardan bazıları aşağıdaki gibidir.

- Kişi ve toplulukların yeni coğrafyalar görmek, daha yüksek gelirli bir iş bulmak, daha iyi bir eğitim almak veya ailelerinin ve çocuklarının geleceğini garanti altına almak gibi bir takım kişisel isteklerini yerine getirmek amacıyla yapmış oldukları göçlerdir (Akgür, 1997).
- Aile bireylerinin bir veya bir kaçının başka bölgelere önceden gidip iş bulduktan sonra kademeli olarak diğer aile bireylerinin de göç etmesidir (Erder, 1998).
- Kişi veya toplulukların ekonomik, sosyal ve benzer nedenlerden dolayı, farklı coğrafyalarda yaşama ve farklı kültürdeki insanlarla birlikte olma isteği, yeni bir macera veya bulunduğu hayat standardını yükseltme isteğiyle gönüllü olarak gerçekleşen bir mekân değiştirme hareketidir (Ugus, Bilgen, Yerlikaya ve Evlice, 2004). Kişi ve toplulukların yeni iş olanakları, daha iyi bir eğitim alma, aile, akraba ve aynı kültürdeki bireylerle aynı ortamda yaşama isteği gibi nedenlerden dolayı kendi kararları ile başka topraklarda yaşamayı kabul etmeleridir (Zülal, 2002).

- Kişi ve toplulukların kendi tercihleri ile yeni maceralar aramak, değişik kültürler ile yaşamak ve yaşadıkları yerlerden duydukları bıkkınlık gibi nedenlerle yer değiştirmeye karar verdikleri ve bu kararları gerçekleştirdikleri göçlerdir (Yalçın, 2004).

Yukarıda yer alan tanımlar birbirlerine çok yakın olmakla beraber yapılan bu tanımlardan çıkarılacak birinci sonuç, kişi veya toplulukların gidecekleri yeri, zamanı ve şartları kendilerinin belirlemesidir.

İkinci sonuç ise, kişi ve topluluklar mevcut yaşama standartlarının yükselmesi ve bu gibi çok önemli nedenler olmadıkça yer değiştirmeye kalkışmayacaklarıdır (Eren, 1966). İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle toparlanma sürecine giren Avrupa ülkeleri, sanayileşmenin gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkan işgücü gereksinimi karşılamak üzere az gelişmiş veya gelişmekte olan birçok ülkeden göç kabul etmeye başlamıştır. Avrupa ülkelerinin başında yer alan Almanya, 1954 yılından 1970'li yıllara kadar Türkiye, İspanya ve Yunanistan gibi ülkelere işgücü alımı gönüllü göçe örnek verilebilir (Aksoy, 2012).

Bununla birlikte büyük çoğunluğunu Kuzey Avrupa ve Kuzey Amerikalıların oluşturduğu zengin kesimin, yaşadıkları ülkelerde emekli olduktan sonra hayatlarının diğer kısmını geçirmek için Güney Amerika'da yer alan Florida veya Güney Avrupa'nın Akdeniz sahillerine göç etmesini de gönüllülük çerçevesinde ele almak mümkündür (Balkır, Karaman ve Kırkulak, 2008).

1.2.1.2. Zorunlu (Mecburi) Göç

Zorunlu (Mecburi) göçler; Kişi veya toplulukların buldukları coğrafyada hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli asgari şartların ortadan kalkması durumunda gerçekleşen göçlerdir (Saydam, 2010).

Değişik zamanlarda meydana gelen doğal afetler, kuraklık, açlık sorunu, kaynak yetersizliği, iklim değişiklikleri ve savaşlar göçü zorunlu kılan faktörlerdendir (Yalçın, 2004). Dolayısıyla geçmiş zamanlara bakıldığında, kitlesel göç hareketlerin büyük bir oranda kişilerin isteği dışında gerçekleştiği görülmektedir.

Kitlesel göç hareketlerine verilecek en güzel örnek Volga - Don nehirleri arasında yaşayan Hunluların M.S. 350 – 800 yılları arasında Çin hâkimiyetinden kurtulmak için batıya doğru hareket ederek Karadeniz'in kuzey bölgelerine

yerleşmeleri sonucunda, bu bölgelerden kaçan çoğunluğu Cermen kavimlerinden olan Ostrogotlar, Gebitler, Vizigotlar, Vandallar, Burguntlar ve Germen olmayan Slavlar tarafından gerçekleştirilen Kavimler Göç'üdür (Kınık, 2010).

Giddens'e göre ise, tarihteki en büyük kitlesel göç 1947 yıllarında Hindistan'ın bölünmesinden sonra, yaklaşık olarak 7 milyon Müslüman'ın Hindistan'dan göç ederek Pakistan'a yerleşmesidir. Giddens'e göre tarihteki en büyük kitlesel insan hareketlerin çoğunda, göçmenler zorunlu olarak yer değiştirmiştir. Örneğin 17. ve 18. Yüzyıllarda Afrika'dan köle olarak alınmış 15 milyona yakın insan, gemilere bindirilerek Brezilya, Karayipler ve Kuzey Amerika'ya taşınmıştır. Yine 19. Yüzyılda öncelikle Çin ve Hindistan'dan 10 ila 40 milyon arasındaki sözleşmeli işçi, büyük topluluklar halinde dünyanın dört bir tarafına gönderilmiştir. Aynı şekilde 20. Yüzyılda Avrupa ve Asya'da meydana gelen savaşlar sonucunda milyonlarca kişi yurdundan göç etmek zorunda kalmıştır (Akt. Özyakışır, 2012).

Türkiye'de ise zorunlu göçlere verilecek en güzel örneklerden biri Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye ve Bulgaristan arasında gerçekleşen ve boyutları bakımından Cumhuriyet tarihinin en büyük dış göçü olan 1989 göç dalgasıdır (Çağlayan, 2007).

1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru gerçekleşen göç dalgası, hem Bulgaristan hem Türkiye için telafisi uzun süren sonuçlar doğurmuştur. 1989 yılının Ağustos ayına kadar Bulgaristan'ın "zorunlu göçe" maruz bıraktığı Türklerin sayısı 320 bin kişi olmuştur. Türkiye ise çok acı bir şekilde Jivkov'un "blöf" yapmadığını görmüş ve Bulgaristan'dan gelen göçmen sayısının 300 bini geçmesi ile geri adım atmak zorunda kalmış ve 22 Ağustos 1989 tarihinde Bulgaristan'dan baskılar sonucu göç ettirilerek Türkiye'ye gelecek olan Türklere vize uygulamak zorunda kalmıştır. Türkiye'nin vize uygulaması sonucunda Bulgaristan'da yaşayan Türklerin bir kısmının ailelerinin Bulgaristan tarafında vize engeline takılması ile "bölünmüş ailelere" yenileri eklenmiştir. Ailelerinin bölünmesine Türkiye'de iş ve barınma sorunları da eklenen Bulgar göçmeni soydaşlarımız yeni bir olgu "tersine göç" ile karşı karşıya kalmıştır (İnginar, 2010).

1.2.2. Süresine Göre Göçler

Süresine göre göçler mevsimlik (geçici) ve sürekli (daimi) olarak iki gruba ayrılmaktadır. Süresine göre göçler kişi veya toplulukların buldukları coğrafyayı tarım, hayvancılık veya turizm gibi nedenlerle geçici olarak değiştirmeleri ya da buldukları coğrafyayı siyasi, sosyal, ekonomik veya doğal afetler gibi nedenlerle sürekli (daimi) olarak değiştirmeleridir (Kıratlı, 2011).

1.2.2.1. Mevsimlik (Geçici) Göçler

Bireylerin yılın bazı aylarında buldukları ortamdan pamuk, fındık gibi ürünleri toplamak üzere, bağ evi ve yayla gibi yerlerde dinlemek üzere veya tatil amaçlı gezmek için tekrar geri dönmek üzere bir süreliğine başka bir ortama gitmelerine mevsimlik (geçici) göç denilmektedir. Bu tür göçlerde bireyler belli bir zamanda iki veya daha fazla mekân değişikliği de yapabilmektedirler. Mevsimlik (geçici) göçlerin gerçekleşmesiyle sosyal ve kültürlerin bir biriyle kaynaşması da söz konusu olmaktadır (Sağlam, 2006).

Mevsimlik (geçici) göçler, turizm amaçlı başka yerleri gezip görmek şeklinde gerçekleşebildiği gibi ucuz iş gücü ihtiyacını karşılamak üzere çalışıp tekrar geri dönmek üzere ucuz iş gücüne ihtiyaç duyulan yerlere gitmek şeklinde de gerçekleşebilir.

Ucuz iş gücü ihtiyacını karşılamak üzere gerçekleşen mevsimlik (geçici) göçlere Çukurova'ya pamuk, Ege'ye zeytin, Karadeniz'e çay toplamak üzere veya belirli mevsimlerde hayvancılık ve yaylacılık gibi faaliyetlerin olduğu başka yerlere yapılan geçici göçler örnek verilebilir. Genel olarak bakıldığında ise Türkiye'de gerçekleşen mevsimlik göçlerin büyük bir bölümünün turizm faaliyetleri veya tarım faaliyetleri şeklinde gerçekleştiği görülmektedir (Atasoy, 2013).

1.2.2.2. Sürekli (Daimi) Göçler

Sürekli göç, İnsanların yaşadıkları mekândan bir başka mekâna, geri dönmek üzere gitmeleri şeklinde tanımlanmaktadır. Sürekli göçler, gönüllü olabileceği gibi zorunlu olarak da gerçekleşmektedir. İnsanlar daha iyi bir eğitim alabilmek, yaşam standartlarını yükseltmek ve maddi yönden daha da rahata erebilmek için kendi

iradeleri ile göç ederler. Eğer beklenmedik bir anda çıkan savaşlar, doğal afetler veya terör olayları neticesinde insanların iradeleri dışında veya devlet tarafından yapılmaya zorlanan göçler olursa, bunlar zorunlu göç olarak tanımlanmaktadır (Kocak ve Terzi, 2012).

1.2.3. Mesafesine Göre Göçler

Göç, ortaya çıkış nedeni, yapıldığı mekân, katılan kişi sayısı ve bu gibi nedenler dikkate alınarak sınıflandırılabilir. Daha iyi bir şekilde ifade etmek gerekirse; göç'ün yapılış nedeni, hacmi, mesafesi, süresi, yapıldığı yön ve organizasyon bakımından büyük farklılıklar gösterse de genel olarak “iç göçler” ve “dış göçler” olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır (Akkayan, 1979).

1.2.3.1. İç Göçler

Bir ülkenin mevcut sınırları aşılmadan bir yerleşim yeri veya idari birimden başka bir yerleşim veya idari birime yapılan göçe iç göç denilmektedir (Yazıcı ve Koca, 2007).

İç göç, bir ya da birkaç kişilik gruplar halinde münferit olarak yapılmaktadır. Göç katılanların bazı ortak unsurları olsa da, genellikle birbirinden bağımsız sebepleri bulunmaktadır. Hatta toplum, uzun yıllar sonra ortaya çıkan birikimlerden sonucunda bu tür göçlerin farkına varabilmektedir (Saydam, 2010).

Türkiye’de de bölgeler arasındaki sosyo - ekonomik gelişmişlik farklılıklarına bağlı olarak, özellikle sanayileşme ve şehirleşme sürecinin hız kazandığı 1950’li yıllardan sonra kırsal alanlardan büyük şehirlere doğru yoğun bir göç hareketi yaşanmıştır (Coşkun, 2008). Sanayileşme ve şehirleşme sürecine girilmesi ile 1950’li yıllardan sonra hızlanan iç göç hareketleri çeşitli aşamalar geçirerek günümüze kadar uzanmıştır (Yakar ve Yazıcı, 2009).

İç göçler hemen hemen tüm ülkelerin karşılaştığı bir olaydır. Özellikle son iki yüzyıl boyunca tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de en fazla gerçekleşen göçler kırsal kesimlerden kentsel kesimlere doğru gerçekleşen iç göçlerdir. Bu tür göçler kırsal alandaki nüfus baskıları ve sanayi devrimi sonucunda oluşan yeni ekonomik yapı nedeniyle gerçekleşmektedir (Südaş, 2005).

Türkiye’de genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde hızlı bir şekilde artan nüfus bir süre sonra bulunduğu yere sığmayıp, farklı amaç ve beklentilerle göç ederken, kırsal alanlarda toprağın bölünmesi, tarım alanında yaşanan teknolojik gelişmeler ve makineleşmenin artması sonucunda oluşan işsizlik ile gelecek nesillerin yaşam standartlarını yükseltmek gibi nedenlerle ve genellikle daha yüksek ücretli bir iş bulma umudu ile sanayinin gelişmiş olduğu batı kentlerine göç etmektedir (Akgür, 1997).

1.2.3.2. Dış Göçler

Mesafesine göre göçlerden ikincisi olan dış göçler; ülke sınırlarını aşarak gerçekleşen bir yer değiştirme hareketidir (Parasız ve Bildirici, 2002).

Dış göçler yapılış sebeplerine bağlı olarak sürgün edilenler, kovulanlar, antlaşmalara bağlı olarak göç ettirilenler, tahliye olunanlar, geri gelenler, mülteciler, yurtsuzlar ve devletsizler şeklinde sınıflandırılabilirler (Eren, 1966). Dış göçler bu sebeplerle birlikte ulaşım ve haberleşme imkânlarının artması, savaş, kıtlık, doğal afet ve terör gibi nedenlere bağlı olarak da gerçekleşmektedirler (Şahin, 2010).

Dış göçler şekil bakımından “*Türkiye ’den giden göç*” ve “*Türkiye ’ye gelen göç*” olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır (Doğanay, Türkiye Beşeri Coğrafyası, 1994). Ancak Türkiye üzerinden gerçekleşen transit göçler hem Türkiye’ye gelen, hem de Türkiye’den giden göç arasında değerlendirilebilir.

Giden göç kişi veya toplulukların yaşamış oldukları ülkeden başka bir ülkeye gitmesi olarak tanımlanmaktadır. Gelen göç ise bazı ülkelerin, yaşama, geçinme koşulları, din ve vicdan hürriyetine saygı gibi konularda daha olumsuz şartlara sahip ülkelerden çektiği göçtür (Akt. Saydam, 2010).

1.2.3.2.1. Türkiye’den Giden Göç

Türkiye’den ilk önemli göç Kurtuluş Savaşı sonrasında Lozan Barış antlaşması sonucunda Rumlarla Türklerin mübadelesinden dolayı Anadolu topraklarında yaşamakta olan 1.200.000 Rum’un Yunanistan’a zorunlu olarak göç etmesi ile yaşanmıştır (Ateş, 2008).

1948–1952 yılları arasında ise İsrail Devleti'nin kurulması nedeniyle, Türkiye'de yaşamakta olan 35 bin Musevi İsrail'e göç etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında çıkarılan Varlık Vergisi de gayrimüslimlerin göçünü hızlandırmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999).

1960'lı yıllardan sonra Türkiye'den dışarıya ekonomik nedenlere dayanan bir göç dalgası başlamıştır. Türkiye'de (1962–1967) yıllarını kapsayan ilk beş yıllık kalkınma planında belirlenen hedeflerden birisi de, işsizliği azaltmak ve döviz akışını sağlamaktır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden yapılanma sürecine giren Batı Avrupa'da ise iş gücüne ihtiyaç duyulmaktaydı. Türkiye'de işsizliği azaltmak ve döviz girdisini sağlamak için, Batı Avrupa ülkeleri de ihtiyaç duydukları ucuz emeği temin etmek amacıyla, Avrupa'ya işçi göndermeye başlamıştır (Akın ve Arslan, 2008). Sonraki yıllarda ise Avrupalı ülkelerin işçi açığını kapatmasıyla beraber Türkiye'deki işçi göçleri Körfez ve diğer Arap ülkelerine doğru yönelmiştir (Alper, 2005).

Yaşanan bu süreçte Türkiye'den yurt dışına giden işçilerin aileleri ile birlikte 1980 yılına kadar 2 milyonu aştığı tahmin edilmektedir. Türkiye ekonomisi üzerinde olumlu etki yaratan bu göçler Türkiye'de yaşanan işsizlik sorununun bir kısmının çözülmesine neden olmuştur. Diğer yandan yurt dışına giden işçilerimizin döviz birikimlerini Türkiye'ye getirmeleri Türkiye ekonomisine ilaç etkisi yaratmıştır. Bu açıdan bakıldığında özellikle 1960 yıllarında yurt dışına ilk giden işçilerden Türkiye'de kesin dönüş yapanlar Türkiye'deki sosyo - ekonomik yapının değişmesinde olumlu etki yaptıkları görülmektedir. Bu işçiler, dönerken döviz ve mal getirerek Türkiye'nin toplumsal ve kültürel yaşamında yenilikçi bir ortamın oluşmasını sağlamışlardır. İşçi dönüşlerinin bu olumlu durumların yanında olumsuz bir durumun yaşanmasına da neden olmuştur. Bu da ikinci kuşak olarak adlandırılan işçi çocuklarının yaşadıkları uyum sorunu ile ilgilidir. Bu sorun giderek bir kültürel değişme sorununa dönüşmüştür (Kongar, 1992).

Özellikle II. Dünya savaşı'ndan sonra Türkiye'den giden göçleri işçiler oluştururken, son yıllarda buna eğitim görmek için yurt dışına giden öğrencilerde eklenmiştir (Aksu, 2011). Öğrencilerin eğitim için yurt dışına gitmelerinde gelişmiş ülkelerin refah seviyesinin yüksekliği, öğrencilere sağlanan maddi imkânlar, kişilerin farklı kültürlerde yaşamak istemeleri gibi nedenler gelmektedir (Soytürk, 2012).

Bu tür göçler zamanla beyin göçlerine dönüştüğü ve Türkiye'den yurt dışına gerçekleşen göçlerin önemli bir kısmını oluşturduğu görülmektedir. Bu durumun yaşanması Türkiye'nin geleceği açısından olumsuz bir durum oluşturmaktadır.

1.2.3.2.2. Türkiye'ye Gelen Göç

Bu tür göçler ülkelerin nüfusunu arttırıcı yönde etki eden hareketleridir. Özellikle yaşanan savaşlar sonucunda siyasi ve etnik sebeplere bağlı olarak gönüllü veya zorunlu olmak üzere Türkiye'ye intikal eden göç hareketleri olmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti'nin toprak kaybı ile başlayan göç hareketleri, günümüze kadar çeşitli aralıklarla devam etmiştir (Aksu, 2011).

1877-1878 yılları arasında yaşanan Osmanlı-Rus Savaşı, başka bir adıyla 93 Harbi, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı toprakları dışında yaşayan yüz binlerce kişinin Anadolu'ya göç etmesine neden olmuştur. Ayrıca milliyetçilik ve bağımsızlık anlayışının yayılması ve Osmanlı Devleti'nin toprak kaybetmeye başlamasıyla Balkanlarda yaşayan Müslüman Türkler de yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmıştır (Geçikli, 2016). Yaşanan bu göç dalgaları cumhuriyetin kuruluşu ile devam etmiştir.

Cumhuriyetin Kuruluşu ile yaşanan ilk göç dalgası 1923 yılında Lozan Barış Anlaşmasında alınan karar gereği 1923 ile 1924 yıllarında Yunanistan ile Türkiye arasında gerçekleşmiştir. Bu anlaşmaya göre Anadolu'da bulunan 1.200.000 Ortodoks Hıristiyan Rum Yunanistan'a göç ederken, Yunanistan'da bulunan 500.000 Müslüman Türk de Anadolu'ya göç etmiştir (Ateş, 2008).

1923-1950 yılları arasında gerçekleşen göçlerde ise dalgalı bir seyir izlemiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonraki ilk beş yılda da göç hareketleri azalmıştır (Aksu, 2011).

Türkiye'de yaşanan ikinci göç dalgası ise 1950 yıllarında Bulgaristan'ın Türkleri asimile etmeye çalışması nedeniyle Bulgaristan ve Türkiye Hükümeti arasında meydana gelen gergin ilişkiler sonucunda Bulgaristan'da yaşayan soydaşlarımızın Anadolu'ya göç etmesiyle sonuçlanmıştır. Bulgaristan'ın asimile çalışmaları 1950 ve 1951 yıllarında da devam etmiş ve bu asimile çalışmaları sonucunda yaşanan üçüncü göç dalgası sonucunda 154.425 kişi Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır (Serter, 1994).

Cumhuriyetin kuruluşuyla beraber göç hareketleri, siyasi ve etnik gelişmelere bağlı olarak dalgalı bir seyir izlemesine rağmen 1923 - 1960 yılları arasında 1.204.205 kişi Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır (Akt. Gelekçi, 2014).

Türkiye ile Bulgaristan arasında 1878 yılında imzalanan Berlin anlaşması ile Türk azınlığın din ve ibadet özgürlüğü, hak ve çıkarları ile mal ve can güvenliği güvence altına alınmasına rağmen Bulgaristan'ın Müslüman ve Türklere karşı yok edici politikaları 1991 yılı Todor Jivkov dönemine kadar sürmüş ve Türkiye'de dördüncü büyük göç dalgasının yaşanmasına neden olmuştur. Bu göçler neticesinde Bulgaristan'dan Anadolu'ya 1989 yılında 225.863, 1990 yılında 52.642 ve 1991 yılında da 17.950 kişi göç etmek zorunda bırakılmıştır (DİE, 1991).

1.2.3.2.3. Türkiye'de Transit Göç

Avrupa ülkeleri dışından Türkiye'ye birçok transit göç olayı gerçekleşmektedir. 1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi'nden sonra Batı ülkelerine geçmeyi amaçlayan yaklaşık 1,5 milyon İranlının Türkiye üzerinden transit geçtiği, birçok kişinin ise halen Türkiye'de yaşadığı düşünülmektedir. 1988 -1991 yılları arasında ise Iraktan Türkiye'ye göç dalgaları yaşanmıştır. Bu göç dalgalarından ilki 1988 yılında İran- Irak savaşından sonra 50.000'den fazla Kürt asıllı Irak vatandaşının Türkiye'ye gelmesiyle gerçekleşmiştir. Daha sonra bu göçmenlerin bir kısmı Kuzey Iraktaki güvenleri bölgelere sevk edilirken, bir kısmı diğer komşuları olan İran ve Suriye'ye yerleşmiş, bir kısmı da mülteci statüsü ile batıya yerleştirilmiştir. Yaşanan ikinci göç dalgası 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ile yaşanan Körfez Krizi nedeniyle bu ülkelerden ayrılmak isteyen 60.000'den fazla yabancı işçi ve ailelerinin geçici olarak Irak ve Türkiye arasındaki kamplara yerleştirilmesiyle gerçekleşmiştir. Üçüncü göç dalgası ise 1991 yılında Irak ordusundan kaçan 500.000'e yakın Kürt'ün Türkiye'ye göç etmesiyle gerçekleşmiştir. Yaşanan bu göç dalgalarında Türkiye'ye gelen göçmenlerin tek amacı Türkiye'ye yerleşmek değildir. Bazı göçmenler Türkiye'yi transit olarak kullanıp Batı ülkelerine göç etmeyi amaçlamışlardır (Akt. Canan, 2017).

1.3. GÖÇ NEDENLERİ

Farklı bir zaman ve mekânda değişik nüfus hareketlerini kapsayan göç hareketlerinin, gelişim, etki ve sonuçları da farklı olmaktadır. Genel olarak bakıldığında göç nedenleri dört başlıkta toplanmaktadır (Tümertekin ve Özgüç, 2006); (Mutluer, 2003).

1.3.1. Ekonomik Nedenler

Göçlerin büyük bir kısmının ekonomik nedenlere dayandığı bilinmektedir. Kişilerin daha iyi bir yaşam standardı, daha iyi ve yüksek ücretli bir iş, daha iyi koşullarda çalışma ve işsizlikten kurtulma gibi nedenlerle göç etmesi ekonomik nedenlere dayanmaktadır (Atasoy, 2013).

Kişilerin ekonomik nedenlerle göç etmesinde birçok etken bulunmakta, ancak ekonomik belirleyiciler, gelir ve istihdamdır. Dolayısıyla göçler genellikle, ekonomik yönden az gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşmektedir (Çelik, 2007).

Göçler, ülkeler ve bölgeler arasındaki gelir ve istihdam farklılıkları devam ettiği sürece, az gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerden gelişmiş olan bölgelere doğru gerçekleşmeye devam edecektir. Nitekim Türkiye’de kırsal alandan kentsel alana doğru gerçekleşen göçlerin temelinde şehirlerdeki yüksek gelir ve istihdam edilme beklentisi yatmaktadır.

1.3.2. Siyasi ve Askeri Nedenler

Siyasi nedenlere dayalı göçler, bir yerde yaşayan insanların savaşlar başta olmak üzere, çatışma, işgal, terör, etnik ve dini çatışmalar sonucunda yaşadıkları bölgeyi terk edip, daha iyi koşullar altında yaşamayı düşündükleri yerlere doğru göç etmeleridir. Siyasi göçler, hem iç hem de dış göç şeklinde görülebilmektedir. Siyasi nedenlerle yaşanan göçlerde göç hareketine katılanların önceliği, en kısa zamanda güvenilir bölgeye ulaşmaktır (Ünlüer, 2010). Örneğin İsrail ve Filistin arasında yaşanan siyasi mücadele ile Irak, Suriye ve Libya başta olmak üzere birçok Asya ve Afrika ülkesinde yaşanan savaşlar ve etnik çatışmalar sonucunda birçok kişinin yaşadığı yeri terk ederek daha güvenli yerlere göç ettiği bilinmektedir.

Askeri nedenlere bağlı olarak gerçekleşen göçler ise binlerce yıldan beri gerekleşiıyor olsa da son yüzyılda bu tür göçlerde büyük bir artış ve yoğunluk görülmektedir. Örneğin 1991 yılında gerçekleşen Körfez Savaşında yüz binlerce ABD ve İngiliz askeri Körfez ülkelerine yerleştirilirken, Amerika'nın Vietnam'da ve Rusya'nın Afganistan'da sürdürdüğü uzun zamanlı savaşlar sırasında benzer askeri g hareketleri yaşanmıştır. Günümüzde ise genelde asker, uzman, subay, mühendis ve teknisyenden oluşan 10 milyondan fazla ABD askeri değişik bölge ve ülkelerde yaşamlarını devam ettirmektedir (Tümertekin ve zg, 2006).

Bunun dışında Rusya ile Çeçenistan, İran ile Irak, Azerbaycan ile Ermenistan, Hindistan ile Pakistan ve İsrail ile Filistin, arasında yaşanan savaşlar, askeri ve politik krizler nedeniyle binlerce kişinin yaşadığı bölgeyi veya ülkeyi terk etmesine, dahası yüz binlerce sığınmacı ve mültecinin zorlu koşullarda yaşanmasına neden olmuştur (Atasoy, 2013).

1.3.3. Doğal Afetlere Bağlı Nedenler

Doğal afetler diyince aklımıza depremler, seller, yanardağ faaliyetleri, tsunamiler, kasırgalar, erozyon ve lleşme gelmektedir. Örneğin 1840'lı yıllarda binlerce İrlanda vatandaşının başta Amerika olmak üzere diğer kıtalara göç etme nedeni, ülkede uzun yıllar devam eden yağışlar nedeniyle ülkenin temel besin kaynağını olan patatesin yetiştirilememesinden dolayı yaşanan kıtlık ve bunun sonucunda meydana gelen kitlesel açlıktır (Tümertekin ve zg, 2006).

Doğal afetlerin eşitleri ve önem sıraları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Doğal afetlerin birçoğu ölüm ve yaralanmalara neden olurken, ülkelerin ekonomileri üzerinde de büyük zararlara yol amaktadırlar. Yalnızca 2008 yılında dünyada doğal afetler nedeniyle 235.000 kişi ölmüş, 214 milyon kişi etkilenmiş ve mağdur olmuştur. Yaşanan bu afetlerin ülkelere yaşattığı ekonomik kayıp ise 190 Milyar Doları bulmuştur (Eyidoğan, 2010).

Türkiye'de ise yakın zamanda gerçekleşen doğal afetlere 17 Ağustos depremi örnek olara gösterilebilir. 17 Ağustos depremi sonrasında birçok aile İstanbul'u, Yalova'yı ve İzmit'i terk ederek yakın illere veya akrabalarının yanına göç etmiştir. (Atasoy, 2013).

1.3.4. Ekolojik Nedenler

Göç olayının başka bir nedeni de açlık, kıtlık, susuzluk, çölleşme nedeniyle gerçekleşen nüfus hareketleridir. Bir akarsuyun azalması veya aşırı kirlenmesi, bir bataklık veya gölün tamamen kurutulması, toprak veya hava kirliliği, büyük bir ormanın yanması, bitki örtüsündeki derin tahribat, deniz seviyesinde meydana gelen yükselmeler ve alçalmalar, bölgesel ve küresel iklim değişimleri ekolojik göçlere örnek gösterilebilir (Atasoy, 2013).

Son yirmi yıl içinde insanlığın temel ekolojik sorunlarına küresel ısınma da eklenmiştir. Bilim adamları, insanoğlunun karşılaşacağı en büyük çevresel problemin küresel ısınma olduğunu savunmaktadır. Küresel ısınmanın; su ve gıda krizlerine, ekonomik şoklara, kıt su kaynakları ve verimli topraklar için rekabete, gerilimlere ve silahlı çatışmalara neden olabileceği öngörülmektedir. Son dönemde yaşanan bazı gelişmeler de bu öngörüğü doğrulamaktadır. Küresel ısınma, son 30 yıl içinde dünyanın farklı bölgelerinde olağanüstü hava olaylarının yaşanmasına ve geçen 10 yıl boyunca atmosfer kökenli küresel boyutta afetlerin iki kat artmasına neden olmuştur (Saraçoğlu, 2010).

Ekolojik nedenlere dayalı afetler bazen doğal, bazen de insan kaynaklı olarak gerçekleşebilmektedir. Ancak ekolojik nedenlere dayalı afetler her ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin canlı ve cansız tüm varlıklara zarar verdiği bilinmektedir.

Örneğin Orta Asya yer alan Dünyanın en büyük dördüncü gölü ve en büyük kapalı havzalardan biri olan Aral gölünün kuruması insan kaynaklı ekolojik nedenlere dayalı göçlere verilebilecek örneklerden biridir. Sovyetler birliği döneminde Aral gölünü besleyen Orta Asya'nın en büyük iki nehri olan Amu Derya ve Siri Derya'nın pamuk rekoltesini arttırmak amacıyla aşırı ve plansız bir şekilde sulanması Aral gölünün yüzde doksanının kuruyup çöle dönüşmesine neden olmuştur. Bir süre sonra yüz ölçümü daralan nehir böcek ve haşere çekerken balık miktarı azalmasına ve beslediği bitki örtüsünde yaşayan hayvan sürülerinin yok olmasına neden olmuştur. Pamuk üretmek isterken balıkçılığın bitmesine ve bitki örtüsünün değişmesine neden olan tarihte insan eliyle gerçekleştirilen en büyük ekolojik afet, binlerce kilometrekarelik alanın verimsizleşmesi ve insanların bölgeden göç etmesiyle sonuçlanmıştır (Özey, 2006).

1.4. GÖÇ SONUÇLARI

Göç meselesi, kişi veya topluluklar tarafından gerçekleştirilen bir yer değiştirme hareketi olmakla beraber, bu olgunun asıl önemli olan yönü meydana getirdiği kültürel, siyasi, demografik, sosyal ve ekonomik sonuçların ihmal edilemeyecek düzeyde olmasıdır (Saydam, 2010).

Göçün geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgele doğru gerçekleşmesi köylerin giderek boşalması, toplumsal erozyona uğraması ve yörenin gittikçe daha da gerilemesine neden olacaktır. Öbür yanda da bu göçlerin yöneldiği bölgelerde sağlıksız sanayileşme, çarpık kentleşme, gecekonduleşma, işsizlik, çevre kirliliği gibi sosyal ve ekonomik sorunlar artmaktadır (Türkdoğan, 1977).

Bazen göçmenler, işsizlik ve ekonomik yetersizliklerden kurtulmak için göç ederken genellikle daha iyi geçinme imkânı elde edebilecekleri yerlere yönelerek ekonomik beklentilerini gerçekleştirmek isterler. Ancak işler göçmenin arzu ettiği şekilde gitmeyebilir. Özellikle bir plan ve program dâhilinde yapılmayan göçlerde göçmen daha iyi imkânlar elde etmeyi amaçlasa da karşılaştığı başka meseleler yüzünden göç ettiğine pişman olmaktadır (Saydam, 2010).

Ülke veya bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik farlılığı neticesinde gerçekleşen göç hareketleri, yoğun bir nüfus akışına neden olarak ülke sınırları içinde yer alan bütün birimleri etkileyerek çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Ülke genelinde ortaya çıkan göç hareketleri, Siyasi, ekonomik ve toplumsal yapılara etki ederek bölgeler arası uçurumun giderek artmasına neden olmaktadır. Bu göç dalgalarıyla daha da kalabalıklaşan bölgelerde eğitim ve sağlık, belediye hizmetleri yetersizliği, arsa ve konut ihtiyacı, su, enerji ve altyapı eksikliği ile çevre kirliliği gibi problemler ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu problemler aynı zamanda göçün yapıldığı yerlerde kamu yatırımlarına duyulan ihtiyacı arttırmakta bu da kamu maliyesine ilave bir yük getirmektedir. Ayrıca gelişmemiş bölgelerden görece olarak daha gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşen göç hareketleri, beşeri, fiziki ve sosyal sermayenin bölge dışına çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum göç olgusunun ülke ekonomisi ve kaynak kullanımı bakımından bölgeler arası bazı olumsuz sonuçların doğmasına neden olmaktadır (Öztürk ve Uzun, 2010).

Göçmenler bazen de, el emeğine daha fazla ihtiyaç duyulan memleketlere giderek ekonomik durumlarını düzeltmek isterler. Bu da ülke ekonomisi için önemli bir sonuç doğurmaktadır (Akt. Saydam, 2010).

Memleket dışına yapılan göç hareketleri, memleket içinde de iç göç hareketinin yaşanmasına neden olmaktadır. Çünkü göçmenlerin bıraktıkları boşluklar, kısmen de olsa başka bölgelerden oraya gelenler tarafından doldurulur. Böylece bir bölgeden başka bir bölgeye gerçekleşen göç hareketi, yeni göç dalgasının yaşanmasına neden olmaktadır. Göçmenlerin daha gelişmiş bölgelere yerleşme istemeleri ise bu yerlerde nüfus yoğunluğunun ülke genelinin üstüne çıkmasına yol açmaktadır (Akt. Saydam, 2010). Bu durumda da çarpık kentleşme, gecekondu problemi, kamu hizmetlerinin yetersizliği gibi meselelerde artış görülmektedir (Sencer, 1979).

Gönüllü (Serbest) göçlerde, üretici nüfusun göç ettiği düşünüldüğünde bu durum göç veren yer için kayıp olurken, göç alan yer için kazanç olmaktadır. Ekonomik gelişmeyi sağlayacak, bilgi, beceri ve birikime sahip olduğu düşünülen bu üretici nüfus gittiği yerin kalkınmasına katkıda bulunacaktır (Kazgan, 1970-1971).

Savaş, isyan, kuşatma gibi nedenlerle yaşanan kitle göçlerinde ise, değişik bir demografik durum ortaya çıkmaktadır. Bu tür göçlerde genç nüfus, genellikle yaşanan savaş, isyan ve kuşatmalarda yaralanmakta veya hayatını kaybetmektedir. Geriye kalan çocuk, kadın, yaşlı ve hasta nüfus ise çareyi göç etmekte bulmaktadır. Ancak bu şekilde göç edenlerin de önemli bir kısmı salgın hastalıklar, beslenme yetersizliği gibi nedenlerle hayatını kaybetmektedir (Saydam, 2010). Geriye kalan nüfus ise göç ettiği yerlerde barınma ve beslenme gibi birçok olumsuzlukla karşılaşmaktadır.

Göç hareketleri, kısa ve uzun vadede göçmenlerin sağlığı üzerinde de olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Nitekim ani bir şekilde gerçekleşen yoğun nüfus hareketleri acil müdahale ihtiyacı duyulan anlarda ciddi sağlık sorunlarının yaşanmasına neden olabilmektedir. Göç hareketi, sağlığı etkileyen temel değişkenlerde oluşturduğu etki ile sağlığı olumsuz etkileyebilmekte, kişinin sağlık riskleri yeni yaşam koşulları ve alışkanlıkları ile değişebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında göçün beslenme bozuklukları, bulaşıcı hastalıklar, ruhsal sorunlar ve madde bağımlılığı gibi olumsuz sonuçları ortaya çıkmaktadır (Durusoy ve Ergin, 2010).

Göç nedeniyle çevrenin ani ve hızlı bir şekilde değişmesi, toplumu ve bireyleri sosyal, kültürel ve fiziksel olarak etkilediği gibi sağlık ve sağlık değişkenlerini de önemli oranda etkilemektedir.

Nitekim göç alan yerlerde yeterli sayıda sağlık kuruluğu ve sağlık personelinin olmaması, göç edenlerin ekonomik yönden sürekli sıkıntı içinde olmaları ve gelir düzeylerinin düşük olması, yetersiz beslenmeleri, genel olarak bir sağlık sigortasına sahip olamamaları, geleneksel yaşam tarzına sahip olmaları ve göç nedeniyle yaşadıkları sosyal ve psikolojik stres gibi etkenler göç edenlerin sağlık koşullarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Topçu ve Beşer, 2006).

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GÖÇ HAREKETLERİ

2.1. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE MEYDANA GELEN BAŞLICA BÜYÜK GÖÇLER

Kişi ve topluluklar, insanlık tarihinden itibaren yaşamlarını daha iyi şartlarda sürdürmek, doğal afetlerden kaçmak, güvenlik, inançlarını daha iyi yaşamak ve bunlar gibi daha birçok nedenden dolayı yaşadıkları coğrafyaları terk ederek başka yerlere göç etmişlerdir. Bu bakımdan göçün insanlık tarihinden itibaren başladığını ve bireylerin kaçınamayacakları bir süreç olduğu söylenebilir (Küçükçavuş, 2009).

Tarihsel süreç içindeki göçler incelendiğinde binlerce farklı nedene bağlı olarak gerçekleştikleri görülmektedir. Bu göç dalgalarını tetikleyen başlıca unsurlar ise savaşlar, ekonomik krizler, bağımsızlık girişimleri, sınır değişiklikleri, doğal afetler, açlık ve kıtlıklar, etnik ve dinsel yayılcılık ve politik sistemdeki derin değişiklikler olmuştur (Atasoy, 2013). Tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen bazı göçler ve nedenleri şu şekildedir.

2.1.1. Coğrafi Keşifler Sonucu Yeni Kıtalara Yönelen Göçler

Göç hareketleri içinde önemli bir yeri olan büyük coğrafi keşifler 15. Yüzyılın sonuna damgasını vurmuştur. Kristof Kolomb deniz yoluyla Amerika kıtasına ulaşmış; Portekizli Macelan yine deniz yolu ile dünyayı ilk kez batıdan doğuya doğru dolaşmış; Vasco da Gama ise Hint Okyanusu ve Hindistan'a giden en kısa deniz yolunu keşfetmiştir. Böylece Antarktika hariç dünyadaki bütün kıtalar keşfedilmiştir. Keşfedilen yeni kıtalar, yeni milletler ve yeni kültürler bir yandan dünya medeniyetine zenginlik katarken, diğer yandan da yeni sömürü alanları, zengin doğal kaynakların tüketilmesi ve yeni savaşlarla beraber ölüm ve gözyaşlarını getirmiştir (Atasoy, 2013).

İspanyol ve Portekizlilerin öncülüğü ile başlayan ve Amerika'nın hem güneyinde hem de kuzeyinde etnik ve dini yapının kökten değişmesine neden olan Avrupalı göç dalgalarını daha sonra İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar, Almanlar, Hollandalılar ve Diğer Avrupa ülkeleri takip etmiştir. Avrupalı devletlerin Amerika kıtasına

gerçekleştirdiği göçler, bir yandan yerli kültürün, medeniyetin ve devletlerin çökmesine neden olurken, bir yandan da Amerika kıtasının tüm demografik, politik ve sosyo-kültürel yapısını Avrupalı göçmenler lehine çevirmiştir. Örneğin 1850'li yıllarda Amerika nüfusunun yaklaşık olarak %80'ini İngiliz, İrlanda ve Alman göçmenlerin oluşturması, bu ülkenin etnik, sosyal ve kültürel yapısının iki asırdan kısa bir sürede ne kadar hızlı değiştiğini göstermektedir (Atalay, 2005).

Avrupa'nın denizci ülkeleri Afrika'yı kıtanın etnik özelliklerine bakmaksızın kendi aralarında ekonomik çıkarları doğrultusunda paylaşmış, sömürgecilikle yeraltı ve yerüstü zenginliklerini ve gerekli işgücünü kendi ülkelerine taşımışlardır. Sanayileşen ABD ise köle ticareti yolu ile ekonomisi için gereksinim duyduğu insan gücünü Afrika'dan sağlamıştır (Nazar, 2011).

2.1.2. Afrika Kökenli Köle Göçleri

Avrupalı sömürgeciler tarafından Kuzey ve Güney Amerika kıtalarının keşfedilmesinden sonra buralarda oluşan iş gücü ihtiyacını karşılamak üzere 1619 ile 1776 yılları arasında milyonlarca Afrikalı genç çok ağır koşullar altında çalıştırılmak üzere zorla Amerika kıtasında yer alan farklı ülkelere yerleştirilmiş ve sömürülmüştür. Milyonlarca Afrikalı gencin köleleştirilerek zorla Amerika kıtasına taşınması tarihteki en büyük kitlesel zorunlu göç hareketlerinden biridir (Atasoy, 2013).

Amerika ve Asya kıtalarında çalıştırılmak üzere zorla yurtlarından taşınan 20 milyondan fazla Afrikalının bir kısmı yolculuk esnasında hayatını kaybetmiştir. Amerika kıtasına taşınan 4 milyon kadar Afrikalı, şuanda Amerika'da yaşayan 16 milyon zencinin atalarıdır. Esir ticareti ve zoraki esir göçleri, İngiltere'de 1836, Fransa'da 1848, ABD ve Hollanda'da 1863, Küba'da 1880 ve Brezilya'da 1888 tarihinde durdurulmuştur (Atalay, 1999).

2.1.3. Mülteci Göçleri

Mülteci, sığınmacı ve göçmenleri birbirinden ayırmak çok zor bir uğraştır. Ancak bu üç grupta yasal veya yasal olmayan yollarla kendi ülkesini terk edip başka bir ülkeye sığındıklarından dolayı farklılıklardan çok benzerlikleri ile ortaya çıkmaktadırlar (Tümertekin ve Özgüç, 2006).

1951 Birleşmiş Milletler Antlaşmasına göre mülteciler; *“ırkı, dili, dini yüzünden, bir toplumsal gruba ait ya da bir siyasi görüşte olduğu için ülkesinde takibe uğrama korkusuyla ülke dışına çıkmış kişilerdir”* (BMMYK, 2016).

Sığınmacı ise; ülkesini terk ederek, mülteci olduğu iddiasıyla bir başka ülkeye sığınan fakat henüz mülteci olup olmadığı hakkında yetkili merciler tarafından karar verilmemiş kimselerdir (Demir ve Erdal, 2012).

BMMYK’ da mülteci tanımı yapıldığı için resmi bir statüye kavuşmuş, ancak sığınmacı tanımı yapılmadığından resmi bir statüye kavuşmamıştır. Ancak sığınmacıların statüleri resmi olarak tanımlanmamış olmasa da ülkelerine zorla geri gönderilemezler ve bir takım haklara sahip olurlar. Türk Dil Kurumu (TDK)’ da ise mülteci ve sığınmacı aynı anlamda kullanılmaktadır (TDK, 2018).

Özellikle Amerika (ABD), Kanada, Almanya, İngiltere, Fransa, Hollanda ve İtalya gibi devletlerde mültecilere karşı ülkelere girişi ve yaşama koşullarını zorlaştırıcı, ancak sınır dışı etmeyi kolaylaştırıcı sert kanunlar bulunmaktadır (Deniz, 2014).

Örneğin Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK, UNHCR) verilerine göre dünyadaki kayıt altına alınmış toplam mülteci sayısı 1974 yılında 2,4 milyon ve 1984 yılında 10,5 milyon iken 1994 yılında 25 milyona ulaşmıştır. Bu sayı 2003 yılında ise 20,6 milyona düşmüştür (Danış, 2004).

UNCH verilerine göre 2016 yılı sonu itibariyle evlerini terk ederek mülteci konumuna düşenlerin sayısı 65,6 milyona ulaşmıştır. Bunların 22,5 milyonu başka bir ülkeye kaçan mültecilerden, 40,3 milyonu kendi ülkeleri içinde yer değiştirenlerden, 2,8 milyonu ise sığınma başvurusunda bulunanlardan oluşmaktadır. Aynı raporda Türkiye 2,9 milyon kişiyle en fazla mülteci ağırlayan ülke olurken, Türkiye’yi 1,4 milyon mülteciyle Pakistan ve 1 milyon mülteciyle Lübnan takip etmektedir (BBC, 2017).

Türkiye, Irak, Ürdün, Mısır ve Lübnan gibi ülkeler milyonlarca mülteciye ev sahipliği yaparken (Yılmaz, 2013), Amerika, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve Hollanda gibi ekonomik olarak gelişmiş ülkeler mülteci alımını engellemek için önlemler almaktadır (Deniz, 2014).

Nitekim yaklaşık 20 yıldır batı ülkelerinde göçmenler, mülteciler ve sığınmacılara karşı ön yargı ve nefret giderek artmaktadır. Özellikle 1990'lı yılların ortalarından itibaren Doğu Avrupa ve Afrika ülkelerinden Batı Avrupa ülkelerine doğru yaşanan mülteci akını, bazı kesimler tarafından “yoksulların işgali” ve “Avrupa'nın saldırıya uğraması” şeklinde değerlendirilmiş ve buna ek olarak göçmenlerin ücretleri düşüreceğini, işsizliği arttıracığını, yüksek doğurganlık oranıyla sosyal sistemi çökerteceğini ve etnik yapıyı bozacağını eklemişlerdir (Özekmekçi, 2010).

Türkiye coğrafi konumu nedeniyle mülteci göçlerinin en yoğun yaşandığı ülkelerin arasında yer almaktadır. Özellikle 1991 yılında gerçekleşen Körfez Savaşı sırasında Saddam Hüseyin rejimi ve savaşın zorlu koşulların kaçan binlerce mültecinin Türkiye'ye göç ettiği bilinmektedir (Kaynak ve Yinanç, 1992).

Bunun dışında etnik ve siyasi nedenlere bağlı olarak 2011 yılında başlayıp halen devam etmekte olan Suriye iç savaşının ülke geneline yayılması ile temel ihtiyaçlarını ve güvenliklerini karşılayamayacak duruma düşen milyonlarca göçmen ülkelerini terk ederek Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır (Boyras, 2015).

BM'nin hazırladığı 04 Nisan 2016 tarihli rapora göre, Suriye'den göç eden 4,837.208 kişinin 2,749.140'ını Türkiye kabul ederek en fazla mülteci kabul eden ülke olurken (Muslu, 2017), UNCHR verilerine göre 31 Mart 2016 tarihi itibarıyla Türkiye'de bulunan toplam mülteci sayısının 3.014.634 kişi (Özcüre, 2016), olduğu bildirilmiştir.

2.1.4. İşçi Göçleri

Ekonomik nedenlerle yapılan işçi göçleri çalışmayanlar açısından iş sahibi olmak, çalışanlar açısından ise daha yüksek ücretli bir iş bulma ve daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak bakımından göç türlerinde önemli bir yer tutmaktadır (Bayraklı, 2007).

II. Dünya Savaşı'ndaki kayıplar sonrasında, batı ülkelerinde yaşanan hızlı ekonomik büyüme ve sermaye artışı, 1950'li yılların başında bu ülkelerde işsizliğin neredeyse ortadan kalmasına ve işçi açığının oluşmasına neden olmuştur (Özgür, 2000). Bu dönemde batı ülkelerinde meydana gelen bu sanayileşme süreci, gelişmemiş ve işsizlik oranının çok yüksek olduğu ülkelere buralara işçi göçlerinin yaşanmasına neden olmuştur.

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılan Avrupa ekonomisini yeniden kurmak amacıyla Almanya, Fransa, Belçika ve Hollanda gibi batı Avrupa ülkeleri, işgücünü karşılamak için dış ülkelere işçi talep etmişlerdir. 1950 yıllarından sonra Avrupa ülkelerine doğru yaşanan işçi göçleri 1990'lı yıllardan sonra eski Sovyet Cumhuriyeti ve petrol zengini Körfez ve Kuzey Afrika ülkelerine yönelmiştir (Alper, 2005).

II. Dünya savaşı'ndan sonra yapım sürecine giren Avrupa ülkelerinde yaşanan işçi göçlerinin bu ülkelerin işçi açığını kapatmasıyla, Türkiye'deki büyük inşaat firmaları alt yapı ve üst yapı faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere petrol zengini Suudi Arabistan ve Irak gibi Körfez ülkeleri ile Libya başta olmak üzere Kuzey Afrika ülkelerinde inşaat faaliyetlerine girmişlerdir. İnşaat faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere anlaşma sağlanan Türk şirketleri aldıkları ihalelerde Türkiye'den götürdükleri işçileri çalıştırarak bu ülkelere doğru işçi göçlerinin yaşanmasına neden olmuşlardır (Seyidoğlu, 1996).

Avrupa ve Kuzey Afrika'da yaşanan yabancı işçi göçleri Doğu Asya ülkeleri arasında da yaşanmaktadır. Özellikle Singapur, Malezya, Hong Kong gibi ülkelerde iş gücünün bir bölümünü yabancı işçiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Filipinliler ve Bangladeş gibi ülkeler ise yurt dışına işçi gönderen ülkelerin başında gelmektedir. Petrol zengini Körfez ülkelerinde çalışan çok sayıda işçi ve teknisyen ekonomisi zayıf olan Ortadoğu ve Güney, Güneydoğu Asya ve hatta bazı Avrupa ülkelerinden gelmektedir. Örneğin: Birleşik Arap Emirlikleri'nde çalışan işçi ve teknisyenlerin büyük bir kısmı Suriye, Mısır, Ürdün, İran gibi Ortadoğu ülkeleri ile Filipinler, Hindistan, Tayland, Sri Lanka, Nepal ve Malezya gibi Güney ve Doğu Asya ülkelerinden gelmektedir (Atasoy, 2005).

Genel olarak bakıldığında dünyadaki birçok ülkede işçi göçleri gerçekleşmekte ve bazı ülkeler işçi gönderirken bazı ülkeler işçi almaktadır. Ancak gerçekleşen işçi göçlerinin büyük bir kısmının hatta neredeyse tamamının gelişmemiş ülkelere, gelişmiş veya görece olarak daha gelişmiş ülkelere doğru gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum işçi çalıştıran ülkelere işgücü açığının kapanması açısından olumlu sonuçlanmaktadır. İşçi gönderen ülkelere de işçilerin tekrar ülkelerine geri dönmesi durumunda ülkelere gerçekleşen döviz girişi nedeniyle olumlu sonuçlanmaktadır.

2.1.5. Mübadele Göçleri

Mübadele değiş - tokuş anlamına gelmektedir. Bir anlaşmaya dayanılarak ülke nüfuslarının karşılıklı olarak yer değiştirilmesiyle oluşan göçlere mübadele göçleri denilmektedir. Mübadele göçleri, zorunlu göçler arasında yer alır ve çok sık görülen göç çeşidinden değildir. Bu göçler genellikle savaşlardan sonra ülkeler tarafından alınan kararlar neticesinde meydana gelebilmektedirler. Devletlerin karşılıklı olarak yapmış olduğu anlaşmalar sonucunda göçe maruz bırakılan göçmenler, doğup büyüdükleri ve yaşamlarını devam ettirmekte oldukları yerlerden istekleri dışında göç etmek zorunda bırakıldıklarından birçok kişi mağdur olmaktadır (Kocak ve Terzi, 2012).

Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra göçlerin bir kısmı mübadele şeklinde olmuştur. Kurtuluş Savaşı sonrasında Lozan Barış antlaşması sonucunda Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi bu göç türüne verilebilecek en güzel örneklerdendir. Genel olarak bu mübadele Anadolu topraklarında yaşamakta olan 1.200.000 Rum'un Yunanistan'a, Yunanistan topraklarında yaşayan 500.000 Türk'ünde Anadolu topraklarına gönderilmesi ile sonuçlanmıştır (Ateş, 2008).

2.2. TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇ

Türkiye'deki iç göç hareketleri II. Dünya savaşından sonra dünya kapitalizmine entegrasyon sürecinin başlamasıyla beraber ithal ikameci kalkınma modelinin benimsenmesi ve tarım alanlarında yaşanan makineleşme kırsal alandan kentsel alana doğru göç hareketlerinin başlamasına neden olmuştur (Kaygalak, 2001); (Köymen, 2014). Türkiye'de yaşanan iç göç hareketleri bazı sebepler neticesinde genellikle 1950, 1980 ve 1990'lı yıllar da artış göstermiştir. Bu tarihlerde Türkiye'de meydana gelen göç hareketleri ve nedenleri kısaca şu şekildedir;

Türkiye'de meydana gelen göç hareketleri incelendiğinde, kırdan kente göç hareketlerinin 1950'li yıllarda arttığı görülmektedir. Bu göç hareketine 1948 yılında Amerika'dan alınan Marshall yardımıyla, tarımda makineleşmenin artması etkili olmuştur. Tarımda yaşanan makineleşme ile beraber ulaşım, altyapı ve teknoloji alanındaki gelişme ortaya çıkan istihdam fazlası nüfusun, sosyal ve ekonomik

nedenlerden dolayı kentsel alanlara göç etmesine neden olmuştur. Bu süreç 1970’li yılların sonu kadar devam etmiştir (Tümtaş ve Ergun, 2016).

1980’li yıllarda ise değişen ekonomik politikalar ile beraber Türkiye’nin toplumsal yapıyı önemli ölçüde etkileyen bazı gelişmelerle karşı karşıya kalmıştır. Devletin işleyişinde meydana gelen değişim ve o yıllarda yaşanan ekonomik krizler istihdam ve gelir dağılımını büyük ölçüde etkilemiş ve genelde yoksulluğun ortaya çıktığı bir dönemin yaşanmasına neden olmuştur (Tümtaş ve Çelikkaleli, 2014); (Tümtaş, 2009).

1990’lı yıllarına kadar sosyal ve ekonomik nedenlerle gerçekleşen göç hareketlerinin yerini, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yaşayan milyonlarca insanın bölgede yaşanan silahlı çatışmadan dolayı zorunlu olarak göç etmesinden dolayı güvenlik nedeniyle gerçekleşen göçler almıştır (Tümtaş, 2007).

Dünya’da gerçekleşen göçler birden çok nedene bağlı olarak gerçekleştiği gibi Türkiye’de gerçekleşen göçlerde birçok nedene bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Türkiye’de gerçekleşen göçün temel nedenleri arasında sosyal, kültürel, siyasi, coğrafik, demografik ve ekonomik nedenler bulunmaktadır. Göçün birçok temel nedeni olmasına rağmen Türkiye’de göç eden bireylerin büyük bir çoğunluğunun ikametgâhlarını ekonomik nedenlerle değiştirdikleri görülmektedir. Göçün ekonomik nedenlerle gerçekleşmesi, bölgesel ve kişisel gelir dengesizliği üzerinde belirleyici bir etken olmasına neden olmaktadır (Yamak ve Yamak, 1999).

Ancak bu etkenler incelenirken iki faktör göz önünde tutulmalıdır. Birincisi göçmenin ilk bulunduğu mekân, ikincisi de göçten sonra vardığı mekândır. Kişiyi ilk bulunduğu mekândan göç etmeye zorlayan asıl sebeplere itici sebepler, göçten sonra vardığı mekân ile ilgili sebeplere de çekici sebepler diyebiliriz (Saydam, 2010).

Bir bölgede yaşamakta olan kişi veya toplulukları buldukları yerden başka bir yere gitmeye zorlayan nedenler araştırıldığında, bu kişilerin göçü zorunlu kılan itici sebeplerden kurtulabilmek için, çekici gördükleri başka bölgelere gittikleri görülmektedir. Ancak her göç olayında itici ve çekici sebepler farklılık göstermektedir. Genelde biri ötekinden daha ön planda yer almaktadır (Sencer, 1979). Genel olarak bir değerlendirme yapacak olursak kişileri göçe iten itici ve çekici nedenler şu şekildedir.

2.2.1. İtici Nedenler

Kişiyi ilk bulunduğu mekândan göç etmeye zorlayan asıl nedenlere itici nedenler denmektedir (Saydam, 2010). İtici nedenler sonucunda kişiler buldukları yeri terk ettiğinden dolayı, itici nedenlerin görüldüğü yerler genellikle göç verilen yerlerden oluşmaktadır. Göç hareketlerinin yaşanmasında büyük bir rolü bulunan itici nedenlerin bazıları şu şekildedir;

Topraksızlık ve Makineleşme: Genellikle tarımsal alandan oluşan kırsal alanlarda toprağın yetersiz oluşu veya parçalanması ile makineleşmenin gelişmesi geçimi güçleştirir ve kişileri göçe zorlar.

Düşük Gelir ve İşsizlik: Bölgeler arasında var olan gelir farklılığından faydalanmak isteyen kişiler göç etme eğiliminde olurlar bu duruma yaşadıkları yerlerde var olan yüksek işsizlik oranları eklenince kişilerin göç etme eğilimi artar.

Güvenlik Sorunu: Bir bölgede meydana gelen terör ve kan davaları gibi olaylar kişilerin göç etmesine neden olan itici nedenlerdir (Çelik, 2006).

Görüldüğü gibi topraksızlık ve makineleşme, düşük gelir ve işsizlik ile güvenlik sorunu kişi ve toplulukların göç etmelerini etkilemektedir.

2.2.2. Çekici Nedenler

Kişilerin göçten sonra vardığı mekân ile ilgili nedenlere çekici nedenler diyebiliriz (Saydam, 2010). Göç hareketinin ardında yatan nedenlerden söz edildiğinde, kırsal alanlarda yaşayan insanların var olan durumlarının dışında göç etmek istedikleri yerin çekiciliği anlatılmak istenmektedir. Sonuçta kentlerin birer çekim merkezi olma özelliği ortaya çıkmaktadır (Akgür, 1997). Bu özelliğin yanına kişilerin iş bulma ve daha iyi şartlarda yaşama isteği eklenince bu yerler daha da çekici hale gelmektedir. Göç hareketlerinin yaşanmasına neden olan çekici nedenlerin bazıları ise şu şekildedir;

İstihdam Fırsatı: Bölgesel farklılıklardan dolayı gelişmiş bölgelerde ortaya çıkan işçi açığını fırsata çevirmek isteyen işsizler istihdam edilmek beklentisiyle göçe yönelirler.

Yüksek Gelir: Bölgesel arasında meydana gelen gelir farklılıklarından yararlanmak isteyen kişiler hayat standartlarını yükseltmek ve daha yüksek gelir elde etmek için göç ederler.

Eğitim ve Sağlık Alanındaki Fırsatlar: Kişilerin çocuklarına daha iyi bir gelecek sağlama ve sağlık hizmetlerinden daha fazla faydalanma isteği, kişilerin bu hizmetlerin daha iyi durumda olduğu bölgelere doğru göç etmesine neden olur.

Akrabalarla Birlikte Olma İsteği: Bireyleri göçe zorlayan çekici nedenlerden biride kişilerin aile, akraba, arkadaş ve aynı kültürdeki kişilerle birlikte olma isteğidir (Çelik, 2006).

Türkiye’de güvenlik nedeniyle gerçekleşen göçler haricindeki diğer göçlerin bölgeler arasındaki farklılıklardan kaynaklandığı bilinmektedir. Bölgesel farklılıklardan dolayı oluşan itici ve çekici nedenler kişilerin göç etme eğilimini artırırken, nüfusun gelişmiş bölgelerde yoğunlaşmasına neden olur. Şimdi de Türkiye’de yaşanan göçler sonucunda net göç alan, net göç veren ve net göç hızı negatif olan illeri analiz edip, göçlerin gerçekten de sosyo-ekonomik açıdan gelişmemiş yerlerden gelişmiş yerlere doğrumu gerçekleştiğini tespit etmeye çalışalım.

Net göç: “Belirli bir ilin aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farktır”. Belirli bir ilin aldığı göç verdiğienden fazla ise net göç pozitif, verdiği göç aldığı göçten fazla ise göç negatiftir (TÜİK, 2013a).

Tablo 2.1: 2008-2016 Yılları Arasında Net Göç Alan İlk 10 İl

İller	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
İstanbul	26.675	39.481	102.583	121.782	30.461	66.321	14.336	50.543	- 71.307
Ankara	30.562	37.079	49.405	54.479	22.401	32.851	40.009	51.047	17.251
Antalya	36.225	17.064	25.245	26.856	20.703	24.530	28.426	28.067	6.084
Kocaeli	23.018	12.033	15.124	13.244	11.405	16.417	24.637	30.231	25.123
İzmir	27.248	26.873	11.480	8.944	9.850	13.992	22.992	20.849	23.766
Tekirdağ	25.161	8.589	11.874	13.645	14.113	13.632	21.728	20.545	24.246
Bursa	35.594	10.247	15.420	15.985	6.216	13.774	15.690	19.695	20.646
Eskişehir	35.594	10.247	15.420	15.985	6.216	13.774	15.690	19.695	20.646
Muğla	9.761	9.121	4.882	7.137	7.064	5.564	7.950	7.743	10.902
Aydın	10.948	1.777	6.279	5.805	4.912	4.559	18.548	4.449	7.556

Kaynak: (TÜİK, 2017a).

Son dönemlerde net göç alan illere bakıldığında büyük çoğunluğunun, hatta neredeyse tamamının, ekonomik bakımdan gelişmiş batı bölgelerinde yer aldığı görülmektedir. İstanbul başta olmak üzere, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa, Eskişehir ve

Tekirdağ gibi iller sanayi ve ticaret merkezleri oldukları için göç alırken, Antalya, Muğla ve Aydın turizm nedeniyle göç almaktadır.

Gelişmemiş bölgelerden, gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşen göçlerde ilk anda sanayileşmenin doğal sonucu olarak bölgede ortaya çıkan ekonomik canlılık olumlu görünse de bir süre sonra işsizliğin artmasına (Ersungur, 2005), konut yetersizliğine, çarpık kentleşmeye, belediye ve alt yapı eksikliğine, kişilerin yeterince kamu hizmeti alamamasına neden olmaktadır (Bal, 2008).

Tablo 2.2: 2008-2016 Yılları Arasında Net Göç Veren İlk 10 İl

İller	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Van	- 9.088	- 4.309	- 8.081	- 48.858	3.364	- 6.389	- 16.848	- 17.569	- 20.133
Diyarbakır	- 16.100	- 11.534	- 10.048	- 10.212	- 16.786	- 12.483	- 11.099	- 19.901	- 16.427
Ağrı	- 15.255	- 10.498	- 8.016	- 9.674	- 15.128	- 13.752	- 16.515	- 15.577	- 16.505
Erzurum	- 24.586	- 8.851	- 12.417	- 5.880	- 10.683	- 16.599	- 17.215	- 12.179	- 9.383
Mardin	- 13.826	- 22.012	- 5.017	- 5.855	- 8.623	- 6.929	- 8.589	- 10.337	- 17.384
Yozgat	- 14.765	- 7.841	- 13.437	- 11.670	- 9.879	- 9.884	- 11.522	- 11.871	- 4.089
Şanlıurfa	- 11.772	- 7.964	- 5.000	- 5.682	- 12.988	- 14.046	- 13.360	- 10.445	- 11.127
Muş	- 15.838	- 10.024	- 6.059	- 5.768	- 10.732	- 9.123	- 10.611	- 11.103	- 10.374
Adana	- 12.823	- 424	- 4.306	- 11.879	- 13.367	- 12.335	- 11.619	- 11.545	- 9.293
Kars	- 8.871	- 6.632	- 6.751	- 5.722	- 6.479	- 7.026	- 9.740	- 8.481	- 6.381

Kaynak: (TÜİK, 2017b).

2008 - 2016 yıllarında en fazla göç veren ilk 10 il incelendiğinde birçoğunun sosyo-ekonomik bakımından gelişmemiş iller oldukları görülmektedir. Bu illerden Van, Ağrı, Erzurum, Yozgat, Mardin ve Kars net göç veren ilk 10 il arasında yer alırken, aynı dönemde net göç hızı negatif olan ilk 10 i arasında da yer almaktadır.

İllerin nüfusları farklı olduğu için aldıkları göç ile verdikleri göç miktarına bakıldığında yanıltıcı olmaktadır. Çünkü nüfusu fazla olan illerin aldığı ve verdiği göç çok iken, nüfusu az olan illerin aldığı ve verdiği göç daha az olmaktadır. Bu bakımdan illerin göç durumu incelendiğinde net hızının da bilinmesi gerekmektedir.

Net göç hızı: “Göç edebilecek her bin kişi için net göç sayısıdır” ve şu şekilde hesaplanmaktadır;

$$m(i-i) = [(M.i-Mi.)/(Pi,t+n-0,5*(M.i-Mi.))] * k$$

$m(i-i)$: Net göç hızı

- M.i : Alınan göç
 Mi. : Verilen göç
 M.i - Mi. : Net göç
 Pi,t+n : i'nin t+n zamandaki daimi ikametgah nüfusu
 t : Başlangıç tarihi
 n : Yıl olarak süre
 i : Göçün incelendiği alan
 k : Sabit sayı (k=1000)

Örneğin; “Siirt ilinin, 2012-2013 döneminde aldığı göç 10,866 verdiği göç 13,339 toplam nüfus 314,153’dir. 2012-2013 dönemine ilişkin net göç hızını hesaplamak için;
 $m (Siirt) = [(10\ 866-13\ 339)/(314153-0,5*(10\ 866-13\ 339))] * 1\ 000$ $m (Siirt) = -7,84$
 olarak bulunur” (TÜİK, 2013b).

Tablo 2.3: 2008-2016 Yılları Arasında Net Göç Hızı Negatif Olan 10 İl(%)

İller	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ağrı	-28,3	-19,3	-14,7	-17,3	-27,0	-24,6	-29,6	-28,1	-30,0
Kars	-28,0	-21,4	-22,1	-18,5	-21,0	-23,1	-32,3	-28,6	-21,8
Muş	-38,4	-24,5	-14,8	-13,8	-25,6	-21,9	-25,5	-26,8	-25,2
Yozgat	-30,0	-16,0	-27,8	-24,7	-21,6	-22,0	-26,3	-27,9	-9,7
Ardahan	-24,7	-29,7	-21,3	-16,3	-9,9	-22,9	-26,5	-21,6	-17,3
Bitlis	-27,9	-14,8	-13,7	-15,3	-17,3	-14,3	-17,7	-20,0	-16,0
Erzurum	-31,2	-11,4	-16,0	-7,5	-13,6	-21,4	-22,3	-15,8	-12,2
Mardin	-18,2	-29,4	-6,7	-7,6	-11,1	-8,8	-10,8	-12,9	-21,6
Iğdır	-20,4	-15,2	-9,1	-8,8	-11,5	-15,1	-10,6	-16,8	-13,6
Van	-9,0	-4,2	-7,8	-46,7	3,2	-6,0	-15,4	-15,9	-18,1
Siirt	-2,5	-10,9	-16,7	-12,7	-18,5	-7,8	-11,9	-17,5	-13,2

Kaynak: (TÜİK, 2017c).

Türkiye’de net göç hızının negatif olduğu ilk 10 il arasında Ağrı, Kars, Muş, Yozgat, Ardahan, Bitlis, Erzurum, Mardin, Iğdır ve Van bulunmaktadır. Siirt ise net göç hızı negatif olan iller arasında 13. Sırada yer almaktadır. Net göç hızı negatif olan iller incelendiğinde tarım ve hayvancılık sektörünün sanayi sektöründen daha fazla gelişmiş olduğu Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu illeri olduğu görülmektedir.

Bu illerde göç eden nüfus yapısı analiz edildiğinde genellikle nüfusun aktif kesiminin göç etmesi sonucu girişimci sayısı azaldığı söylenebilir. Ayrıca göçe katılanların hem üretici hem de tüketici olduğu düşünüldüğünde, yaşanan göç hareketlerinin göç veren yerlerin pazar olarak avantajlarını kaybetmesine ve ekonomik yapılarının olumsuz yönden etkilenmesine neden olmaktadır (Öztürk ve Altuntepe, 2008).

2.3. GÖÇ HAREKETLERİNİN BÖLGESEL ETKİSİ

Göç insanlık tarihi kadar eski bir olgu olmasına rağmen özellikle sanayileşme sürecine girilmesiyle kişi ve toplulukların coğrafi mekân değişikliği ile beraber aile yapılarında, hayata bakışlarında, geçimlerini daha iyi sağlama yollarında değişiklik yaşandı. Kişi ve toplulukları bu değişime iten nedenler göçün birer yansımaları olmuştur (Aktay, 1999).

Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları göçlerin temel nedenlerinden birisidir. Hemen hemen bütün ülkelerde var olan, bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları; özellikle ekonomik açıdan az gelişmiş ülkelerin ayırt edici temel özelliklerinden biri haline gelmiştir. Gelişmiş ülkelere farklı olarak, gelişmekte olan ülkelerdeki mevcut gelişmişlik farklılıkları artma ve büyüme eğilimindedir (Keleş, 1964).

Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları, gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerde temel sorun haline gelmiş ve bütün ülkeler bu farklılıkları en aza indirebilmek için çaba sarf etmiştir. Bu doğrultuda Türkiye’de yaşanan bölgelerarası dengesizliklerin bir sorun olarak ağırlığını hissettirmeye başlamasıyla, DPT’nin kurulması gerekli bir hale gelmiştir. DPT’nin araştırmalar yapması ve DİE’nin sayısal ve istatistiksel verileri toplamasıyla bölgesel dengesizlik yapısı daha belirgin olarak görülmeye başlanmıştır (Başel, 2007).

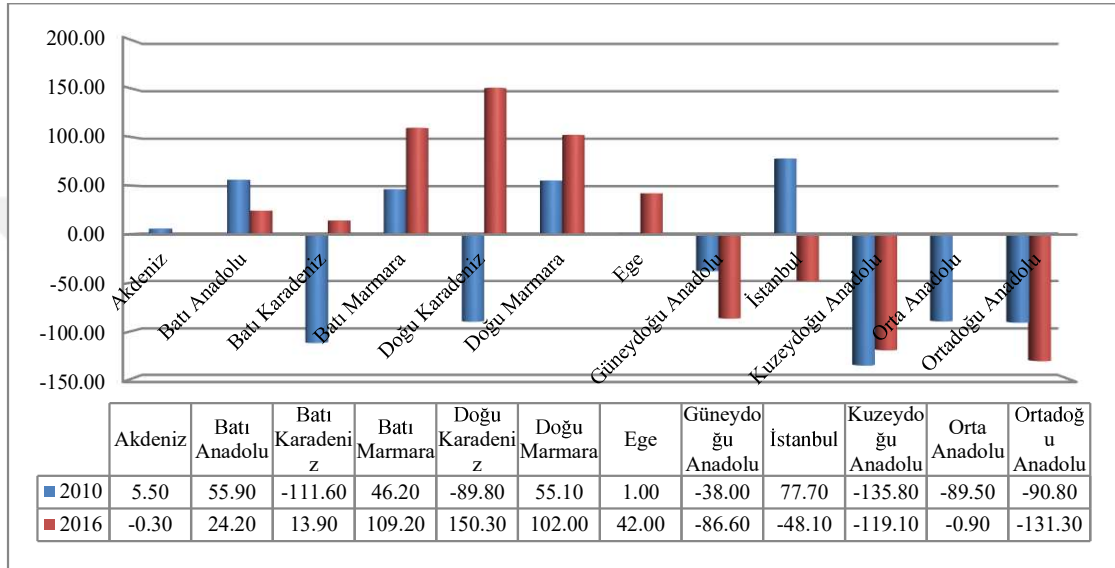
Göçler, göç alan ve göç veren bölgeler dışında göçmenler üzerinde de önemli etkiler yaratmaktadır. Göç alan yerlerde barınma, sağlık, eğitim, istihdam ve sosyo-ekonomik sorunlar yaşanırken (Öztürk, 2007a), göç veren yerlerde ise nitelikli ve üretken nüfusun göç etmesinden dolayı, mevcut olan gelişmişlik farkı ve bölgelerarası dengesizlikler daha da artmaktadır (Kaygalak, 2009).

Bölgelerarası sosyo – ekonomik farklılıklar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tümünde karşılaşılan bir sorundur. En gelişmiş bölge ile en geri kalmış bölge arasında

gözle görülecek derecede farklılıklar olabilmektedir. Bu farklılıkların oluşmasındaki önemli nedenlerden biri de göç hareketleridir.

Bu kapsamda Türkiye’de yer alan bölgelerin 2010 ve 2016 yıllarına ait net göç hızları incelenerek yaşanan göç hareketleri ve bölgeler arasında ki gelişmişlik farklılıkları arasındaki ilişki irdelenecektir.

Grafik 2.1: Bölgelerin 2010 - 2016 Yıllarındaki Net Göç Hızları (%)

Kaynak: (TÜİK, 2017d).

Grafikte dikkat çeken bir ayrıntıda 2010 yılında binde 77,70 olan İstanbul net göç hızının 2016 yılında binde -48,10 olmasıdır. Bu duruma Batı ve Doğu Marmara’nın net göç hızındaki artışın neden olduğu söylenebilir. Nitekim İstanbul’a yakın olmasından dolayı Tekirdağ ve Kocaeli gibi illerin birer cazibe merkezi haline dönüşmesi bu yerlere doğru göç hareketlerinin artmasına neden olmuştur.

Grafikte yer alan 2010 ve 2016 yılı net göç hızı verilerinde Türkiye’de Batı Marmara, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz ve Ege bölgeleri gibi nispeten gelişmiş olan yerlerde net göç hızı pozitifken, Kuzeydoğu Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu gibi gelişmemiş bölgelerinde ise negatif olduğu görülmektedir. Bu durum bölgeler arasında bulunan gelişmişlik farklılıkları ile göç hareketleri arasında ilişki olduğunu göstermektedir.

2.3.1. Göç Hareketlerinin Ekonomik Etkileri

Türkiye’de kalkınma programları bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının ortadan kaldırmak veya azaltmak amacıyla bölgesel kalkınma boyutuyla ele alındığından, göç hareketlerinin bölgesel etkileri incelendiğinde olaya bölgesel gelir ve istihdam ile beraber bölgesel kalkınma boyutuyla bakılmalıdır.

2.3.1.1. Bölgesel Gelir ve İstihdam

Bir ülke sınırlarında yer alan bölgelerin kişi başına reel gelirlerindeki farklılıklar ve bu farklılıkların uzun dönemdeki bir sonucu olan farklı büyüme oranlarının temelinde bölgeler arasında ki gelişmişlik farkları yatmaktadır. Bölgesel gelişmişlik farklarını belirleyen faktörler arasında, bölgede yaratılan katma değer, vergi performansı ve bölge içi istihdamın iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı gibi göstergeler yer almaktadır (Özdemir, 2003). İç göç hareketleri, mevcut bölgesel gelir farklılıklarının kaynağı olan söz konusu göstergelerin daha da gerilemesine ve bozulmasına yol açmaktadır. Nitekim göçler sadece kişilerin değil aynı zamanda sermayenin de yer değiştirmesi olarak değerlendirildiğinde, kalkınma için gerekli olan sermaye birikiminin göç neticesinde azaldığı söylenebilir (Özyakışır, 2012).

Bunun dışında göç hareketlerinin gerçekleştiği yerlerde nüfusun aktif kesiminin göç etmesi sonucu o bölgede girişimci sayısı azalmakta ve daha az dinamik kesim kalmaktadır. Bu durum net göç veren yerlerin ekonomik gelişme hızlarını olumsuz etkilemektedir. Çünkü kişilerin yer değiştirmesi, onların hem üretim faktörü hem de tüketici oldukları göz önüne alındığında, göç veren yerlerin pazar olarak var olan avantajlarını kaybetmelerine ve ekonomik yapılarının olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır (Öztürk ve Altuntepe, 2008).

Bölgeler arasında meydana gelen fırsat eşitsizlikleri söz konusu fırsatların daha fazla olduğu bölgelere doğru göç hareketlerinin yaşanmasına yol açmaktadır (Karabulut, 2005). Bununla beraber kırsal bölgelerle kentsel bölgeler arasındaki sosyal ve ekonomik gelişmişlik farklılıklarına, kentlerin çekiciliği ve teknolojik faktörler eklenince, kırsal bölgelerden kentsel bölgelere doğru yaşanan göç hareketleri daha da hızlanmaktadır (Gürbüz ve Karabulut, 2008).

Göç hareketine ilk katılanların gizli ve açık işsizlerden ziyade, başta aktif genç nüfus olmak üzere, yüksek öğrenimliler ve kalifiye işçilerden oluşması, göç veren bölgelerde işsizliğin artmasına neden olurken, göç alan bölgelerde ise gelir ve istihdamın artmasına neden olmaktadır (Dinler, 2008).

2.3.1.2. Bölgesel Kalkınma

Bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları dünyanın her yerinde karşılaşılan bir durumdur. Ülke sınırları içerisinde yer alan bölgeler çoğu zaman sosyal, siyasi ve ekonomik bakımdan farklılıklar göstermektedir (Ay, 2016).

Bölgeler arasında gelişmişlik farklılıklarının bulunması bazı bölgelerin az gelişmesine neden olurken, bazı bölgelerin ise cazibe merkezi haline dönüşmesine neden olmaktadır. Bu durumun ortadan kaldırılması imkânsız gibi görünse de az gelişmiş bölgelerin, sosyo-ekonomik bakımdan gelişmiş bölgelere yaklaştırılması için bazı politikaların oluşması, “bölge” ve “kalkınma” kavramlarının ele alınmasına neden olmuştur (Arslan, 2005).

Bölge; Taşıdığı coğrafi özellikler olarak benzer özellikler gösteren ve kendi sınırları içinde benzer toplumsal demografik özellikler gösteren, kentten daha büyük ancak ülkenin tümünden daha küçük olan bir mekân parçasıdır. Bölgenin ölçüğü, genellikle coğrafi, sosyal ve ekonomik açıklanmaktadır (Keleş, 2010).

Kalkınma; Geri kalmış ülkelerde milli gelir ve üretimin artırılmasıyla birlikte, sosyokültürel ve ekonomik yapının değiştirilmesi anlamına gelmektedir (Tolunay ve Akyol, 2006).

Dünyadaki tüm ülkelerde var olan bölgeler arası kalkınma seviyeleri arasındaki farklar, gelişmiş ülkelere göre gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerde daha belirgin olarak görülmektedir. Nitekim I. Dünya savaşından sonra ortaya çıkan işsizlik ve istihdam sorunu nedeniyle durumun farkına varan gelişmiş ülkeler, bölgeler arasında mevcut olan dengesizliklerin kaldırılması veya en aza indirilmesi için devlet müdahalesi olması gerektiğini savunmuş ve bu yönde kararlar almaya başlamışlardır (Dinler, 2012).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler de ise bölgeler arasındaki kalkınma farklılıkları konusu, ülkenin hayati öneme sahip en ciddi toplumsal sorunlarından biri

olmuştur. Türkiye’de özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin sahip olduğu zor tabiat şartları, bölgenin büyük pazar merkezlerine uzak olması, devletin bazı ihmalleri ve bölgede yaşanan terör olayları, sonuçta bu bölgelerin Türkiye yer alan diğer bölgelere göre daha geride kalmasına yol açmıştır. Nitekim göç istatistikleri incelendiğinde Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu illeri sürekli olarak göç verirken, Türkiye’nin batısında yer alan büyük şehirlerin sürekli göç aldığı görülmektedir. Bu durum özellikle, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde işsizlik ve yoksulluk gibi önemli sorunların giderek atmasına yol açarken, bu bölgelerde ekonomik kalkınma tedbirlerinin bir an önce hayata geçirilmesini zorunlu hale getirmiştir (Gündüz, 2013).

Türkiye’de bölgelerarası gelişmişlik farkı cumhuriyetin kuruluşundan beri var olmuş, ancak sonraki yıllarda bu farklılık daha da belirginleşmiştir. Bu durumun ortadan kaldırılması veya azaltılmasına yönelik Devlet Planlama Teşkilatı tarafından birçok plan hazırlanmış ve hayata geçirilmiştir. Özellikle birinci planda yer alan bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına yönelik ilkeler yedinci plana kadar devam etmiştir. Günümüzde ise Kalkınma Bakanlığı tarafından, kalkınma ajansları yoluyla bölgelerin sosyal, coğrafi, ekonomik ve benzer özellikleri belirlenerek, hazırlanan programlarla bölgesel farklılıkların azaltılmasından ziyade ulusal kalkınmanın gerçekleşmesi amacıyla ileriye dönük plan ve programlar hazırlandığı görülmektedir (Dinler, 1998).

Kalkınma Bakanlığı tarafından kurulan ajanslar, bir yandan yerel yönetimlerinin planlama çalışmalarına teknik destek sağlayıp bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitenin geliştirilmesine katkıda bulunacak, bir yandan da yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle işbirliği içinde uluslararası düzeyde tanıtımını yapma görevi yürütecektir (Akt: Gündüz, 2013). Bu doğrultuda kurulan kalkınma ajanslarının yerel dinamikleri harekete geçirerek bölgeler arasında var olan farklılıkların azaltılmasında ve bölgeler arasında var olan işsizlik ve istihdam gibi konularda yerel yönetimlere yol göstermesi amaçlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SIİRT İLİNİN TARİHİ, SOSYO-EKONOMİK YAPISI VE GÖÇ BİLGİLERİ

3.1. SIİRT İLİ GENEL BİLGİLER

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Dicle bölümü ve Güneydoğu Torosların kenar kıvrımlarında bulunan Siirt (Özgen ve Karadoğan, 2009). 41.42' boylamları ile 38.15' - 37.45' enlemleri arasında yer almaktadır. Şehrin doğusunda Van ve Hakkâri, batısında Batman, kuzeyinde Bitlis yer alırken güneyinde ise Şırnak ve Mardin illeri yer almaktadır (Bayraktar, 1998). Şehrin batısında bulunan batman ile kuzeyinde bulunan Bitlis ile karayolu ağı bulunurken, Kuzey doğusunda yer alan Van ile güneyinde yer alan Mardin ve Şırnak illeri ile doğrudan bir ulaşım ağı bulunmamaktadır.

Dört mevsimin yaşandığı şehirde ortalama sıcaklık yaz aylarında +40 derece, kış aylarında ise +7 derece ile karasal iklim yaşanmaktadır. Büyük bir kısmını yüksek dağ ve platoların oluşturduğu kentin dağ eteklerinde yüksek yaylalar yer almaktadır (DİKA, 2011). Şehir doğusunda yer alan Yazlıca Dağı ise 2953 metrelik yükseklikle şehrin en yüksek noktasıdır (Akt. Yılmaz, 2016).

Şehirde sanayi gelişmemişken, halk geçimini tarım ve hayvancılıkla geçirmektedir. Geçimini tarım ve hayvancılıkla geçiren nüfus oranı yüksek olmasına rağmen özellikle son yıllarda istihdamın hizmet sektörü lehine geliştiği görülmektedir.

3.2. SIİRT ADININ KAYNAĞI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

3.2.1. Siirt Adının Kaynağı

Siirt adının, İran'da Arbela/Erbil yöresine yayılmış olan ve Dareios döneminden kalma yazıtlarda Asagrta diye anılan halkın adından geldiği söylenmektedir. Asagrta halkından Zikirtu veya Zikirtiya diye söz ediliyor. Asur belgelerinde bu halkın önce Urmiye Gölü'nün doğu yakınlarında, Tebriz ile Zencan arasında olduğu anılmaktadır (Umar, 1993). Ancak bazı araştırmacılar Siirt adının hangi kaynaktan geldiğinin halen bilinmediği görüşünü savunmaktadırlar. Bu görüşü savunmalarındaki en büyük neden Siirt adı ile ilgili Arapça, Farsça, Süryanice, Keltani ve Sami dillerinden geldiğine dair

farklı görüşlerin olması ve bu görüşlerin halen kanıtlanamamasından kaynaklanmaktadır. Siirt adının hangi dilden geldiği ile ilgili görüşler şu şekildedir.

Arapçadan geldiğine dair görüş: Bu görüşü savunan araştırmacılara göre Siirt adının Arapçanın Secer sözcüğünden geldiği söylenmektedir (Şer, 2010). Siirt adı Arap kaynaklarında "İs'ird" veya "Us'ird" olarak kullanılmıştır. Başta İslam Ansiklopedisi olmak üzere bazı 19. YY batılı kaynaklarında "Sı'ird, Sa'ird, Sert, Sa'erd, Sört, Sö'ört, Sa'irt" gibi birkaç şekilde karşımıza çıkmaktadır (Özgen ve Karadoğan, 2009). Eski Arap kaynaklarda şehrin adı Dar-ı Said olarak geçmektedir (Kılıççioğlu, 1992).

Keltani dilinden geldiğine dair görüş: Bazı kaynaklarda Siirt adının Sami dilinden geldiği söylene de, farklı kaynaklarda bu adın Keltani dilinde şehir anlamında kullanılan Keert (Kaa'rat) kelimesinden türediği söylenmektedir (Akt. Yılmaz, 2016).

Farsçadan geldiğine dair görüş: Şehir eski zamanlarda sırtlara dayanarak kurulmuş olduğu için Farsça'da üç düğüm, üç tepe veya üç tepelik anlamına gelen Sé-Hırt olarak kullanıldığı ve bu tepelerin Siirt ilinin yerleşim alanında yer alan Rasinnebah, Biraffa ve Mevbuk tepeleri olduğu söylenmektedir. Farsçada şehrin üç tepe anlamında kullanılması kentin coğrafi özelliklerinden esinlenilerek adlandırıldığını göstermektedir (Özgen, 2003).

Süryaniceden geldiğine dair görüş: Süryaniler kente, dağlıklar kenti anlamına gelen "Bet Mbdare" ismini vermişlerdir. Bu ismin 1800'lü yılların sonuna kadar çeşitli kaynaklarda geçtiğini görüyoruz (Şer, 2010). Bazı kaynaklarda ise Süryani'ler kente yöresel söyleyiş biçimiyle Sert olarak söylenen Se'erd demişlerdir. 19. YY'da Sert, Seerd, Sört, Sairt olarak kullanılmış, günümüzde de Siirt biçimiyle benimsenmiştir (Siirt Valiliği, 2015).

Diğer Kaynaklarda ise: Kadri Perk'in Cenup Doğu Anadolu tarihi'nde Siirt, Sert, Tigra ve Mosert; Hüseyin Cahit tarihi'nde Serad; Şemsettin Sami'nin Kamus adlı eserinde Tiğrakert olarak geçmektedir (Siirt Valiliği, 2015). Bazı İslam ve batılı kaynaklarda şehrin adı Sert, Sirt, Seert, Söört ve Sairt şekillerinde yazılmış, günümüzde ise kentin adı Siirt olarak güncellenmiştir (Kılıççioğlu, 1992).

3.2.2. Siirt İlinin Tarihsel Gelişimi

Siirt ilinin tarihi çok eskilere yaklaşık olarak 6 bin yıllık bir geçmişe sahiptir. Şehrin Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının kesiştiği yerde bulunması farklı kültürlerin oluşmasına neden olmuştur. M.Ö. Sami, Babil, Asur, Med, Pers'lerin etkisinde kalan kentin M.S. ise tarihi yapı ve kalıntılardan İslam dinin etkisinde kaldığı görülmektedir. Kent'te İslamiyet'ten önce ve sonra farklı dini inanışlara sahip Gregoryan, Keldani, Katolik, Yabubi, Ezidi, Ermeni ve Süryani gibi azınlıklar bulunmaktaydı. Selçuklu ve Osmanlı imparatorluğunun bölgeyi fethetmesinden sonra özellikle Siirt'te 1800'lü yılların sonunda medrese eğitiminin arttığı buna rağmen azınlıklara ait ilk ve ortaokullarında eğitimlerine devam ettiği 188 Devlet salnamesinde yer almaktadır (Kılıççioğlu, 1992). Bu yapının günümüzde çok kültürlü ve çok dilli yapının oluşmasına kattı sağladığı görülmektedir.

Evliya Çelebi de Seyahatname adlı eserinde, Siirt kentinin farklı etnik gruplarına ve kültürlü yapısına dikkat çekerek, kentte dört mezhebe ait müftünün de görev yaptığını yazmıştır (Çelebi, 1666). Nitekim 1900'lü yılların başına kadar Doğu ve Güneydoğu'nun birçok ilinde olduğu gibi Siirt'te de Müslüman halkla beraber Ermeni, Süryani ve Ezidi gibi gayr-ı Müslim kesiminde yaşadığı bilinmektedir. Ancak daha sonra bölgede şartların değişmesiyle gayr-ı Müslim kesimin buradan göç ettiği ve daha sonra Siirt nüfusunun sadece Müslümanlardan oluştuğu görülmektedir (Özgen ve Karadoğan, 2009). Günümüzde ise çok dinli yapının ortadan kalktığı, çok dilli yapının ise günümüze kadar sorunsuzca devam ettiği görülmektedir (Aktaş, 2016).

3.2.2.1. Osmanlı Öncesi Dönem

Siirt ve çevresine, M.Ö. 2000 yılı'ndan M.S. 4. yy'a kadar Sami, Babil, Asur, Med, Pers, ve Büyük İskender; M.S. 4. YY'dan sonra ise Romalılar, Partlar ve Sasaniler hâkimiyet kurmuşlardır. Kent İslamiyet'ten önce Hurriler, Hitit, Urartu, Asur, Med ve Perslerin hâkimiyetine geçmiştir (Kılıççioğlu, 1992). Siirt 639 yılında halife Hz. Ömer'in komutanlarından İyaz Bin Ganem tarafından fethedilerek İslam'la tanışmıştır (Azimli, 2006). Daha sonra da El Cezire Eyaleti'ne bağlanmıştır (Kafalı ve Sekmen, 2010). X. ve XII. YY'da savaşlar sonucunda Siirt ve çevresini almaya çalışan Bizans Devleti Malazgirt Meydan Muharebesinde Selçuklu Devleti'ne yenilerek

bölgenin tüm kontrolünü Selçuklu Devletine bırakmıştır. Malazgirt Meydan Muharebesi yapıldığı zamanda Mervaniler'in hüküm sürdüğü Siirt (Özgen ve Karadoğan, 2009), 1230 yılında Moğol istilasında maruz kalan kent yakılıp, yıkılmış ve nüfus büyük oranda katledilmiştir (Özdemir, 2010). Siirt ili daha sonraki dönemlerde sırasıyla Emevi, Abbasi, Hamdani, Mervani ve Selçukluların egemenliğine girmiştir (Kılıççioğlu, 1992). Safevi hükümdarı Şah İsmail'in 1514 yılında Çaldıran Savaşı'nda Yavuz Sultan Selim'e yenilmesiyle Siirt ve çevresi Osmanlı Devletinin hâkimiyetine geçmiştir (Alkan, 2017); (Tuncel, 2009).

3.2.2.2. Osmanlı Dönemi

1514 Çaldıran Savaşında Safavi hükümdarı Şah İsmail'i yenen Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı İmparatorluğuna katılan Siirt ili, Diyarbakır eyaletinde bulunan 24 sancaktan birine merkez olmuştur (Kafalı ve Sekmen, 2010). 1514-1632 yılları arasında Diyarbakır eyaletine sancak olan Siirt, 1632-1661 yılları arasında da Van eyaletine bağlı bir sancak olmuştur. Ancak kentin Van eyaletine sancak olması kısa sürmüş kent tekrar Diyarbakır eyaletine bağlanmıştır (Akt. Yılmaz, 2016).

1831'de yapılan Osmanlı nüfus sayımı kayıtlarına göre Siirt'in Diyarbakır Eyaletine bağlı bir hükümet olduğu belirtilmiştir. Bugün Siirt ilinin kazalarından biri olan Şirvan ilçesi ise liva olarak Van eyaletinde yer almaktaydı (Kılıççioğlu, 1992). 1864 yılında çıkarılan Vilayet nizamnamesi ile kaza haline getirilen Siirt, bir süre İstanbul'dan gönderilen kaymakam tarafından yönetilmiştir. 1867 çıkarılan Vilayet nizamnamesine göre Siirt, Diyarbakır vilayetine bağlı bir liva olarak görünmekteydi (Özgen ve Karadoğan, 2009).

1892 yılında Diyarbakır vilayetinden ayrılarak Bitlis vilayetine bağlanan Siirt'te, bu tarihte şehre bağlı merkezin yanı sıra Şirvan, Eruh, Pervari ve Garzan kazaları bulunmaktaydı (Akt. Yılmaz, 2016). 1892 yılında Bitlis vilayet salnamesinde yer alan bilgilere göre Siirt'te 31.692 erkek ve 27.797 kadın olmak üzere toplam 75.914 kişilik bir nüfus yaşamaktadır (Kılıççioğlu, 1992).

1892-1919 tarihleri arasında Bitlis Vilayetine bağlı bir ilçe olan Siirt, 26 Eylül 1919 yılında 48 Sayılı Heyet-i Umumiye Kararı ile bağımsız bir sancak haline

getirilmiştir ve 1923 yılında Cumhuriyet'in kurulmasından hemen sonra il olmuştur (Özgen ve Karadoğan, 2009).

3.2.2.3. Cumhuriyet Dönemi

Siirt 26 Eylül 1919 yılında, 48 Sayılı Heyet-i Umumiye Kararı ile bağımsız bir sancak haline getirilmiş (Özgen ve Karadoğan, 2009), daha sonraki dönemde Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasına ve Cumhuriyetin kuruluşuna katkı sunan Kent, Cumhuriyetin ilan edilmesi ile İl olmuştur (Kılıççıoğlu, 1992). 1924 ile 1990 yılları arasında ise şehrin coğrafik ve demografik bazı değişimler meydana gelmiştir. 1924 yılında Beytüşşebap, 1926 yılında da Beşiri ve Sason Siirt iline katılmıştır. 1936 yılında ise Beytüşşebap, Hakkâri'ye bağlanmış, 1938 yılında Yanarsu ilçesinin merkezi Garzan'a taşınmıştır. 1943 yılında ise Garzan ilçesi Kurtalan adını almıştır (DİKA, 2014).

Daha önce Siirt Vilayeti Beşiri Bucağı'na bağlı nahiye olan İluh, 1957 yılında çıkarılan bir kanun ile Siirt Vilayeti'ne bağlı ilçe haline getirilmiş ve Batman adını almıştır. 1990 yılında da Aydınlar ve Güçlükönak isimli iki yeni ilçe kurulmuştur. 1990 yılında Siirt Vilayeti'nde iki değişiklik daha meydana gelmiştir. Bunlardan biri 1957 yılında Siirt Vilayeti'ne bağlı ilçe haline getirilen Batman'ın, diğeri de Osmanlı'nın son döneminde kaza olan Şırnak'ın il haline getirilmesidir. Bu yeni illere Siirt ilinden Beşiri, Sason, Kozluk ve Batman ilçeleri Batman iline, Şırnak, Beytüşşebap ve Güçlükönak ilçeleri de Şırnak iline nakledilmiştir (Şaşmaz, 2014). Günümüzde ise Siirt ilinde Kurtalan, Eruh, Baykan, Şirvan, Pervari ve Tillo isimli 7 kaza bulunmaktadır.

Siirt ili özellikle 1990 sonrası büyük değişim geçirmiştir. Bu değişimin nedeni ise 1990 yılı öncesi Siirt iline bağlı ilçe olan Batman ve Şırnak'ın il haline getirilmesinden kaynaklanmaktadır.

1990 yılından önce ve sonra Siirt ilinde meydana gelen coğrafi ve demografik değişimler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2.4: Siirt İli 1990 Öncesi ve Sonrası Değişimi

Siirt	1990 Öncesi	1990 Sonrası
Yüzölçümü	11.000	6.000
Nüfusu	527.741	243.375
İlçe Sayısı	11	7
Belediye Sayısı	14	9
Köy Sayısı	516	272
Mezra Sayısı	606	251
Orman Alanı	452.600 Ha.	219.332 Ha.
Ekilebilen Alan	258.591 Ha.	74.444 Ha.
Sulanabilen Alan	10.000 Ha.	3758 Ha.

Kaynak: Kılıçcıoğlu, 1992.

Tablo 2. 4'te 1990 yılı öncesi 11.000 olan yüzölçümü 1990 yılından sonra 6.000 olmuştur. Kent'te 1990 yılından önce 527.741 olan nüfusun 1990 yılından sonra 243.375'e, ilçe sayısı 11'den 7'ye, belediye sayısı 14'ten 9'a, köy sayısı ise 516'dan 272 ye düşmüştür. Özetle söylemek gerekirse şehrin coğrafi ve demografik bakımdan yaklaşık olarak yarı yarıya küçüldüğü görülmektedir.

3.3. SİİRT İLİNİN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI

3.3.1. Sosyal ve Demografik Yapı

3.3.1.1. Nüfus Yapısı

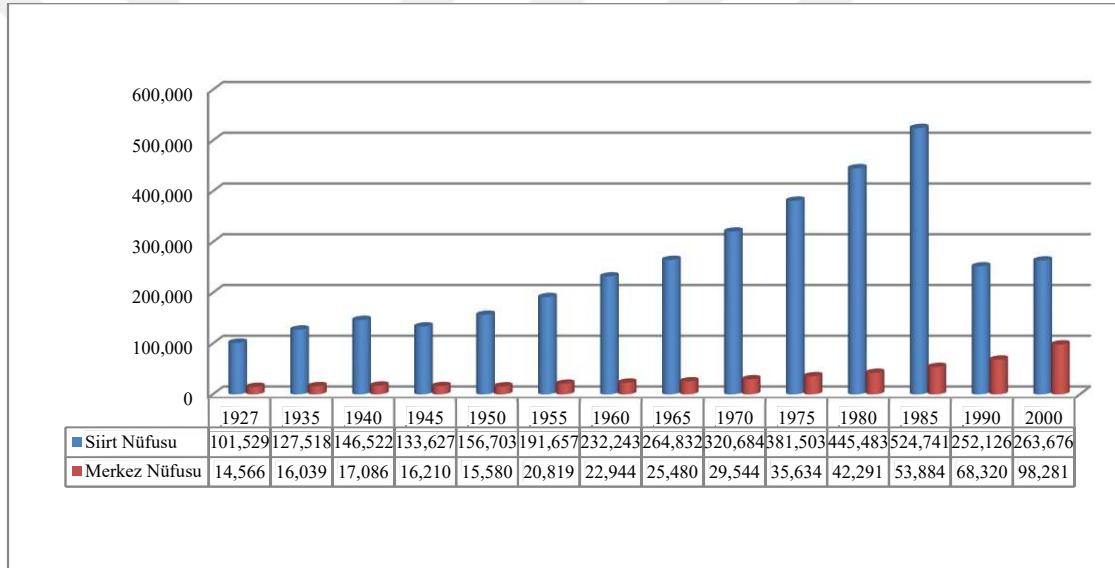
Türkiye Cumhuriyetinde ilk nüfus sayımı 1927'de yapılmış (Demir ve Çabuk, 2010), ve nüfus sayımı 1990 yılına kadar beş yıl arayla devam etmiştir. 2007 yılında ise Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine geçilmesiyle yıl her yıl Aralık ayı sonunda nüfus verilerine ulaşılabilmektedir.

Nüfus, bir arazi üzerinde belirli bir zaman diliminde yaşayan toplam insan sayısıdır (Aksu, 2011). Nüfus için bir arazi parçası üzerine yaşayan insanlar sayısının toplamı denildiği zaman aklımıza sadece sayısal çokluk veya azlık gelmektedir. Ancak ülke ekonomilerinde hem doğal şartlar hem de beşeri şartlar büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan nüfus denince aklımıza sadece insan sayısı değil, nüfusumuzun çeşitli vasıfları da gelmelidir (Başol, 1995).

Başka bir açıdan nüfus, sayısal toplam ile beraber nüfus artış hızı, cinsiyet yapısını, yaş yapısı, medeni durum, eğitim durumu, üretici ve tüketici gibi nüfusu meydana getiren kişilerin sosyal ve ekonomik niteliklerinin dağılımını ve değişmelerini de kapsamaktadır (M.B.A., 1986).

Nüfus tanımından anlaşılacağı üzere nüfusu ile ilgili sadece bir toprak parçası üzerinde yaşayan insan sayısı hesaplandığı zaman yapılacak analizler eksik kalacaktır. Bu açıdan Siirt ile ilgili yaptığımız analizde sayısal nüfus ile beraber nüfus artış hızı, cinsiyet yapısı, yaş yapısı, medeni durum ve eğitim durumu gibi göstergeler de irdelenecektir.

Grafik 3.1: 1927-2000 Yılları Arasındaki Siirt Nüfusu

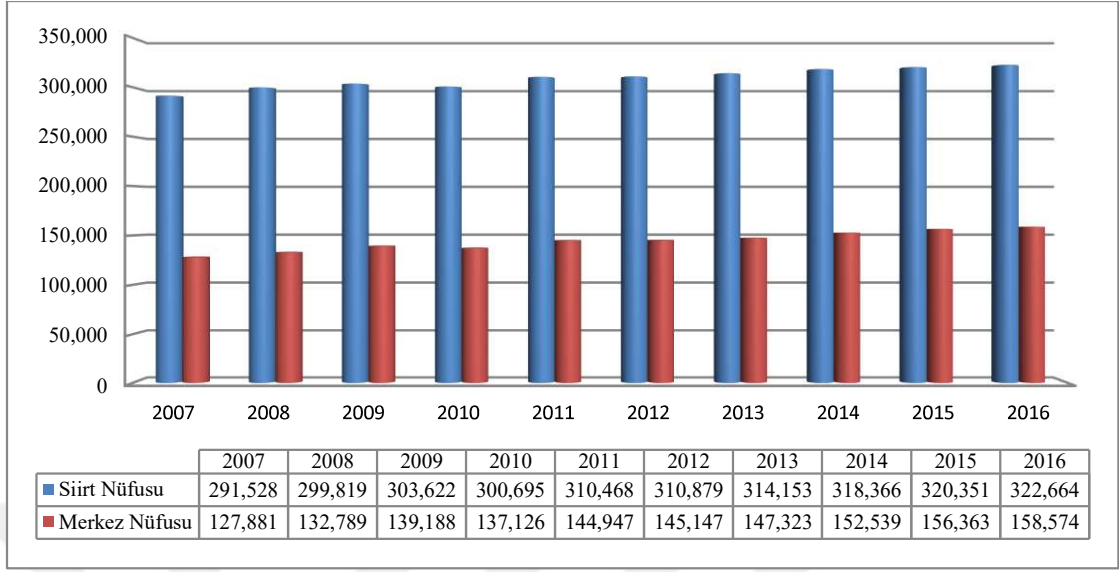

Kaynak: (GNSV, 2017). Genel Nüfus Sayım Verileri (1927-2000)

Türkiye’de ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılından 2000 yılına kadar Siirt nüfusu 2,5 kattan fazla artmıştır. Siirt nüfusu 1927 yılından 1990 yılına kadar 1940-1945 savaş yılları haricinde sürekli artmıştır. Bu artışta Güney Doğu Anadolu ve Dolu Anadolu bölgelerinde sıkça görülen çok eşlilik, erken evlilik gibi nedenlerin yanında yüksek doğurganlık oranının etkili olduğu bilinmektedir.

1990 yılından sonra ise 527.741 olan şehir nüfusunun, Siirt ilçeleri olan Batman ve Şırnak’ın Siirt’ten ayrılarak il yapılması ve Siirt’e bağlı olan bazı ilçe ve belediyenin bu illere bağlanmasıyla 243.375’e düştüğü görülmektedir.

Grafik 3.2: 2007-2016 Yılları Arasındaki Siirt Nüfusu

Kaynak: (TÜİK, 2017e).

Siirt nüfusu 2007 yılında adrese dayalı nüfus kayıt sistemine geçilmesiyle elde edilen veriler incelendiğinde ise 2016 yılına kadar sadece 2010 yılında siyasi belirsizlikten kaynaklı nüfus azalışı olduğu, diğer yıllarda ise nüfusun sürekli arttığı ve 2016 yılı itibariyle 322.664 kişi olduğu görülmektedir.

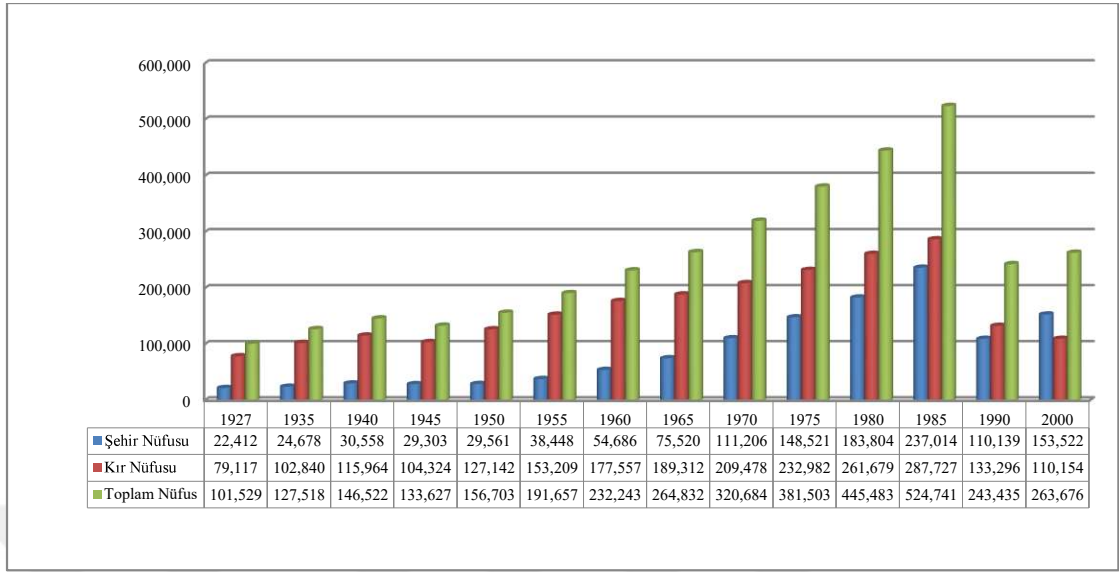
3.3.1.1.1. Siirt İli Şehir ve Kır Nüfusu

Fonksiyonel özellik ve nüfusa göre belirlenen kır ve şehir nüfusu sayım dönemleri içerisinde değişiklikler göstermektedir. Ancak kır ve şehir nüfusu arasındaki sınırı kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Ülkemizde kır ve şehir yerleşmeleri arasındaki ayırımı bazı araştırmacılar 10.000 sınırını baz alırken, bazı araştırmacılar da 5.000 veya 3.000 sınırını baz almıştır. Resmi istatistiklerde ise 2.000 sınırı baz alınmaktadır (İzbırak, 1986).

Türkiye’de ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılından 2000 yılına kadar Siirt ili şehir ne kır nüfusu ile adrese dayalı ilk nüfus sayımının yapıldığı 2007 yılından 2016 yılına kadar ki şehir ve kır nüfusu ile ilgili grafikler aşağıda yer almaktadır.

Grafik 3.3: 1927 – 2000 Yılları Arasında Siirt İli Şehir ve Kır Nüfusu

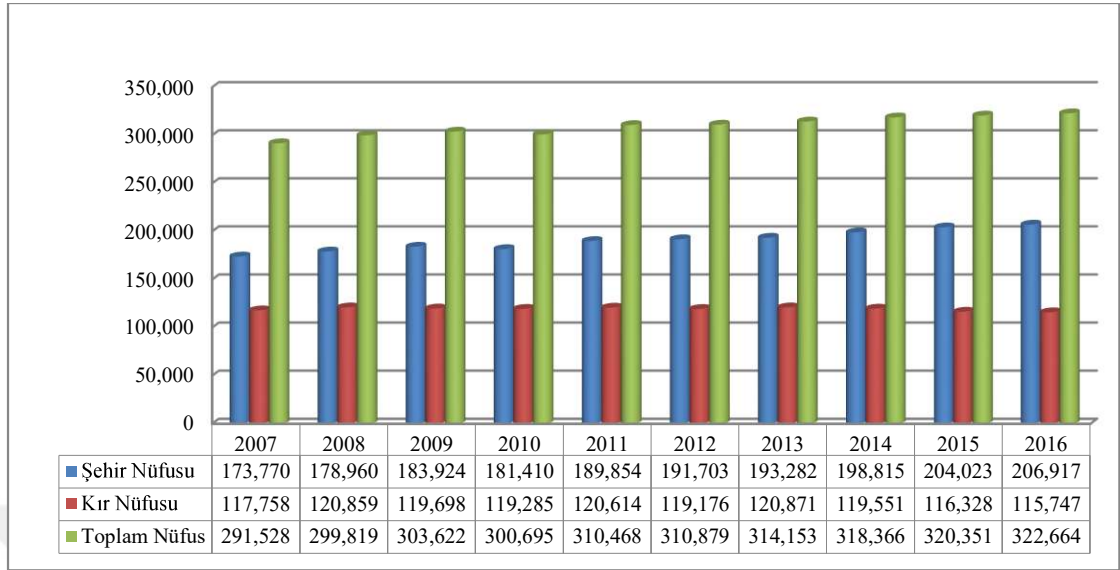
Kaynak: (GNSV, 2017). Genel Nüfus Sayım Verileri (1927-2000)

Göç hareketlerinin geçmişten günümüze kadar büyük bir çoğunlukla az gelişmiş bölgelerden daha gelişmiş bölgelere doğru yapıldığı bilinmektedir (HÜNEE, 2006).

Bu durum göçmenlerin genellikle bölgeler arasında meydana gelen fırsat eşitsizliklerini kendi lehine çevirmek istemelerinden kaynaklanmaktadır (Karabulut, 2005). Özellikle kırsal ve kentsel bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farkı ve şehirlerin çekiciliği kırsal bölgelerden kentlere göç yaşanmasına neden olmaktadır (Gürbüz ve Karabulut, 2008).

Göç bazen de başka ülke ve bölgelerde farklı ücret ve kazançlardan kaynaklanan farklılıklardan faydalanmak isteyen kalifiyeli işçilerin bu bölgelere yönelmesiyle gerçekleşmektedir (Özdemir, 2003).

Grafik 3.4: 2007-2016 Yılları Arasında Siirt İli Şehir ve Kır Nüfusu

Kaynak: (TÜİK, 2017f).

Siirt ilinin 1927 ile 20116 yılları arasındaki kent- kır nüfusu incelendiğinde 1990 yılına kadar kır nüfusu kent nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. 1990 yılından sonra ise kırdan şehre doğru yaşanan göç hareketleri neticesinde şehir nüfusunun kır nüfusunu geçtiği görülmektedir.

1948 yılında Marshall Planı kapsamında Türkiye'ye verilen 248 bin traktör ve ülke genelinde artan makineleşme, Doğu ve Güneydoğu Bölgesi başta olmak üzere tüm ülkede, tarım alanında çalışan birçok kişiyi kırdan kente göç etmeye zorlamıştır. Çünkü artık, onlarca işçinin bir günde yaptığını makine bir saatte yapıyordu (Özgen ve Karadoğan, 2009).

Bu faktörlere 1900'lü yıllarda bölgede yaşanan terör olayları ve sosyo-ekonomik nedenler eklenince kırdan şehre göç hızlanmıştır. Nitekim Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra il olan Siirt nüfusunda 1990 yılına kadar kır nüfusu şehir nüfusundan fazla olduğu bu yıldan sonra ise şehir nüfusunun kır nüfusuna göre artarak devam ettiği 2016 yılında şehir nüfusu yaklaşık olarak kır nüfusunun iki katı olduğu görülmektedir.

Ayrıca kırdan şehre göçün artması kentte köylülük ve şehirlilik çatışmasının yaşanmasına ve kırsaldan şehre yerleşenlerin belirli mahallelerde toplanmasına neden olmuştur (Özgen ve Karadoğan, 2009). Bu durum mahalleler arasında sosyo-ekonomik ve kültürel farklılık oluşturmuştur. Bu farklılık günümüzde şehirleşme oranını artmasına

rağmen kırdan gelen göçmenlerin eski yaşam biçimlerini devam ettirmesin dolayı halen devam etmektedir.

3.3.1.1.2. Nüfus Artış Hızı

Yıllık Nüfus Artış Hızı; “iki sayım tarihi arasındaki dönemde her 1000 nüfus için yıllık artan nüfustur” (TÜİK, 2013c).

Yıllık nüfus artış hızı, doğal artış bağıntısı ile hesaplanmaktadır;

$$P_{n+t} = P_n * e^{rt}$$

Burada;

P_n : n tarihindeki (dönem başındaki) nüfusu,

P_{n+t} : n+t tarihindeki (t yıl sonra) nüfusu,

e : Logaritmayı,

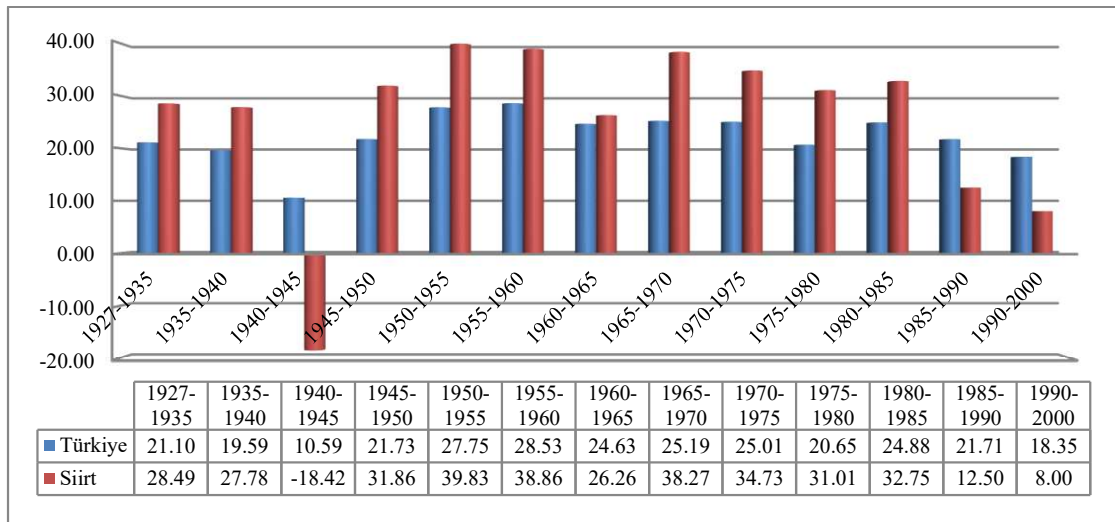
r : Yıllık nüfus artış hızını,

t : İki tarih arasındaki süreyi (yıl olarak) göstermektedir.

İki sayım yılındaki nüfuslarının birbirine oranlanması yoluyla elde edilen rakamsal değerler, oransal değerler olup, yıllık nüfus artış hızını ifade etmemektedir (TÜİK, 2013d).

Buradan yola çıkarak hesaplanan Türkiye ve Siirt ilinin nüfus artış hızı aşağıdaki grafiklerde yer almaktadır.

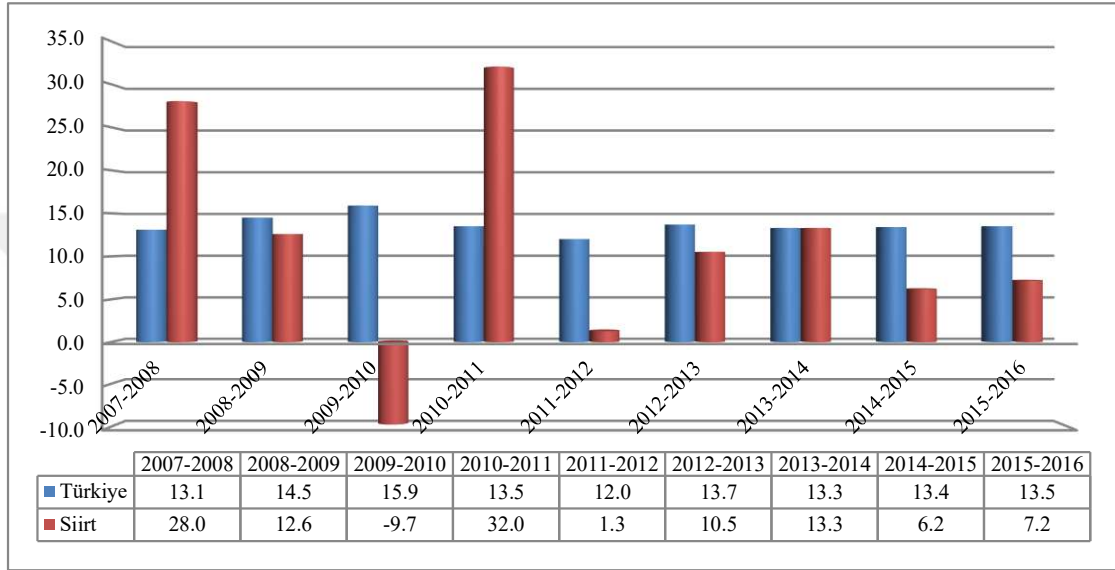
Grafik 3.5: 1927-2000 Yılları Arasındaki Türkiye ve Siirt Nüfus Artış Hızı(%)

Kaynak: (GNSV, 2017). Genel Nüfus Sayım Verileri (1927-2000).

1927 -2000 yılları arasındaki Türkiye ile Siirt nüfus artış hızı incelendiğinde özellikle 1940-1945 yılları arasında ciddi oranda düştüğü görülmektedir. Bu durumun 2. Dünya Savaşı nedeniyle gerçekleştiği söylenebilir. 1990'lı yıllarında Siirt nüfus artış hızı incelendiğinde ise Batman ve Şırnak'ın kentten ayrılarak il yapılmasıyla nüfus artış hızının azaldığı görülmektedir.

Grafik 3.6: 2008-2016 Yılları Arasındaki Türkiye ve Siirt Nüfus Artış Hızı(%)

Kaynak: (TÜİK, 2017g).

Siirt ve Türkiye'nin 2007-2016 yılları arasındaki nüfus artış hızını incelediğinde ise Siirt nüfus artış hızının Türkiye nüfus artış hızına göre daha dengesiz olduğu görülmektedir. Siirt nüfus artış hızı 2007-2008 ve 2010-2011 yılında Türkiye ortalamasının üzerinde artmıştır. 2010 yılında ise Siyasi belirsizlin nedeniyle Siirt ilinin nüfus artış hızı Türkiye ortalamasının çok altında ve negatif olarak gerçekleşmiştir.

Siirt ili nüfus artış hızının yıllara göre değişiklik göstermesinde sosyal ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle il dışına göçlerin artması etkili olmuştur. Son yıllarda ise aile planlaması, kentleşme ve okur-yazar oranındaki artış nüfus artış hızının düşmesine neden olmuştur.

Tablo 3.1: 2007-2016 Yılı İlçelere Göre Siirt Nüfusu

İlçe	2007		2016	
	Toplam Nüfus	Nüfus Yüzdesi	Toplam Nüfus	Nüfus Yüzdesi
Merkez	127.881	%43,87	158.574	%49,15
Kurtalan	55.076	%18,9	59.137	%18,33
Pervari	32.642	%11,2	31.819	%9,86
Baykan	28.561	%9,8	26.236	%8,13
Şirvan	24.054	%8,3	23.125	%7,17
Eruh	19.447	%6,7	19.674	%6,10
Aydınlı	4.728	%1,6	4.099	%1,27

Kaynak: (TÜİK, 2017e).

İlçelere göre Siirt nüfusuna bakıldığında 2007 yılında %43,87 olan merkez nüfusunun 2017 yılında %49,15'e yükseldiği, ilçelerin hepsinde ise nüfus yüzdesinin düştüğü görülmektedir. İlçelerdeki yüksek doğum hızına karşın nüfus yüzdesinin düşmesi ilçelerde merkeze göre daha fazla göç yaşandığını göstermektedir.

Merkez nüfus yüzdeliğindeki artışa bakıldığında ise Siirt'in göç veren bir il durumunda olduğu düşünüldüğünde, Siirt'ten giden göçün çoğu ilçelerden giderken, Siirt'te gelen göçün ise kent merkezine yöneldiği söylenebilir.

3.3.1.2. Yaş Yapısı

Yaş: “Kişinin bitirmiş (tamamlamış) olduğu yaştır” (TÜİK, 2013e).

Toplam yaş bağımlılık oranı: “15-64” yaş grubundaki her 100 kişi için “0-14” ve “65 ve daha yukarı yaş gruplarındaki kişi sayısıdır.” ve şu şekilde hesaplanmaktadır; $(0-14 \text{ yaştaki nüfus}) + (65 \text{ ve daha yukarı yaş grubundaki nüfus}) / (15-64) \text{ yaştaki nüfus} * 100$ (TÜİK, 2013f).

Nüfusun yaş dağılımına göre bilinmesi, bireylerin ihtiyaçlarını belirleme ve sosyal durumlarını anlama bakımından önemlidir. Çünkü çalışan nüfus genellikle 15-64 yaş

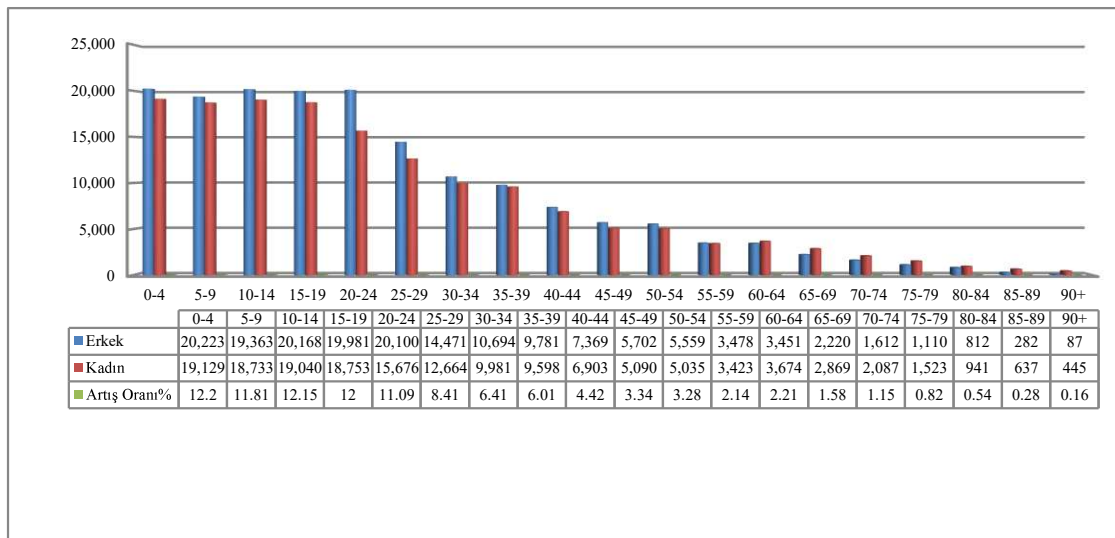
aralığında bulunan 0-14 yaş aralığındaki çocuk ve 65 yaş üstü yaşlı nüfusa bakmakla yükümlüdür.

Az gelişmiş ve ekonomik kalkınmasını gerçekleştirememiş ülkelere bakıldığında doğun oranının yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum genç ve çocuk nüfusunun fazla olmasına neden olmaktadır. Genç ve çocuk nüfusunun fazla olması aile geçimi ve ülke kalkınmasına olumsuz yansımakta ve gelirin önemli bir kısmının eğitim ve tüketim faaliyetlerine harcanmasına neden olmaktadır. Genç ve çocuk nüfusuna harcanan gelir ise üretici nüfusuna büyük bir yük oluşturmaktadır (Güner, 2015).

Nüfus hareketleri yani göçler ülkelerin gelişmişlik durumları ile ilgili bilgi vermektedir. Nitekim Siirt ili yaş grubu grafiğine bakıldığında geri kalmış ve gelişmekte olan bölge grafiğine benzemektedir. Geri kalmış ve gelişmekte olan bölgelerde çocuk ve genç nüfusu, doğurganlık oranından dolayı fazla iken, iş yükünü çeken orta sınıf nüfusu azdır ve kent göç vermeye devam ettikçe bu durum artarak devam edecektir.

Siirt nüfusunda çocuk ve genç nüfusunun fazla, yaşlı nüfusu ise azdır. Bu da Siirt nüfusunun dinamik bir yapıda olduğunu göstermektedir. Göç olaylarının çok yaşandığı bölgelere bakıldığında ise genelde dinamik yapıdaki nüfusun göç ettiği görülmektedir.

Grafik 3.7: 2016 Yılı Siirt Nüfusunun Yaş Grubuna Göre Dağılımı

Kaynak: (TÜİK, 2017).

2016 Siirt nüfusu yaş gruplarına göre incelendiğinde, il nüfusunun yaklaşık %36,2'sini, 0-14 yaş arası çocuklar, %59,3'ünü 15-64 yaş aralığındaki yetişkinler ve geriye kalan %4,5'lik kısmı da 65 yaşın üstünde yer alan yaşlılar oluşturmaktadır. Siirt ili yaş yapısında bağımlı nüfusun ülke ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Bu durum üretici nüfusa büyük bir yük oluşturmaktadır.

Türkiye'de 2016 yılı TÜİK verilerine göre 15-64 yaş aralığındaki üretici sınıfı ülke nüfusunun ortalama %68'ini oluştururken, Siirt'te bu oranın %59,3 ile Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. 2016 yılında Türkiye'de 65 yaş ve üstü yaşlı nüfus toplam nüfusun %8,3'ünü oluşturmakta iken, Siirt'te ise nüfusunun %4,5 gibi küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Yaşlı nüfus oranının Türkiye ortalamasının altında olduğu yerler için beslenme ve sağlık koşullarının yeteriz olduğu söylenebilir.

TÜİK ortanca yaş verilerinde Türkiye ortalaması 31,4 yaş iken, Siirt ilinde 20,8 dir. Bu durum Siirt ilinin genç bir nüfus yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Siirt ili gibi yüksek doğurganlık oranına sahip illerde düşük olan ortanca yaş, olumsuz bir durum gibi görülebilir. Ancak genç ve dinamik olan nüfus yapısına sahip olan illerde nüfusun aktif olarak çalışabileceği alanlar oluşturulması ve nüfusun bu alanlara istihdamı, işsizliğin azalmasına neden olacaktır. Yüksek istihdam ve düşük işsizlik oranı ise illerin bölgedeki ve ülkedeki rekabet gücünü arttıracak ve bu yerlerin göç vermesini engelleyecektir.

3.3.1.3. Cinsiyet Yapısı

Bir yerin nüfus yapısı incelenirken dikkatle incelenmesi gereken parametrelerden biri de cinsiyet yapısıdır. Nitekim cinsiyet oranı bir nüfus bölgesinde 100 veya 1000 kadına düşen erkek sayısını ifade etmektedir (Doğanay, 1997).

Normal durumlarda erkek oranı ile kadın oranının birbirine yakın olması gerekmektedir. Ancak bir nüfus bölgesinde erkek oranı ile kadın oranı arasında uyumsuzluk varsa o nüfus bölgesinde savaş, göç ve buna benzer değişik durumların yaşandığından söz edilebilir (Alkan, 2017).

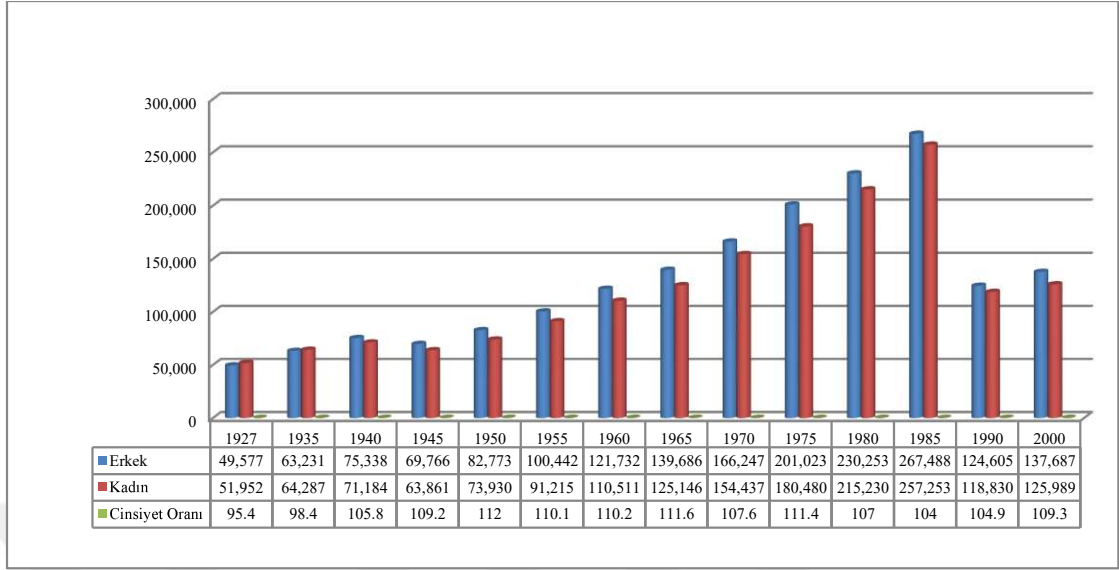
Cinsiyet oranı şu şekilde hesaplanmaktadır;

Cinsiyet oranı= (PE/PK)*100 (TÜİK, 2013g).

PE: Erkek nüfusu

PK: Kadın nüfusu

Grafik 3.8: 1927-2000 Yılları Arasındaki Siirt İli Cinsiyet Yapısı

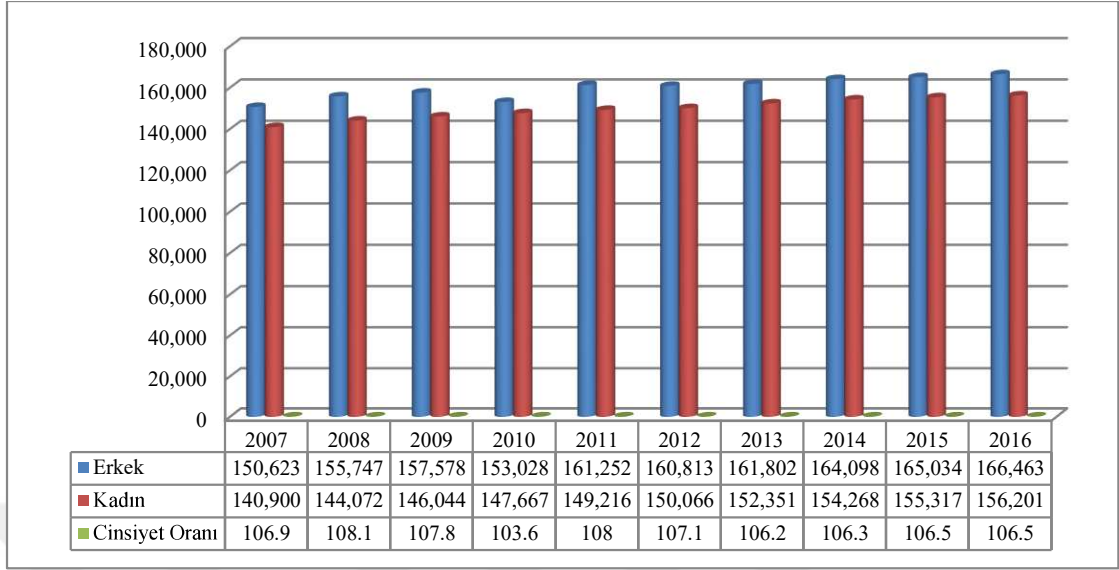
Kaynak: (GNSV, 2017). Genel Nüfus Sayım Verileri (1927-2000).

Siirt ili cinsiyet yapısına bakıldığında İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılından günümüze kadar sadece 1927 ve 1935 yılında kadın nüfusunun erkek nüfusunu geçtiği görülmektedir. 1927 yılında erkek nüfusunun kadın nüfusuna oranı %95,4, 1935 yılında ise 98,4 olmuştur.

1927 ve 1935 yıllarında yapılan nüfus sayımlarında kadın nüfusunun erkek nüfusundan fazla olmasının nedeni ise O dönemlerde yaşanan Balkan, I. Dünya ve Kurtuluş Savaşı neticesinde kaybettiğimiz erkek nüfusedir. Nitekim O yıllarda yaşanan savaşlar tüm Anadolu'da erkek nüfusunun azalmasına neden olmuştur (Ertürk, Yazıcı, ve Başbüyük, 2000). 1935 yılından sonra ise günümüze kadar erkek nüfusunun kadın nüfusundan fazla ancak dalgalı olduğu görülmektedir.

Grafik 3.9: 2007-2016 Yılları Arasındaki Siirt İli Cinsiyet Yapısı

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Adrese Dayalı Nüfus Sayımının yapıldığı 2007 yılından 2016 yılına kadar Siirt ili cinsiyet oranına bakıldığında ise en düşük oran 103,6 ile 2010 yılında olmuştur. 2010 yılında cinsiyet oranının diğer yıllara göre düşük olmasının nedeni, kentten göç eden nüfusta erkek oranının yüksek olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

3.3.1.4. Doğurganlık Durumu

Bir yörenin nüfus yapısında bilinmesi gereken parametrelerden biri de doğurganlık hızıdır.

Toplam doğurganlık hızı: “bir kadının doğurgan olduğu dönem olan 15-49 yaş grubunda doğurabileceği ortalama çocuk sayısını ifade etmektedir” (TÜİK, 2017).

Tablo 3.2: 2016 Yılı Toplam doğurganlık hızının en yüksek olduğu ilk 10 il

En Yüksek İller	Toplam Doğurganlık Hızı
Şanlıurfa	4,33
Ağrı	3,69
Siirt	3,46
Şırnak	3,45
Muş	3,35
Bitlis	3,29
Mardin	3,23
Van	3,18
Diyarbakır	3,12
Batman	3,10

Kaynak: (TÜİK, 2017).

2016 yılında Türkiye’deki toplam doğurganlık hızı 2,10 çocuk olmuştur. Tabloda en fazla doğurganlık hızına sahip illere bakıldığında bu illerin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde olduğu ve çoğunun en fazla göç veren iller olduğu görülmektedir. Siirt ise 3,46 doğurganlık hızı ile Türkiye’deki en fazla doğurganlık hızına sahip 3. il olmuştur.

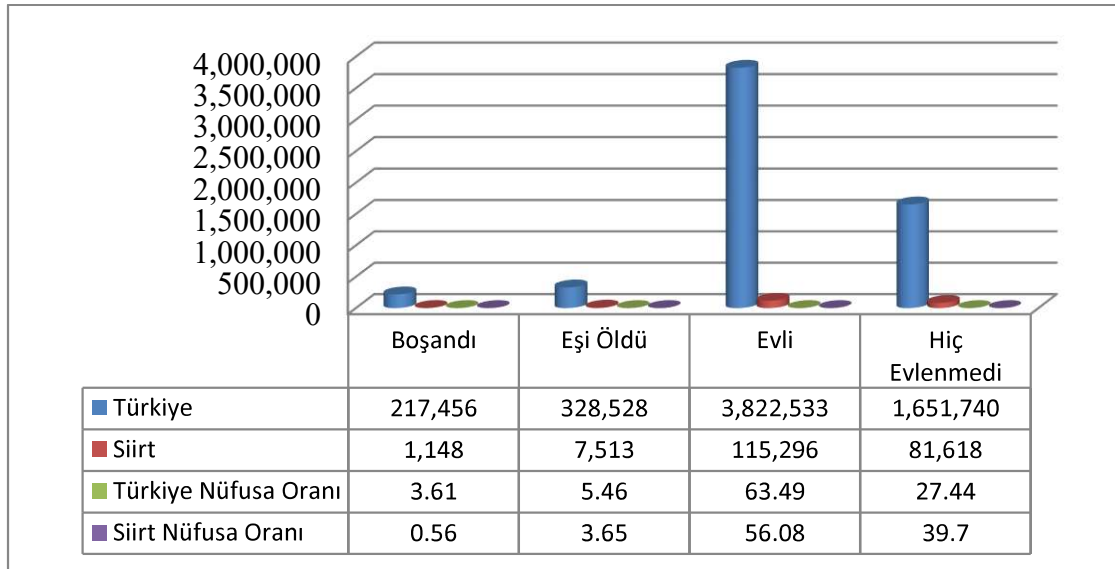
Türkiye’de Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan illerin doğurganlık oranının yüksek olmasında değişik sebepler bulunmaktadır. Bunlardan biri dini inanıştan kaynaklanmaktadır. Bu inanıştan dolayı kişiler yüksek doğum oranı ile Müslüman nüfusun sayıca üstün olacağını düşünmektedir.

Başka bir sebepte ülke veya bölgedeki nüfus içinde hâkimiyet kurma düşüncesidir. Bu düşüncedeki insanlar erkek sayısının fazlalığı ile bölgede nüfus sahibi olmak istemektedir. Bu düşünce kişileri çok evliliğe itmektir. Nitekim Türkiye’deki doğurganlık hızı verileri incelendiğinde en yüksek doğum oranlarının, çok eşliliğin en fazla olduğu Doğu Anadolu ve güneydoğu Anadolu bölgeleri olduğu görülecektir.

3.3.1.5. Medeni Durum

Nüfusun çeşitli vasıfları arasında yer alan medeni durum, bireylerin sosyal ve ekonomik niteliklerinin dağılım ve değişimleri hakkında fikir vermektedir.

Grafik 3.10: 2016 Yılı Türkiye ve Siirt Medeni Durumu ve Nüfusa Oranı(%)

Kaynak: (TÜİK, 2017k).

Siirt ilinin 2016 yılına ait medeni durum grafiğine bakıldığında boşanma oranının Türkiye ortalamasının çok altında olduğu görülmektedir. Bu durum aile yapısının güçlü olduğunu göstermektedir. Evi olanlar Türkiye ortalamasının yakın seyrederken, eşi ölenler Türkiye ortalamasının altındadır. Hiç evlenmeyenlerin oranı ise Türkiye ortalamasının üzerindedir. 2016 TÜİK verilerine göre Siirt %39,7 ile Türkiye’de en fazla bekâr bulunan iller arasında beşinci sırada yer almaktadır.

Göçün gerçekleşmesiyle cinsiyet ve yaş gruplarında meydana gelen değişiklikler genel nüfus hareketleri etkiler. Yani orta yaştaki kesimin azalmasına ki bunlarda genel nüfusa göre ölüm oranı azdır. Ayrıca göç eden kesimdeki erkek fazlalığı, kalanlar arasında evlilik oranının düşmesine neden olur (Saydam, 2010).

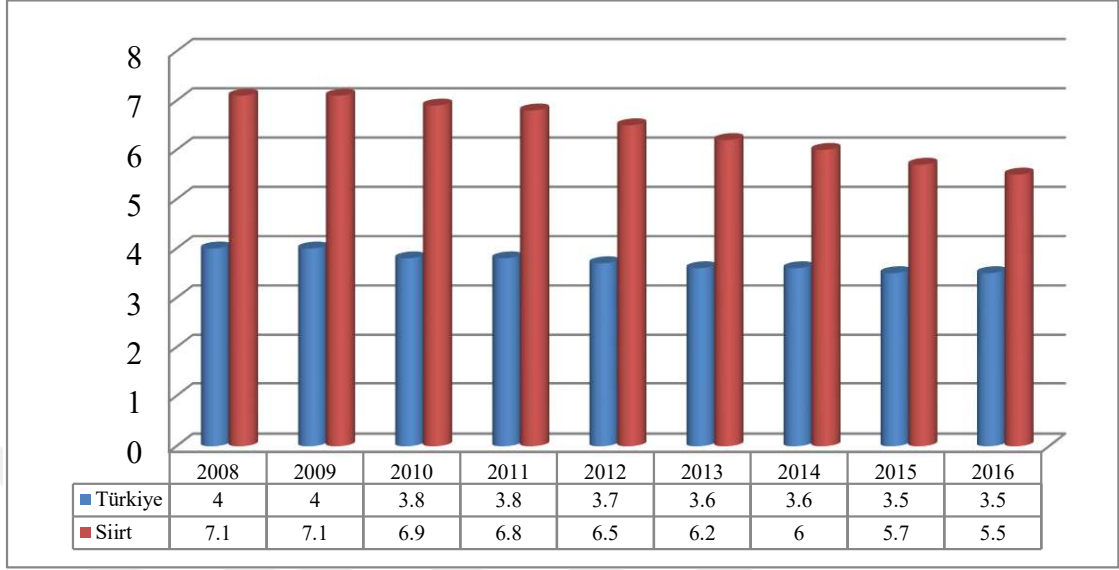
Bu açıdan bakıldığında Siirt ilinde hiç evlenmeyen nüfus oranının %39,7 ile Türkiye ortalamasının üzerinde olması, kentte erkeklerin göçe daha fazla katıldığı göstermektedir.

3.3.1.6. Hane Halkı Büyüklüğü

Aile; “Evlilik, kan bağı ve yasal yollarla birbirine bağlı, karşılıklı hak ve yükümlülüklerle bir arada yaşayan insan topluluğu olup, toplumun temeli kabul edilen en küçük birimdir.” **Hanehalkı ise;** “Aralarında akrabalık bağı bulunsun ya da bulunmasın aynı konutta yaşayan bir veya birden fazla kişiden oluşan topluluktur” (TÜİK, 2015).

Toplam nüfusun aile sayısına oranını ifade eden hane halkı büyüklüğü sosyal ve ekonomik faktörler başta olmak üzere çeşitli nedenlerle bölgeden bölgeye hatta bölge içinde bile değişiklik gösterir. Türkiye’de hane halkı büyüklüğü için ortalama 5,5 olarak kabul edilse de gerçekte bu değer bir anlam ifade etmemektedir (Akt. Ergün, 2016). Çünkü aile büyüklüğü hem bölge içinde hem de bölgeler arasında ciddi farklılıklar göstermektedir. TÜİK verilerine göre 2008 ve 2016 yılları arasında Türkiye ve Siirt ili hane halkı büyüklükleri aşağıda yer almaktadır.

Grafik 3.11: 2008 - 2016 Yılları Arasındaki Türkiye ve Siirt Hane Halkı Büyüklüğü

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Siirt ilinin 2008 - 2016 yılları arasındaki hane halkı büyüklüğü incelendiğinde bütün yıllarda Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Ancak Siirt ilinde hane halkı büyüklüğü her yıl bir önceki yıla göre azalmıştır. Örneğin 2008 yılında 7,1 olan hane halkı büyüklüğü, 2016 yılında 5,5 olmuş ve yaklaşık olarak %33 oranında düşmüştür.

Siirt gibi yüksek doğurganlık oranına sahip şehirlerde hane halkı büyüklüğünde meydana gelen düşüşte, özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan şehirlerin kentleşme ve sanayileşme sürecine girmesi, kadınların çalışma hayatına girmesi, okuma yazma bilenlerin artması, aile planlamasına yönelik çalışmalar ve ailedeki gençlerin erken yaşlarda evlenerek aile büyüklerinden bağımsız yaşama isteğinin etkili olduğu düşünülmektedir.

3.3.2. Sektörel Veriler

3.3.2.1. Tarım ve Hayvancılık

3.3.2.1.1. Tarım

Türkiye’de tarım alanları açısından büyük bir potansiyel bulunmasına rağmen, tarımın ulusal gelirden aldığı payın giderek azalması, gelir dağılımında yaşanan dengesizlikler ve kırsal ile kent arasındaki sosyo-ekonomik kalkınmışlık farklılıkları kırsaldan-kente yoğun bir biçimde göç hareketlerinin yaşanmasına neden olmaktadır. Türkiye’nin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durum ve kırsal alanda yaşanan sorunlar ile kırsaldan-kente yaşanan göç dalgalarının getirdiği sosyal, kültürel ve ekonomik sorunların boyutu, önlemlerin çeşitliliğini ve entegre yaklaşımları gerektirmektedir (Gülçubuk, 2005).

Türkiye’de tarım sektörüyle uğraşanların oranı, sanayileşme, hizmet sektöründeki istihdam artışı ve kentleşme ile beraber azalma eğilimi gösterse de, TÜİK verilerine göre 2016 yılında toplam istihdam edilenlerin %19,5’i, yani yaklaşık olarak her 5 kişiden 1 kişinin tarım alanlarında çalıştığını göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde tarım alanlarında istihdam edilenlerin oranına bakıldığında %10’un altında olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin tarımsal üretim durumu incelendiğinde ise genellikle topraksız alanlarda bitki için yapay bir ortam oluşturularak daha yüksek verimle üretim yapıldığı görülmektedir (DİKA, 2010a).

Türkiye’de Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerine bakıldığında tarım alanlarının bölünmesi, tarımsal makineleşmeye geçilememesi ve tarımsal üretim maliyetlerindeki artış nedeniyle bu alanlarda çalışan kişilerin kentlere göç ettiği ve tarımsal alanda bölgeler arası rekabet ortamının azaldığı görülmektedir.

Son yıllarda ise tarımsal açıdan yüksek verimliliği ve getirisi olan ürünlere yönelik bölgelerin rekabet ortamı oluşturduğu, ürün işlenmesi ve ihraç edilmesi konusunda da mesafe kat ettiği görülmektedir.

Nitekim Siirt ili son yıllarda fıstık alanında yapmış olduğu yatırımlarla Türkiye’nin fıstık üretiminin yaklaşık %20-25’lik kısmını karşılayarak fıstık üretiminde

son 10 yılda en fazla üretim artışı gösteren ve verimliliğin en fazla olduğu il olmuştur (DİKA, 2017).

Tablo 3.3: Siirt İli Tarım Alanları

	2005	2010	2016
Meyve İçecek ve Baharat Bitkileri Alanı- Dekar	332.330	238.622	232.960
Nadas Alanı- Dekar	150.900	6.330	115.332
Sebze Alanı –Dekar	17.950	16.701	22.619
Süs Bitkileri Alanı-Dekar	0	0	0
Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı-Dekar	582.990	704.252	516.592

Kaynak: (TÜİK, 2017m).

2016 yılı itibariyle Siirt il topraklarının 88.583 hektarlık kısmı tarıma elverişlidir. Bu tarım alanlarının %85'ini tarla alanından oluşurken, kalan kısım ise sebzelik, meyvelik ve bağ şeklinde kullanılmaktadır. Kentte suyun yeterince bulunmamasından dolayı, genellikle kuru tarım yapılmaktadır. Şehirde sebze üretimi yıllara göre artış gösterse, tarım arazilerinin büyük bir kısmının fıstık bahçelerinden oluştuğu ve kentin en büyük ekonomik gelirini Siirt fıstığından kaynaklandığı bilinmektedir.

Tablo 3.4: Siirt İli Tahıl ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarı (Ton)

	2005	2010	2016
Buğday	48647	64323	60827
Mısır	1126	3937	16879
Arpa	22905	16746	4192
Kuru Fasulye	-	8	14
Kuru Nohut	637	464	371
Kırmızı Mercimek	4935	3020	10214
Pamuk Çekirdeği	2835	1200	159
Susam	12		--
Ay Çiçeği Tohumu	105	-	-
Çeltik	781	3	-
Tütün (İşlenmemiş)	214	4	343
Pamuk(Kütlü)	4788	2028	265

Kaynak: (TÜİK, 2017n).

Siirt ilinde üretilen tahıl ve diğer bitkisel ürünlere bakıldığında son yıllarda mısır ve kırmızı mercimek ve işlenmemiş tütün üretiminde artış, arpa, pamuk çiçeği ve kütlü

pamuk üretiminde ise düşüş yaşandığı görülmektedir. Siirt ili tarım arazileri bakımından büyük bir potansiyel barındırır da tarım alanında uygulanan yanlış politikalar ve makileşememe nedeniyle tahıl ve diğer bitkisel ürün üretiminde istenen seviyelere gelememiştir.

3.3.2.1.2. Hayvancılık

Hayvancılık sektörü yeterli ve dengeli beslenme için büyük bir önem taşımaktadır. Aynı zamanda ulusal geliri ve istihdamı arttırması, et, süt, deri, tekstil, kozmetik ve ilaç sanayisine hammadde sağlaması ve ulusal kalkınmaya katkısından dolayı kritik bir öneme sahiptir. Hayvancılık, kırsal alanlarda bulunan açık ve gizli işsizliği azaltmak, kırsal bölgelerde sıkça yaşanan göç dalgaları nedeniyle ortaya çıkan sosyal sıkıntıları azaltmak ve önlemek gibi çok önemli bir sosyo- ekonomik fonksiyona sahiptir (DİKA, 2010b).

Özellikle Siirt gibi sanayi açısından gelişmemiş ancak tarım ve hayvancılık alanında büyük bir potansiyel barındıran şehirlere bu alanlarda yapılacak yatırımlar bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek ve bölgelerarası farklılıkları azaltmak açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Siirt ili göç hareketlerine bakıldığında genellikle kırsal alanlarda, yani tarım ve hayvancılık potansiyeli olan yerlerde gerçekleştiği görülmektedir. Tarım ve Hayvancılık alanında yapılacak yatırımlar istihdamı arttıracak dolayısıyla kırsal alandan kentsel alanlara yaşanan göçü engelleyecektir. Siirt'te istihdamın artması ve işsizliğin azalması kırsal alanlarda yaşanan göç dalgalarının azalmasına, kentsel alanlardaki nüfusun ise sanayi ve hizmet sektörlerine yönelmesi ile kentin sosyo-ekonomik yapısına katkı sunacaktır

Tablo 3.5: Siirt İli Yıllara Göre Hayvan Sayısı ve Hayvansal Üretim

	2005	2010	2016
Sığır(Yerli)	19.824	11.171	10.242
Sığır Süt Üretimi(Ton)	14.641	6.389	8.124
Koyun (Yerli)	213.950	407.186	569.397
Koyun Süt Üretimi(Ton)	2.022	9.910	19.123
Keçi (Kıl)	128.983	295.385	451.032

Keçi Süt Üretimi(Ton)	1.941	11.441	24.456
Keçi (Tiftik)	8.750	13.640	14.447
Keçi Süt Üretimi(Ton)	46	117	116
Bal Üretimi (Ton)	540	461.438	1.122,08

Kaynak: (TÜİK, 2017o).

Siirt ilinde çayır ve mera alanlarının fazlalığı kırsal alanlarda hayvancılığın gelişmesine ortam sağlamıştır. Siirt ilinin yıllara göre hayvan sayısı ve hayvansal üretim değeri incelendiğinde küçükbaş hayvan sayısında ve süt üretimindeki artış göze çarpmaktadır. Siirt'te yetişen tiftik keçisinden elde edilen yünün battaniye yapımında kullanılması nedeniyle ilde çok kaliteli tiftik Siirt battaniyesi üretilmektedir.

Bal üretiminde ise Pervari ilçesinde üretilen hakiki kara kovan balındaki üretim artışı Siirt ekonomisine büyük bir katkı sağlamış ve birçok kişi için istihdam kapısı olmuştur.

3.3.2.2. Sanayi ve Dış Ticaret

Sanayi, hammadde veya yarı işlenmiş malların fabrikalarda işlenmesidir. (Doğanay, 1995). Bir bölge veya alandaki sosyo - ekonomik yapının büyük ölçüde değişmesinde büyük bir role sahip olan sanayi faaliyetleri, yeryüzünde eşit bir şekilde dağılmamıştır. Günümüzde sanayi faaliyetlerinin dağılımı düzeni kazanmasında birçok unsur etkili olmaktadır. Sanayi kolunun özelliğine göre önem sırası değişmekle birlikte, bir bölge ve alandaki sanayi kuruluşunun hazırlanmasında hammadde, enerji, sermaye, işgücü, ulaşım, pazar gibi faktörler önem kazanmaktadır (Akt. Ergün, 2016).

Sanayi, ülkelerin yüksek refah seviyelerine ulaşabilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Gelişmiş ülkelere bakıldığında sanayi sektörlerinin teknoloji yoğun, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin ise emek yoğun üretim yaptıkları görülmektedir. Teknoloji yoğun üretim yapılan gelişmiş ülkelerin, globalleşen dünyada rekabet edebilirliği yüksek iken, emek yoğun üretim yapan gelişmemiş ülkelerin ise rekabet edebilirliği çok azdır. Türkiye'ye bakıldığında ise genel olarak emek yoğun üretim yapılırsa da çok az sayıda olsa da bazı sanayi illerinin teknolojiye dayalı üretim yaptıkları görülmektedir. Türkiye'de bölgelerin sanayi üretimine bakıldığında ise sanayi üretiminin en az yapıldığı bölgelerin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olduğu ve emek yoğun üretim yaptıkları görülmektedir. Bu bölgelerde emek

yoğun üretim yapıldığından ar-ge'ye ayrılan kaynak çok düşük miktarda olmaktadır. Siirt iline bakıldığında ise sanayi sektörünün emek yoğun olarak yapıldığı gıda, içki, tütün, kimya, petrol, kauçuk, plastik ürünleri, metal eşya ve orman ürünleri gibi alanlarda küçük işletmeler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir (DİKA, 2010c).

Siirt ilinde sanayi tesislerinin çok az sayıda olması, genç ve girişimci nüfusun genellikle sanayinin gelişmiş olduğu bölgelere doğru göç etmesine neden olmaktadır. Bu durum bölgeler arası rekabet gücünü azaltmakta ve bu bölgelerde işsizliğin atmasına neden olmaktadır. Türkiye'de dengeli olarak gerçekleşmeyen sanayileşme, göç dalgalarının yaşanmasına ve bölgeler arası gelişmişlik farkının her geçen gün artmasına neden olmaktadır.

Ancak Siirt gibi sanayi açısından gelişmemiş illerde var olan ucuz işgücü ve genç nüfus fazlalığı yatırım yapılarak avantaja dönüştürülmesi halinde Türkiye'de var olan bölgesel farklılıklarının azalmasına katkı sağlayacağı, bu alanlarda kalifiye işgücünün istihdam edilmesi, işsizliğin azalmasına ve göç hareketlerinin sanayileşmiş batı bölgelerine doğru gerçekleşmesini engelleyeceği düşünülebilir.

3.3.2.2.1. İthalat - İhracat

İhracat: “Bir ülkede yerleşik kişi ve kurumların diğer ülkelere mal satmasıdır.”

İthalat: “Bir ülkede yerleşik kişi ve kurumların diğer ülkelerden mal satın almasıdır” (TÜİK, 2013h).

Tablo 3.6: Türkiye ve Siirt İli İthalat-İhracat verileri (2002 – 2016)

	Siirt İthalat(Bin dolar)	Türkiye İthalat(Bin dolar)	Siirt İhracat(Bin dolar)	Türkiye İhracat(Bin dolar)
2002	1.435	51.553,797	360	36.059,089
2015	7.302	207.234,358	12.111	143.838,871
2016	92.831	198.618,235	125.768	142.529,583

Kaynak: (TÜİK, 2017ö).

Siirt ilinin ihracat - ithalat verileri Türkiye'nin ihracat-ithalat verileri ile kıyaslandığında, Türkiye'nin ithalatı bütün yıllarda ihracatından fazla iken, Siirt ilinde bütün yıllarda çok az miktarda olsa da ihracatın, ithalatı geçtiği görülmektedir. Özellikle 2015 ve 2016 yıllarında Türkiye'nin ihracat ve ithalat miktarı birbirine çok

yakınken, Siirt ilinin ihracat ve ithalat miktarının yaklaşık olarak 10 kat arttığı görülmektedir.

Aşağıda ise 2011-2016 yılları arasında Siirt ilinin oran bazında ihracat artışı yer almaktadır. Genellikle gelişmemiş illerin yer aldığı artış bazındaki sıralamada illerin ihracatı değer bazında çok düşük miktarda olsa da artış bazındaki yükseliş bu illerimizin ihracat potansiyeli göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Tablo 3.7: 2011- 2016 Ortalama İhracat Artışı İlk 10 İl

2011 – 2016 Ortalama İhracat Artışı (%)			
Değer Bazında İlk 10 İl		Artış Bazında İlk 10 İl	
İstanbul	10,2	Bayburt	66,6
Bursa	8,0	Osmaniye	58,1
İzmir	7,7	Siirt	46,1
Kocaeli	13,3	Amasya	34,7
Ankara	10,1	Çankırı	33,5
Gaziantep	17,4	Adıyaman	31,7
Sakarya	20,8	Yalova	29,8
Denizli	10,3	Şırnak	28,1
Manisa	14,3	Batman	26,9
Hatay	11,2	Elazığ	26,5

Kaynak: (TÜİK, 2017p).

TÜİK verilerine göre Siirt 2011-2016 ortalama ihracat artışına en fazla olan iller arasında Bayburt ve Osmaniye'den sonra %46,1'lik artışla 3. Sırada yer almıştır. Üretim miktarı çok az olmasına rağmen artış oranındaki ciddi artış, sanayi alanında yatırım yapılması durumunda kentin, Türkiye ihracatına katkı sağlayacak potansiyeli olduğu göstermektedir. Bu potansiyelin ortaya çıkması durumunda Siirt ekonomisini olumlu yönde etkilenecek, kent göç veren il durumundan kurtularak göç alan il durumuna gelecektir.

Tablo 3.8: 2015 ve 2016 Yılı Türkiye, GDAB ve Siirt Kişi Başı İthalat-İhracat (ABD Doları)

	2015		2016	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
Türkiye	1.827	2.632	1.786	2.488
G.D.A.B.	1.054	638	1.016	635
Siirt	38	23	390	288

Kaynak: (TÜİK, 2017r).

2015 ve 2016 yılı kişi başı ithalat – ihracat verileri incelendiğinde Türkiye'nin hem 2015 hem de 2016 yılında ithalatı, ihracatından fazla iken, Güneydoğu Anadolu ve Siirt ilinde ise kişi başına düşen ihracatın, ithalattan daha fazla olduğu görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki kişi başına düşen ithalat ve ihracat miktarı Türkiye ortalamasının altında olmasına rağmen ihracatın ithalattan fazla olması dış açık açısından önem arz etmektedir.

Siirt'te ilinde özellikle 2015 yılı kişi başına düşen ithalat - ihracat miktarına bakıldığında çok düşük olduğu görülmektedir. 2016 yılında ise Siirt ilinde ihracat ürünlerindeki artış göze çarpmaktadır. Bu durum Siirt ilinde üretim potansiyelinin olduğunu göstermektedir.

Sanayi bakımından gelişmemiş illerde kamu ve özel sektör aracılığıyla gerçekleştirilecek sanayi yatırımları, genç nüfusun istihdam edilmesine, dolayısıyla göçün engellenmesine neden olacaktır. İstihdam nedeniyle gelişmiş bölgelere doğru yaşanan göç hareketlerinin engellenmesi, Türkiye'nin en büyük sıkıntılarından biri olan bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına neden olacaktır. Bölgeler arası gelişmişlik farkının azaltılması, Türkiye'nin sosyo - ekonomik yapısının güçlenmesine ve Türkiye'nin topyekûn kalkınmasına katkı sağlayacaktır.

3.3.2.2.2. Organize Sanayi Bölgesi

Siirt Organize Sanayi Bölgesi 1995 yılında kurulmuş olup, 2016 yılı itibariyle Yapı Kimyasalları, Boya, Hafif Kütle Beton, Su Depoları, Madeni Yağ ve Tekstil ürünleri ve alanında 7 firma görev yapmakta ve bu firmalarda 267 kişi görev yapmaktadır. Organize Sanayi Bölgesinde 2017 yılında açılacak olan Fıstık

fabrikasında ise ilk etapta 150 kişi istihdam edileceği bu sayının önümüzdeki yıllarda 700'ü geçeceği düşünülmektedir (Siirt Valiliği, 2016).

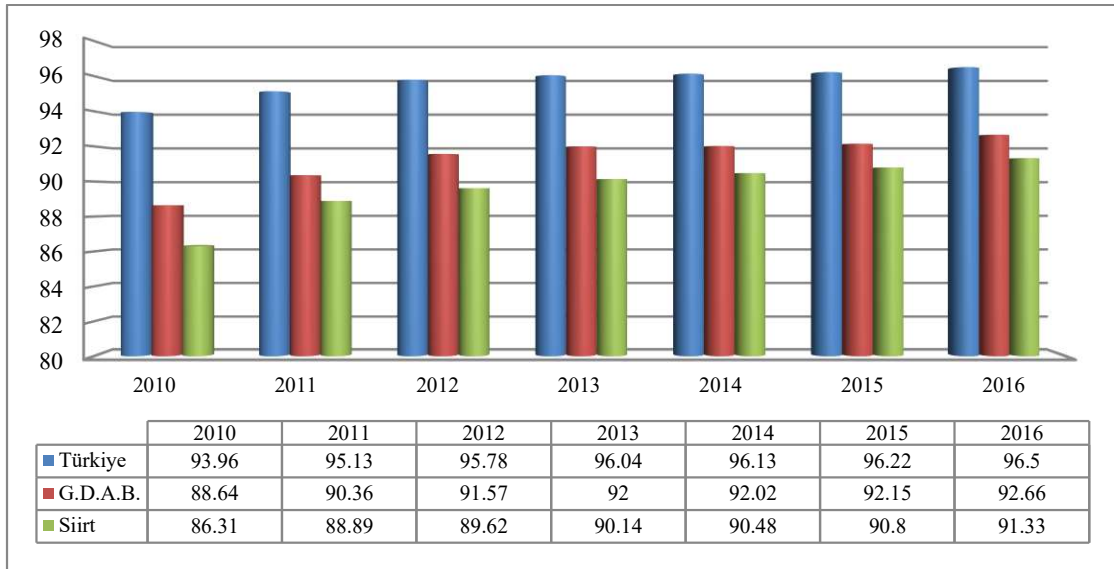
Kent'te özellikle Tekstil Giyim ve Sanayi, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi, Kimya, Petrol, Kauçuk ve Plastik Ürünleri Sanayi, Orman ve Kâğıt Ürünleri Sanayi ile Metal Eşya ve Teçhizat Sanayi alanlarında büyük bir potansiyel bulunmaktadır. Yatırımların bu alanlara kayması ildeki sanayileşmenin gelişmesine, işsizliğin ve göçün azaltılmasına neden olacağı, dolayısıyla kentin sosyo - ekonomik yapısını olumlu etkileyeceği düşünülmektedir.

3.3.2.3. Eğitim

Ülkelerin ve dolayısıyla da toplumların kalkınmışlık seviyesini gösteren kriterlerden biri de eğitim durumudur. Çünkü nüfusun eğitim seviyesinin yüksek veya düşük olması toplumların ekonomik kalkınma için gerekli unsurlarının harekete geçirilmesini de etkiler. Bundan dolayı hemen hemen her dönemde nüfusun eğitim durumu ile kalkınmışlık seviyesi arasında bir ilişki söz konusudur (Başbüyük, 1999).

TÜİK verilerine göre 2010 – 2016 yılları arası Türkiye, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Siirt ili eğitim durumu ile ilgili grafik aşağıda yer almaktadır.

Grafik 3.12: 2010-2016 Yılları Arasındaki Türkiye, G.D.A.B. ve Siirt İli Okuma Yazma Bilenlerin Oranı(%)

Kaynak: (TÜİK, 2017s).

Türkiye’de bölgesel gelir dağılımındaki dengesizlik eğitim alanına da yansımıştır. 2016 verilerine göre Türkiye’de okuma - yazma bilenlerin toplam nüfus içindeki oranı %96,5 iken, Güneydoğu Anadolu bölgesinde %92,66, Siirt ilinde ise %91,33’tür.

2010 - 2016 yılları arasında Türkiye, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Siirt’teki okuma yazma bilenlerin oranına bakıldığında Siirt’teki okuma yazma oranının Türkiye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki okuma yazma oranından daha az olduğu görülmektedir. Ancak son yıllarda eğitim alt yapısına yapılan yatırımlar ile genç nüfusun eğitime kazandırılmasından dolayı okuma yazma oranının hızla artmakta olduğu görülmektedir.

Siirt ilinde eğitim alanında yapılan yatırımlar hızla artarken, bu alanda yapılan en büyük yatırım olan Siirt Üniversitesi’nin öğrenci sayısının 10.000’i aşması ve bu sayısının her geçen gün artması kentin eğitim alt yapısına katkı sağlamaktadır. Daha önce başka illere okumaya giden öğrencilerin Siirt Üniversite’sinde birçok bölümün açılmasıyla eğitimlerini burada devam ettirirken kentin sosyal ve ekonomik yapısına katkı sunmaktadırlar.

3.3.2.4. Sağlık

Siirt’te 2016 yılı sonu itibariyle 9 adet kamu hastanesi, 3 adet özel hastane olmak üzere toplam 12 adet hastane bulunmaktadır. Kamu hastanelerinin toplam yatak kapasitesi 786, özel hastanelerin yatak kapasitesi ise 171’dir. Toplam yatak kapasitesi 957’dir.

Tablo 3.9: 2016 yılı Türkiye, G.D.A.B. ve Siirt İli Hastane ve Yatak Sayısı

	Siirt	G.D.A.B.	Türkiye
Sağlık Bakanlığı Kurum Sayısı	6	76	876
Sağlık Bakanlığı Yatak Sayısı	622	12.148	132.921
Üniversite Kurum Sayısı	-	3	69
Üniversite Yatak Sayısı	-	2.590	37.707
Özel Kurum Sayısı	3	45	565
Özel Yatak Sayısı	196	19.548	47.143
Yüz bin Kişi Başına Düşen Yatak Sayısı	245	209	266

Kaynak: (TÜİK, 2017ş).

2016 yılı Siirt ili yüz bin kişiye düşen yatak sayısına bakıldığında Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Buna rağmen kentin Güney Doğu Anadolu Bölgesine göre yüz bin kişi başına düşen yatak sayısı daha fazladır.

Kentin sağlık kuruluşlarından faydalanma oranı 65 ve üzeri nüfusun oranıyla orantılıdır. Dolayısıyla kentte 65 ve üzeri nüfusun ülke ortalamasının altında olması bu kişilerin sağlık kuruluşlarından yeterince faydalanmadığını göstermektedir.

Tablo 3.10: Türkiye, G.D.A.B. ve Siirt İli 100.000 kişiye düşen sağlık personeli sayısı

	Siirt	G.D.A.B.	Türkiye
Uzman Hekim	49	59	99
Pratisyen Hekim	61	53	54
Toplam Hekim	110	122	181
Diş Hekimi	11	15	33
Eczacı	21	24	35
Hemşire ve Ebe	201	197	257

Kaynak: (TÜİK, 2017t).

Siirt ilinde yüz bin kişiye düşen pratisyen hekim sayısı haricinde diğer tüm alanlarda Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Güney Doğu Anadolu Bölgesini ise sadece Hemşire ve Ebe sayısının da Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Siirt ve bölgede sadece pratisyen hekim, hemşire ve ebe sayısının Türkiye ortalamasının üzerinde olması Türkiye’de bölgeler arası farklılığın sağlık hizmetleri açısından da dengeli dağılmadığını göstermektedir.

Genel olarak bakıldığında yüz bin kişiye düşen yatak ve sağlık personeli sayısının ülke ve bölge ortalamasının altında olması, kentteki hastaların tedavi için başka bölgelere yönelmesine, dolayısıyla sağlık nedeniyle göçlerin yaşanmasına neden olmaktadır.

3.4. SİİRT İLİNİN GÖÇ VE SOSYO-EKONOMİK BİLGİLERİ

Sosyo-ekonomik gelişme, bütün dünyada olduğu gibi, ülkenin içinde de farklı hızlarla gerçekleşmektedir. Bu durum gelişmişlik düzeyinin iller ve bölgeler arasında

farklılık göstermesine (Dinler, 2008), dolayısıyla gelişmiş bölge ve az gelişmiş bölge kavramlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Gelişmiş Bölge; Çeşitli sosyal ve ekonomik göstergelerin ülkenin diğer bölgeleriyle karşılaştırıldığında sosyo- ekonomik açıdan ileri olan bölgedir (Kulaksız, 2008). Gelişmiş bölgelerde gelir düzeyi ve gelir artış hızı ülke ortalamasının üzerinde, eğitim ve sağlık gibi hizmetlerde yeterli düzeydedir (Gündüz, 2006).

Gelişmemiş Bölge ise; Sosyo-ekonomik gelişmişliği belirleyen göstergelerin yeterli ölçüde olmadığı bölgelerdir (Sarı, 2011).

- Bu bölgeler demografik, ekonomik ve sosyal sorunların çok olduğu yerlerdir.
- Doğum ve ölüm oranları yüksektir.
- Nüfusun büyük bir kısmı 0-15 yaş aralığında olup, çocuk ölümleri yüksektir.
- Sağlık ve eğitim hizmetleri yetersiz, okuryazarlık oranı düşüktür.
- İşsizlik oranı yüksek istihdam oranı azdır.
- Kırsal alanlar kalabalık ve iletişim eksikliği içindedir.
- Şehirleşme oranı, kişi başına düşen gelir gibi sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterleri ülke ortalamasının altındadır (Tümertekin ve Özgüç, 2006).

3.4.1. Sosyo - Ekonomik Gelişmişliğin Ölçülmesi

Az gelişmiş ve gelişmiş bölgelerarası farklılıkları gidermeye veya azaltmaya yönelik politikalar günden güne önem kazanmaktadır. Ancak bu politikaların uygulanabilmesi için öncelikle bölge veya illerin gelişmişlik düzeylerinin ölçülmesi gerekmektedir (Akşahin, 2008).

Türkiye, Doğu ve Batı bölgeleri arasında gerek ekonomik, gerek demografik, toplumsal, kültürel, teknolojik yönlerden Doğu bölgeleri aleyhine olmak üzere önemli boyutlara ulaşmış farklılıklar bulunmaktadır (Akgür, 1997).

Cumhuriyetin kuruluşundan beri az da olsa var olan ve yıllar geçtikçe daha da artan bu bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik kalkınma planları hazırlanmış ve Devlet Planlama Teşkilatı tarafından uygulanmaya konulmuştur.

Özellikle 1970’li yıllardan sonra bazı kurum ve kuruluşlar çeşitli değişkenler kullanarak bölgelerin sosyo-ekonomik sıralamasını tespit etmeye çalışmışlardır. Bu kurum ve kuruluşlardan bazıları Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yapılan İnsani Gelişmişlik Endeksi (HDI) ve Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurulu (URAK)’tır.

Türkiye’de ise Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Kalkınma Bakanlığı ve birçok kuruluş tarafından farklı göstergeler kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

3.4.2. Siirt İlinin Sosyo - Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

Kalkınma Bakanlığı 2011 yılında demografi, eğitim, sağlık, istihdam, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali kapasite, erişilebilirlik ile yaşam kalitesi olmak üzere 8 alt kategoride, çoğunluğu 2009 - 2010 yıllarına ait 61 değişken kullanılarak illerin sosyo – ekonomik gelişmişlik sıralaması çıkarılmıştır (K.B., 2013).

Tablo 3.11: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması İlk 10 ve Son 10 il

İl	Gelişmişlik Sıralaması	İl	Gelişmişlik Sıralaması
İstanbul	1	Bingöl	72
Ankara	2	Şanlıurfa	73
İzmir	3	Mardin	74
Kocaeli	4	Van	75
Antalya	5	Bitlis	76
Bursa	6	Siirt	77
Eskişehir	7	Şırnak	78
Muğla	8	Ağrı	79
Tekirdağ	9	Hakkâri	80
Denizli	10	Muş	81

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2013

Türkiye’deki illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralanmasının belirlenmesinde demografik göstergeler oldukça önem taşımaktadır. Nitekim cazibe merkezi olarak görülen soyo-ekonomik olarak gelişmiş iller, genellikle sosyo-ekonomik açıdan gelişmemiş olan illerden yoğun olarak göç aldıkları için buralarda şehirleşme oranı oldukça yüksektir.

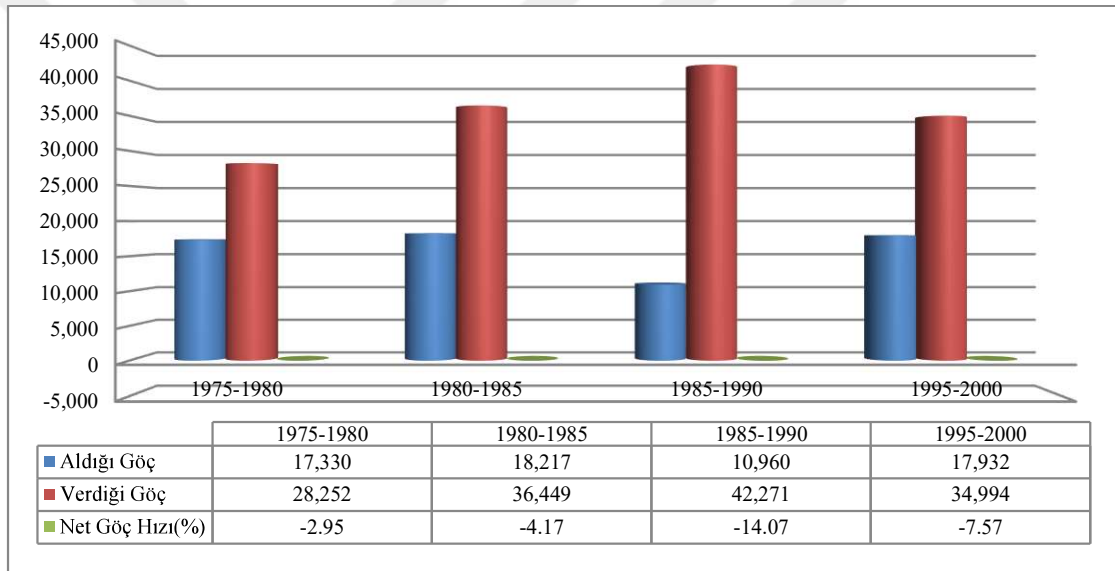

Siirt ilinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 81 il arasında 77. Sırada yer almasının nedenlerini görmek için kentteki göçler, toplam nüfus, nüfus yoğunluğu, doğum ve ölüm oranları, medeni durum gibi demografik göstergelerin incelenmesi gerekmektedir.

3.4.3. Siirt İlinde Yaşanan Göç Hareketleri

Siirt ili göç durumu 1975-2000 yılları arasına kadar beşer yıllık dönemler halinde, adrese dayalı nüfus kayıt sistemine geçtiğimiz 2007 yılından 2016 yılına kadar ise yıllık olarak incelenecektir.

Grafik 3.13: 1975-2000 Yılları Arasındaki Siirt İli Göç Durumu

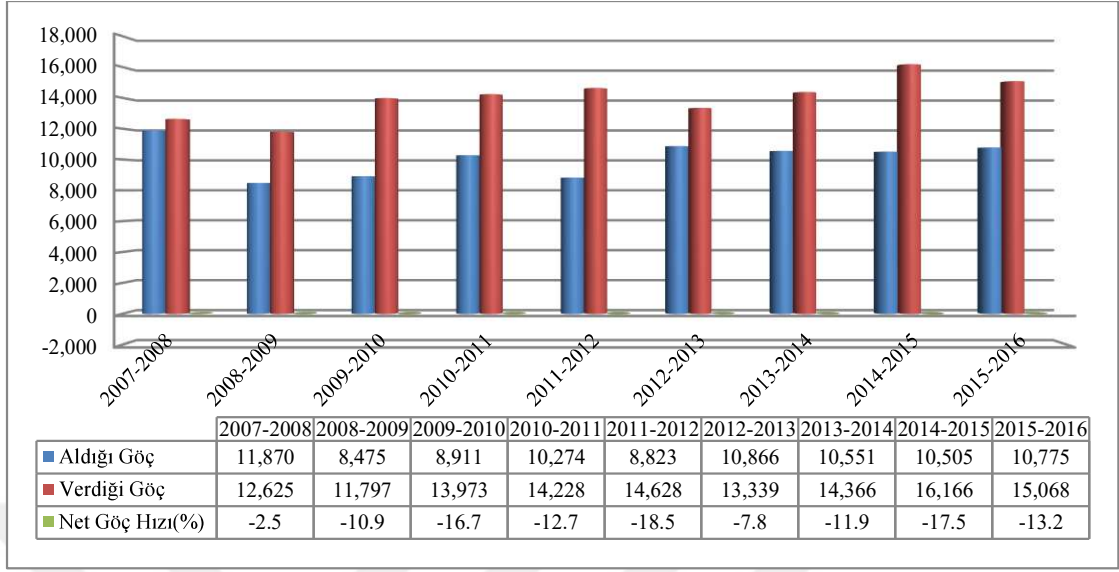

Kaynak: (DİE, 2017).

Siirt ilinde 1975 ile 2000 yılları arasındaki göç hareketleri incelendiğinde kentin yüksek oranda göç verdiği görülmektedir. Özellikle 1990 yıllarında Batman ve Şırnak'ın kentten ayrılması, Türkiye'de yaşanan sosyal, ekonomik, siyasi olaylar ve hızlı nüfus artışı Siirt ilinden batıya doğru göç hareketlerin yaşanmasına neden olmuştur.

Nitekim 1985-1990 yılları arasında illerin net göç hızı incelendiğinde Siirt ilinin yüzde -14,07 ile bölgede net göç hızı en yüksek birinci, Türkiye'de ise aynı dönemde net göç hızı en yüksek olan üçüncü İl olduğu görülecektir.

Grafik 3.14: 2007-2016 Yılları Arasındaki Siirt İli göç durumu

Kaynak: (TÜİK, 2017u).

2008-2016 dönemi incelendiğinde ise Siirt ilinin net göç hızının bütün yıllarda negatif olarak gerçekleştiği görülmektedir. Siirt ilinde göç hızının en az olduğu yıl % -2,5 ile 2008 yılı, net göç hızının en fazla olduğu yıl ise % -18,5 ile 2012 olmuştur. Bu durum kentin sürekli göç veren bir il olduğunu göstermektedir.

Kente yüksek doğurganlık oranını nedeniyle sürekli artan nüfusta, aktif ve girişimci ruha sahip yetişkin nüfusun sosyo - ekonomik nedenlerle göç etmesi şehrin rekabet gücünün azalmasına neden olmaktadır.

Tablo 3.12: 2016 Yılı Siirt İlinin En Fazla Göç Aldığı İlk 10 İl.

2008			2016		
İl	Kişi	Sosyo-Gelişmişlik Sıralaması	İl	Kişi	Sosyo-Gelişmişlik Sıralaması
İstanbul	2.896	1	İstanbul	2.014	1
Şırnak	911	78	Şırnak	1.047	78
Batman	902	70	Batman	948	70
Ankara	635	2	Diyarbakır	727	67
Adana	490	16	Ankara	387	2
Mersin	390	24	Adana	368	16
Bitlis	367	76	Mersin	348	24
Diyarbakır	345	67	Mardin	332	74
İzmir	291	3	Van	323	75
Konya	241	20	Bitlis	294	76

Kaynak: (TÜİK, 2017ü).

Siirt ilinin 2008 ile 2016 yılında en çok göç alıp en çok göç verdiği il İstanbul'dur. 2016 yılında Siirt ilinin göç aldığı illere bakıldığında İstanbul'dan sonra en çok göç aldığı 3 il Şırnak, Batman ve Diyarbakır gibi komşu iller olurken, İstanbul dışında göç verdiği ilk 3 il Batman, Ankara ve Mersin olmuştur. Siirt ilinin Batman ile olan göç alış verişi Batmanın 1990 yılına kadar Siirt'in ilçesi olmasından ve coğrafi yakınlığından kaynaklanmaktadır.

Tablo 3.13: 2016 Yılı Siirt İlinin En Fazla Göç Verdiği İlk 10 İl

2008			2016		
İl	Kişi	Sosyo - Gelişmişlik Sıralaması	İl	Kişi	Sosyo - Gelişmişlik Sıralaması
İstanbul	4.225	1	İstanbul	3.849	1
Ankara	691	2	Batman	1.056	70
Batman	659	70	Ankara	801	2
Mersin	560	24	Mersin	650	24
Adana	411	16	Adana	612	16
Bursa	359	6	Diyarbakır	557	67
Diyarbakır	349	67	Bursa	478	6
Gaziantep	305	30	Bitlis	442	76
Bitlis	295	76	Şırnak	388	78
İzmir	293	3	İzmir	372	3

Kaynak: (TÜİK, 2017v).

Siirt ilinin göç verdiği illerin sosyo - ekonomik gelişmişlik durumuna bakıldığında genelde göç aldığı illerin sosyo - ekonomik durumundan daha iyi olduğu görülmektedir. Yani Siirt ili sosyo - ekonomik açıdan gelişmemiş illerden daha çok göç alırken, sosyo - ekonomik açıdan gelişmiş olan illere daha çok göç vermektedir.

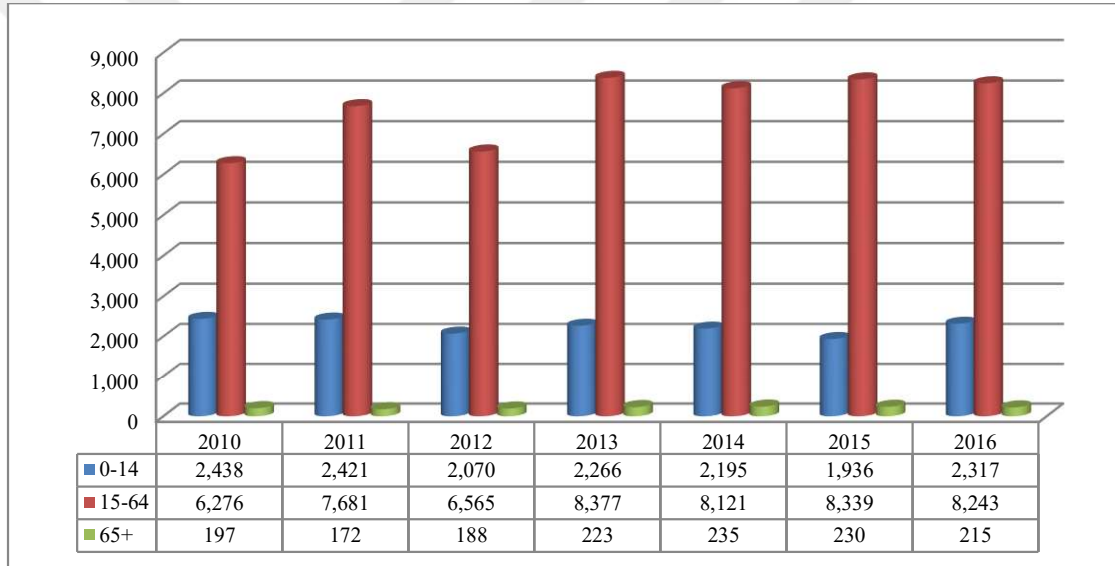
Kentteki yerli, kültürlü, ekonomik anlamda güçlü ailelerin cazibe merkezi olan büyük şehirlere göç etmesi kenti sosyal ve ekonomik alanda etkilemiş, kentin kendine has kültüründen uzaklaşmasına neden olmuştur (Aktaş, 2016). Kent'e genellikle ekonomik kalkınmasını tamamlamamış çevre illerden ve kırsal kesimden göçün gerçekleşmesi ise şehrin kalkınmasını sekteye uğratmış ve işsizliğin her geçen yıl daha da artmasına neden olmuştur.

Nitekim eğitim, kültür ve ekonomik düzeyi yüksek olan kesimin göç etmesiyle şehirde modern değerlerin benimsenmesine katkı sağlayacak kültürel atmosfer

zayıflamış, kırdan kente gerçekleşen göçler nedeniyle de kenar mahallelerde köylü kültürü hâkim olmuştur (Yanmış, 2015).

Siirt iline göç eden aktif nüfusun bu kadar yüksek olmasının nedeni, ilde bulunan üniversitenin öğrenci sayısının her geçen gün artması ve kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan kişilerin, tayin/İş değişikliği sebebi ile kente göç etmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun dışında kente yapılan baraj (Yılmaz, 2016), ile Şirvan ilçesinde açılan maden ocağı gibi kamu ve özel sektör yatırımları nitelikli İşgücü'nün buralara göç etmesine neden olmuştur.

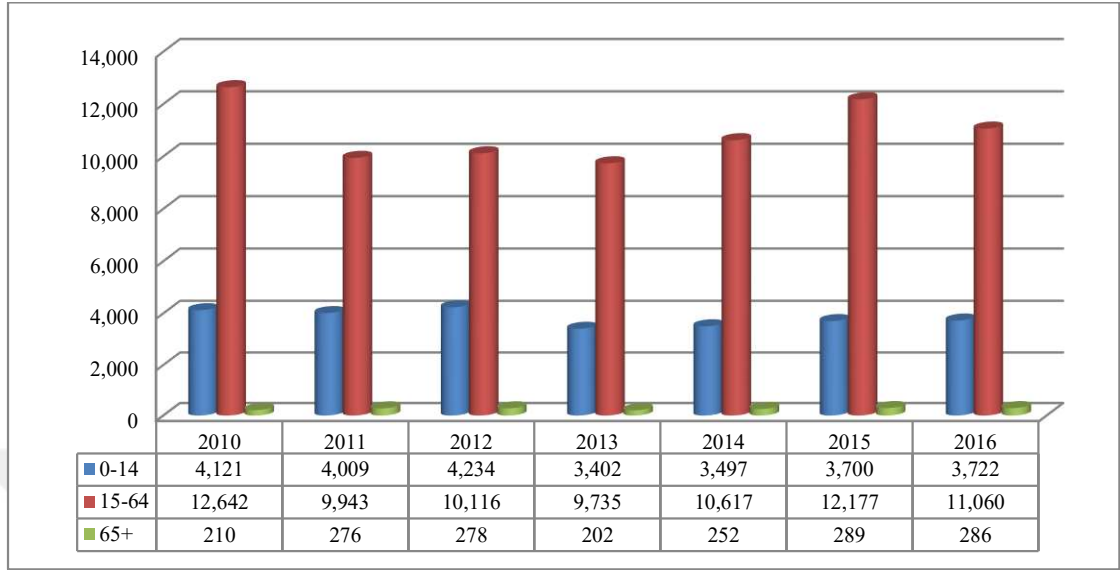
Grafik 3.15: 2010-2016 Yılları Arasındaki Siirt İli Göç Eden Nüfusun Yaş Grubu (Aldığı)

Kaynak: (TÜİK, 2017y).

Siirt İlinin 2010 ve 2016 yılları arasında aldığı göçleri yaş grubuna göre incelediğimizde Siirt İline göç eden 70,695 kişilik nüfusun, 53.602'si yani yaklaşık olarak %75.82 sini aktif ve girişimci ruha sahip 15 - 64 yaş grubu oluşturmaktadır. Ancak Siirt gibi sürekli göç veren, işsizlik oranı yüksek ve yüksek istihdam olanakları kısıtlı olan bir yerde alınan göçün %75,82'sini 15 - 64 yaş arası aktif nüfusun oluşturması düşündürücüdür. Çünkü aktif nüfus ekonomik nedenlerden dolayı göç etmektedir

Grafik 3.16: 2010-2016 Yılları Arasındaki Siirt İli Göç Eden Nüfusun Yaş Grubu (Verdiği)

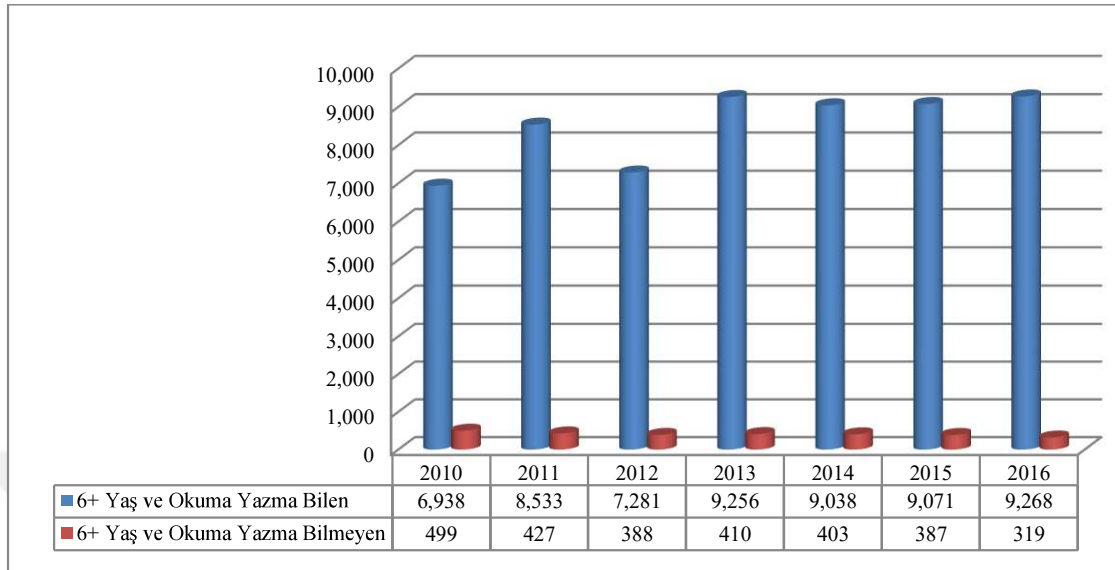

Kaynak: (TÜİK, 2017z).

Siirt ilinden 2010 ile 2016 yılları arasında göç edenlerin durumu incelendiğinde ise 104.768 kişinin göç ettiği ve göç edenlerin 76,290'ı olan yaklaşık %72,81'lik kısmını 15 - 64 yaş arası aktif ve girişimci nüfusun oluşturduğu görülmektedir. Bu durum Siirt ilinin hem aldığı, hem de verdiği göçte aktif ve girişimci nüfusun büyük oranda rol aldığı göstermektedir.

Ancak kentin genellikle gelişmemiş olan çevre illerinden göç alması ve işsizlik oranının her geçen gün artması gelen nüfusun istihdam edilmediğini göstermektedir. Siirt ilinin ise göç verdiği illere bakıldığında genellikle sanayinin geliştiği Batı Anadolu bölgelerine doğru yapılması ve göçe katılanların işgücüne katılım oranının daha yüksek olması kentten göç eden kişilerin ekonomik yapıları ve nitelikleri ile ilgili fikir vermektedir.

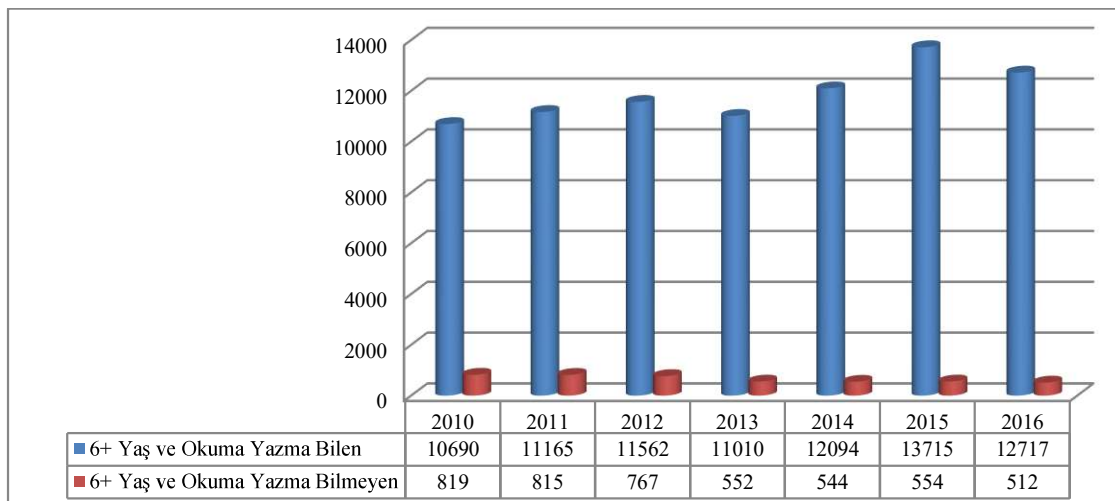
Grafik 3.17: 2010-2016 Yılları Arasında Siirt ili Göç Eden Nüfusun Eğitim Durumu (Aldığı)

Kaynak: (TÜİK, 2017aa).

Siirt ilinin 2010 – 2016 yılları arasında eğitim durumuna göre aldığı göçler incelendiğinde okuma yazma bilen sayısında bir dalgalanma görülmektedir. Aynı yıllarda Siirt iline göç edenlerden okuma yazma bilmeyenler incelendiğinde ise 2013 yılı haricinde düzenli bir azalış görülmektedir.

Grafik 3.18: 2010-2016 Yılları Arasında Siirt ili Göç Eden Nüfusun Eğitim Durumu (Verdiği)

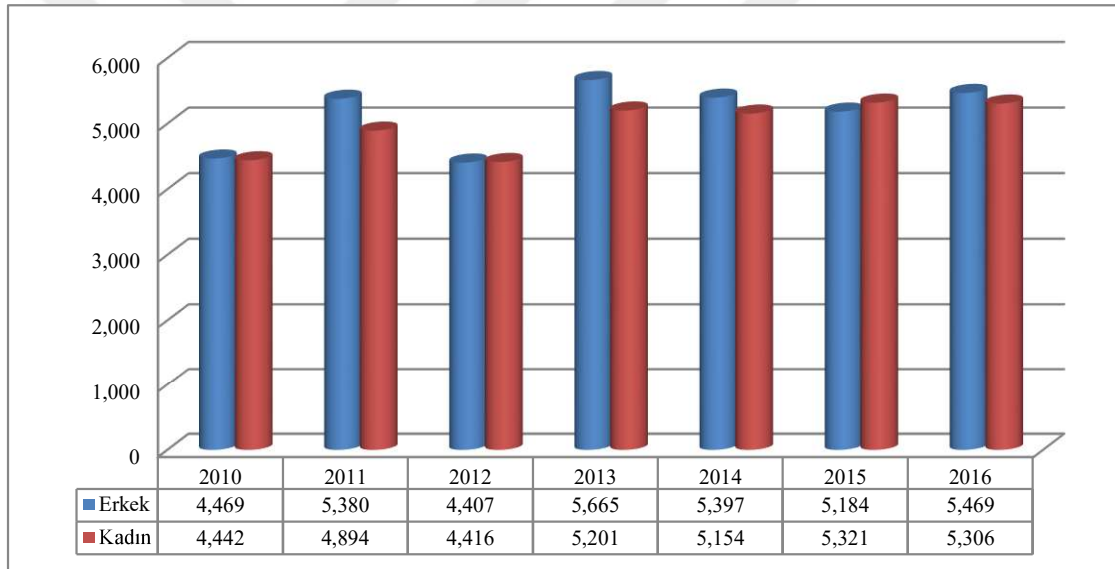

Kaynak: (TÜİK, 2017ab).

Siirt ili göç edenlerin eğitim durumu verileri incelendiğinde, 2016 yılında göç eden nüfustan 12,717 kişi, okuma yazma bilirken, kente göç edenlerden ise 9,268 kişi, okuma yazma bilmektedir. 2010 - 2016 yılları arasında Siirt ilinin eğitim durumuna göre verdiği göç hareketleri incelendiğinde 2015 yılı haricinde diğer yıllarda okuma yazma bilmeyen sayısında düzenli bir azalış yaşandığı görülmektedir. Aynı yıllarda Siirt ilinden göç edenlerden okuma yazma bilenlerin sayısı ise 2016 yılı haricinde düzenli bir şekilde artmıştır.

2016 yılı TÜİK verilerine göre Siirt ilinden 3,176 yüksekokul ve fakülte mezunu göç ederken, aynı yıl Siirt iline 2,758 yüksekokul ve fakülte mezunu göç etmiştir. Bu durum Siirt ilinden eğitim düzeyi daha yüksek kişilerin göç ettiğini göstermektedir.

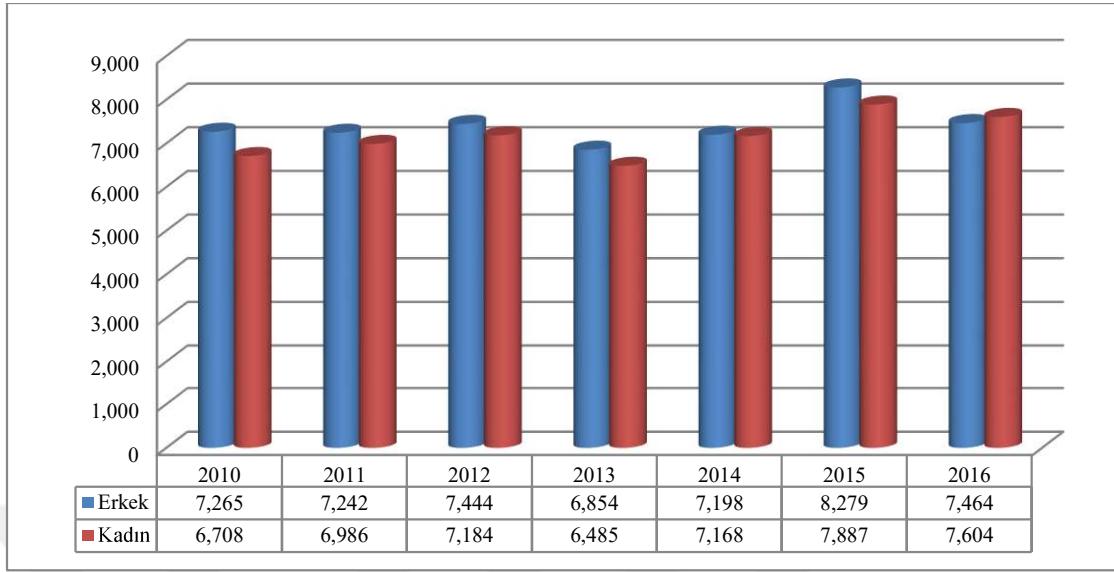
Grafik 3.19: 2010-2016 Yılları Arasında Siirt İli Göç Edenlerin Cinsiyeti (aldığı)

Kaynak: (TÜİK, 2017ac).

2010-2016 yılları arasında Siirt'e göç eden kişilerin cinsiyetine bakıldığında 2012 ve 2015 yıllarında kadın nüfusunun erkek nüfusundan fazla olduğu diğer yıllarda erkek nüfusunun kadın nüfusundan fazla olduğu görülmektedir.

Grafik 3.20: 2010-2016 Yılları Arasında Siirt İli Göç Edenlerin Cinsiyeti (verdiği)

Kaynak: (TÜİK, 2017ad).

Siirt ili 2010-2016 yılları arasında göç eden kişilerin cinsiyetine bakıldığında, sadece 2016 yılında kadın nüfusunun erkek nüfusunu geçtiği diğer yıllarda göç eden erkek nüfusunun kadın nüfusundan fazla olduğu görülmektedir.

Genel olarak 2010 ve 2016 yılları arasında cinsiyete göre hem alınan hem de verilen birbirine çok yakın seyrettiği görülmektedir. Bu durum şehre gelen ve giden göçün ailece yapıldığını göstermektedir.

3.4.4. Göçün İşsizlik ve İstihdam Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Yansıması

Türkiye’de nüfusun büyük bir bölümü işsizlikten dolayı göç etmektedir. Özellikle net göç hızı çok yüksek olan illere bakıldığında işsizliğin yüksek seviyelerde olduğu görülecektir. Bu durum insanları göç etme mecburiyetinde bırakmaktadır.

Tablo 3.14: Türkiye ve TRC3 İlleri 15+ Yaş, İşsizlik Oranları

		Türkiye	TRC3(Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)
2014	İşsizlik%	9,9	24
2015	İşsizlik %	10,3	24,8
2016	İşsizlik %	10,9	28

Kaynak: (TÜİK, 2017ae).

Türkiye ve TRC3 bölgesindeki işsizlik oranları incelediğimizde 2014, 2015 ve 2016 yıllarında işsizlik arttığı görülmektedir. Ancak işsizlik oranı TRC3 bölgelerinde Türkiye ortalamasının yaklaşık iki katından fazla artmıştır. Son üç yılın verilerine bakıldığında Türkiye’de işsizlik artarken TRC3 bölgelerinde daha da hızlı arttığı görülmektedir. TRC3 Bölgesinde yer alan illerin göç durumuna bakıldığında ise en çok göç veren iller arasında oldukları görülecektir. Bu durum göç ile işsizlik arasında doğrusal bir orantı olduğu göstermektedir.

Tablo 3.15: Türkiye ve TRC3 İlleri 15+Yaş, İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kolları

		Türkiye	TRC3(Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)
2014	Tarım %	21,1	24,4
	*Sanayi %	27,9	20,2
	Hizmet %	51	55,4
2015	Tarım %	20,6	18,2
	*Sanayi %	27,2	19
	Hizmet %	52,2	62,8
2016	Tarım %	19,5	12,4
	*Sanayi %	26,8	21,9
	Hizmet %	53,7	65,7

Kaynak: (TÜİK, 2017a).

*İnşaat Sektörü, Sanayi Sektörü içinde değerlendirilmiştir.

15 yaş ve üzeri istihdam edilen nüfusun iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımını incelediğimizde Türkiye’de tarım ve sanayi alanında istihdam edilenlerin oranının düştüğü hizmet sektöründeki oranın ise attığı görülmektedir. TRC3 bölgelerinde de tarım ve sanayi alanlarındaki azalma olduğu ancak hizmet sektöründeki yükselişin daha fazla arttığı görülmektedir. Bu durum hem bölgede hem de Türkiye’de istihdamın hizmet sektörüne yöneldiğini göstermektedir.

3.4.5. Göçün Ücretler Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Yansıması

Göç hareketleri genellikle gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşmektedir. Gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşen göç hareketleri ekonomik canlılık ve iş olanaklarının artmasına neden olurken bir süre sonra ücretler ve hayat

düzeyi iyileşmeye başlayacaktır. Şehir hayatının konfor ve avantajları ile birlikte, çeşitli iş olanaklarının ortaya çıktığı gelişmiş bölge, çevre bölgelerdeki nüfusu kendine çekerek bir cazibe merkezine dönüşecektir. Ne var ki, küçük ve gelişmemiş çevre bölgelerden merkez bölgeye doğru gerçekleşen bu göçte, göç hareketine ilk katılanlar gizli ve açık işsizlerden ziyade, aktif elemanlardan oluşmaktadır. Çevre bölgelerde yaşayan girişimci ruhuna sahip ancak yaşadığı bölgeyi kendisi için yeterince elverişli bulamayanlar, başta aktif genç nüfus olmak üzere, yüksek öğrenimliler ile kalifiye işçiler ilk göç edenleri oluşturmaktadır. Genç ve girişimci ruhuna sahip aktif elemanlarını kaybeden çevre bölgeler, gelişme potansiyellerini de kaybederek, mevcut gelişmişlik düzeylerini dahi korumakta güçlüklerle karşılaşır. Genç ve girişimci ruha sahip nüfus ile kalifiye işçileri alan, zaten gelişmenin başlamış durumda olduğu bölgeler, bu elemanlar sayesinde göç veren bölgelere göre daha da hızlı gelişirler (Dinler, 1998).

Gelişmiş bölgelere göç eden işçi ve aktif elemanlar ise sahip oldukları bilgi, beceri ve deneyimleri ile göç ettikleri bölgelerin mevcut gelişmişlik farklılıklarından faydalanarak daha yüksek ücretle çalışmaya başlarlar. Göç veren bölgeler ise kalifiye işçi ve aktif elemanlarını kaybettiğinden dolayı kalan nüfusun daha düşük ücretle çalışmaya razı olduğu bir durum ortaya çıkmaktadır (Kaya, 2003; Atasoy, 2013).

Bölgelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak gerçekleşen farklı ücretlendirmeler ise göç hareketlerinin gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşmeye devam edeceğini göstermektedir.

3.4.6. Göçün Sağlık Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Yansıması

Göç genellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan bölgelerden, gelişmiş bölgelere doğru yapılmaktadır. Özellikle Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinden kalifiye, girişimci ruhuna sahip ve ekonomik yönden durumu daha iyi olan kişilerin Batı Anadolu'ya doğru göç etmesi göç edilen yerlerde bölgesel gelir ve ücretlerin yükselmesine, göç edilen yerlerde ise tam tersi durum oluşmaktadır.

Gelir düzeyi ve ücretlerin daha fazla olduğu yerlerde özellikle Batı Anadolu'da, sağlık hizmetlerine olan talep daha fazla olmaktadır. Devlet tarafından özellikle son yıllarda Doğu ve Güney Doğu Anadolu'ya sağlık hizmetleri götürülmeye çalışılsa da,

görece gelişmiş olan bölgeler lehine olan dengesizliğin ortadan kalması zor görünmektedir (Dinler, 1998).

Nitekim Güneydoğu Anadolu ile Siirt İli 2016 yılı hastane ve yatak sayısı ile yüz bin kişi başına düşen sağlık personeli verilerine bakıldığında yüz bin kişiye düşen yatak sayısı ve sağlık personeli sayısının Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir.

Yaşanan göçler gelişmiş olan bölgelerde sağlık hizmetlerine olan talebi arttırırken, göç veren yerlerde ise gelir durumuna bağlı olarak, sağlık hizmetlerinden faydalananların daha az olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Türkiye sahip olduğu kıt kaynakları en iyi şekilde kullanarak, sosyo-ekonomik bakımdan gelişmiş ülke seviyelerine ulaşmak için çabalamaktadır. Ancak bölgeler arası gelişmişlik farklılığının çok yüksek olması bu hedefe ulaşmada bir takım sıkıntıların yaşanmasına neden olmaktadır. Bunlardan biri de gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşen göç hareketleridir. Nitekim tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de göç hareketleri gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru yaşanmaktadır. TRC3 İllerinden biri olan Siirt ilinde de göç hareketleri gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşmektedir (Bkz: Tablo 3. 13).

Türkiye’de yaşanan göç hareketleri genellikle ekonomik nedenlere bağlı olarak gerçekleşmekte iken, Siirt ilinde yaşanan göç hareketlerinin sosyal, ekonomik ve güvenlik gibi nedenlere bağlı olarak gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle 1990’lı yıllarda yaşanan terör olayları nedeniyle onlarca kişinin göç ettiği bilinmektedir. Şöyle ki 1985-1990 döneminde Siirt ilinin aldığı göç 10.960 kişi, verdiği göç 42.271 kişidir. Net göç hızı ise % -14,07 olmuştur (Bkz: Grafik 3. 13).

Terör olayları nedeniyle büyük göç hareketlerinin olduğu şehirde bir de üretim kaynaklarının kıtlığı ve dengesiz dağılımı eklenince sosyo-ekonomik nedenlerle gerçekleşen göç hareketleri hızlanmaktadır. Bu durum bütün bölge ve illerimize yansımakta aynı zamanda bütün bölge ve illerimizin dengesiz gelişmesine neden olmaktadır (Bkz: Tablo 3. 11).

Bölge ve illerimiz arasında gerçekleşen bu dengesiz büyümeyi ortadan kaldırmak veya azaltmak için Devlet Planlama Teşkilatı tarafından onlarca plan hazırlanmış ve uygulanmaya çalışılmıştır. Günümüzde ise Kalkınma Bakanlığı tarafından, kalkınma ajansları yoluyla bölgelerin sosyal, coğrafi, ekonomik ve benzer özellikleri belirlenerek hazırlanan programlarla farklı illere farklı yatırım teşvikleri uygulanmakta ve bu sayede bölgeler ve iller arasındaki gelişmişlik farkı giderilmeye çalışılmaktadır.

Ancak bu yatırım teşviklerinin hayata geçirilebilmesi için öncelikle insanların kendini güvende hissetmesi gerekmektedir. Siirt ili göç hareketleri incelendiğinde çıkartılan sonuçlardan biri de göç hareketlerinin siyasi belirsizlik ve insanların kendini güvende hissetmediği dönemlerde gerçekleştiği görülmektedir (Bkz: Grafik 3.13, 3.14).

Siirt ilinde kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru gerçekleşen göçler, kırsal alandaki tarım alanlarının terk edilmesinden dolayı tarım ve hayvancılık gerilemesine, kentsel alanlarda ise işsizlik oranının artmasına neden olmuştur (Bkz: Tablo 3.14).

Siirt şehri, ticaret, eğitim, sağlık ve altyapı faaliyetlerinde de Türkiye ortalamasının gerisinde kalmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak Siirt ili sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 81 il arasında 77'nci sırada yer almaktadır (Bkz: Tablo 3. 11).

Siirt ilinde okuma-yazma bilenlerin oranı, hem Türkiye hem de Bölge ortalamasının gerisinde kalmıştır. Ancak son yıllarda eğitim alt yapısına yapılan yatırımlar ile genç nüfusun eğitime kazandırılmasından dolayı okuma-yazma oranının hızla artmakta olduğu görülmektedir (Bkz: Grafik 3.12).

Eğitim durumu ülkelerin geleceği açısından da büyük önem taşımaktadır. Çünkü kaliteli eğitim görmüş nitelikli beyinlerin göç etmesi, ülkelerin bilim ve teknoloji alanında yapmış olduğu yatırımları sekteye uğratmaktadır. Nitekim Siirt ili göç hareketleri incelendiğinde 2016 yılında göç eden 15.068 kişinin 3.176'sının fakülte ve yüksekokul mezunu olduğu görülmektedir. Siirt gibi sosyo-ekonomik açıdan gelişmemiş şehirlerde eğitim durumu yüksek kişilerin göç etmesi kent için büyük bir kayıp olmaktadır (Bkz: Grafik 3.18).

Siirt nüfus yapısı incelendiğinde ise şehir nüfusunun yüksek doğurganlık oranı ve kırsal kesimlerden alınan göçler neticesinde arttığı görülmektedir. Örneğin 1950 yılında şehir nüfusu 29.561 kişi iken, kır nüfusu 127,142 kişidir. 2000'li yıllarda şehir nüfusu 153.522 kişiye çıkarken kır nüfusu 110.154 kişiye düşmüştür (Bkz: Grafik, 3.3). Günümüzde ise şehir nüfusu yaklaşık olarak kır nüfusunun iki katı olmuştur (Bkz: Grafik, 3.4).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 1927 - 1935 yılları arasında yapılan ilk nüfus sayımında 21,10 olan nüfus artış hızı, 1980 - 1985 yılları arasında 24,88'e yükselmiştir. Bu tarihler arasında Türkiye nüfus artış hızı yaklaşık olarak 1,17 kat artmıştır. Aynı tarihler arasında Siirt nüfus artış hızı 28,49'dan 32,75'e yükselmiş yaklaşık olarak 1,14 kat artmıştır. 2016 yılında 1927 yılına göre Türkiye nüfus artış hızı 21,10 dan 13,5'e düşerken, Siirt nüfus artış hızının 28.49'dan 7,2'ye düştüğü görülmektedir (Bkz: Grafik, 3.5, 3.6). Nüfus artış hızındaki bu düşüşün temel nedeni

1990 yılında Siirt ilinin demografik ve coğrafik yapısından kaynaklanan değişiklikler ve ilde meydana gelen negatif yönlü göç hareketlerinden kaynaklanmaktadır (Bkz: Tablo 2. 4).

Siirt ili yaş grubuna göre dağılımı incelendiğinde, kentin genç bir nüfus yapısına sahip olduğu görülmektedir. 2016 yılında Siirt nüfusu 322.664 kişi iken, genç nüfus olarak kabul edilen 0-19 yaş grubundaki nüfus 155.390 kişidir (Bkz: Grafik, 3.7). Bu durum şehir nüfusunun yaklaşık yarısının genç nüfus olma özelliği taşıdığını göstermektedir. Genç nüfus oranının yüksel olduğu yerler ise genellikle yüksek doğum oranının ve göç hareketlerinin yoğun olarak gerçekleştiği yerler olduğu görülmektedir. Siirt ilinin de yüksek doğum oranına sahip olması ilerde göç hareketlerinin yaşanabileceği göstermektedir.

Ancak toplam nüfus içinde genç nüfusun yüksek olması hem Türkiye hem de Siirt ili için Demografik Fırsat Penceresi'nin kapılarını açabilmektedir. Nitekim Doğu Asya ülkeleri 1970'li yıllarda genç nüfus yapısını fırsata çevirmiş ve ekonomik büyüme hızlarında büyüme sağlamışlardır. Aynı dönemde söz konusu ülkelerin üretiminde artış sağlanırken, kişi başına düşen gelirdede ciddi bir artış görülmüştür (Hoşgör ve Tansel, 2010).

Genç nüfusa gerekli eğitim ve istihdam olanakları sağlandığında, gerek üretimde gerekse kişi başına düşen gelirdede hem Türkiye hem de Siirt ili için katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu açıdan genç nüfusun eğitim olanaklarının artırılıp, katma değeri yüksek olan ürünler üreten piyasalarda istihdam edilmeleri ülkelerin kalkınması açısından önem arz etmektedir (Kiracı, Çelik, Birinci, ve Aktuğ, 2015). Ancak Siirt ili göç hareketleri incelendiğinde göç hareketlerine yön veren genç nüfus için istihdam olanaklarının yaratılmamasından dolayı yüksek işsizlik oranının görüldüğü ve engellenemeyen göç hareketlerinin kentin sosyal ve ekonomik yapısını olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

Sonuç olarak Siirt ilinde sosyal, kültürel ve ekonomik yapının bozulmasında göçlerin etki ettiği görülmektedir. Bu yapının tekrar korunması için öncelikle genç nüfus istihdam edilerek göç hareketlerinin kontrol altına alınabileceği düşünülmektedir.

Nitekim Siirt ili göç hareketleri incelendiğinde kırsal alandan kentsel alana doğru gerçekleşen göçlerin genelde tarım ve hayvancılıkla uğraşan nüfustan oluşması ve

gelenlerin kent yaşamına ayak uyduramaması, Siirt ilinin sosyal ve ekonomik yapısını zedelediği görülmektedir.

Siirt ilinden başka illere gerçekleşen göç hareketleri incelendiğinde ise göç eden nüfusun yapı ve niteliği dikkat çekmektedir. Çünkü Siirt ilinden göç eden nüfus genellikle sermaye sahibi, eğitim seviyesi yüksek ve nitelikli işgücünden oluştuğu görülmektedir.

Bu açıdan Siirt ilinde yaşanan göç hareketlerinin önlenmesi veya azaltılabilmesi için, hem kırsal alandan kentsel alana gerçekleşen göçlerin, hem de şehirdeki sermaye sahibi, eğitim seviyesi yüksek, nitelikli işgücünü oluşturan nüfusun başka illere göç etmesinin önlenmesi için istihdam artırıcı politikalar geliştirilmeli ve yatırımcılar için uygun yatırım ortamı oluşturulması önem arz etmektedir.

Bu çalışmada elde edilen bu veriler sonucunda Siirt ilinde yaşanan göç hareketlerin engellenmesi için önerilen çözüm önerileri şu şekildedir.

1- Kırsal Alandan Siirt Merkezine Doğru Gerçekleşen Göçlerin Engellenmesi İçin Çözüm Önerileri.

- Siirt gibi sanayi bakımından gelişmemiş illerde besi ve ahır hayvancılığı geliştirilerek şehir ekonomisine katkı sağlanabilir.
- Kırsal kesimlerdeki eğitim, sağlık, kültür ve ulaşım hizmetleri geliştirilerek göç hareketleri kontrol altına alınabilir.
- Kırsal kesimde tarım ile uğraşan nüfusa, ekilmesi şartıyla arazi tahsis edilebilir; ayrıca tarımla uğraşan çiftçilere traktör, fidan, gübre, tohum ve mazot yardımı gibi ayrıcalıklar sağlanarak göç hareketleri engellenebilir.
- Kırsal kesimlerden kentsel alanlara doğru gerçekleşen göç hareketlerinin engellemek veya en aza indirilebilmek için kırsal alanlarda yaşanan halkın ekonomik koşulların iyileştirilmesine yönelik politikalar geliştirilebilir.
- Kırsal kesimlerdeki yüksek doğum oranına bağlı doğal nüfus artış hızının acilen aşağı çekilmesi için önlemler geliştirilerek, yüksek doğum oranına bağlı olarak gerçekleşen göç hareketleri engellenebilir.

- Kırsal alanlarda tarım ve hayvancılığa dayalı sanayi kolları geliştirilerek kırsal nüfusun istihdam olanakları geliştirilebilir.
- Kırsal alanlarda yaşayan nüfusun güvenliği sağlanarak, güvenlik gibi nedenlere bağlı olarak gerçekleşen göç hareketleri engellenebilir.
- Kırsal kesimlerde inşa edilecek yaşam alanları için devlet tarafından ekonomik destek sağlanabilir.
- Kırsal kesimlerin elektrik, yol, su ve kanalizasyon ve altyapı sorunları çözülebilir.
- Ziraatçılık, hayvancılık, arıcılık vb. mesleklerde işgücü ihtiyacını karşılamak üzere mesleki eğitim kursları açılabilir, ayrıca bu alanlarda istihdama yönelik politikalar geliştirilebilir.
- Kalkınmanın önündeki en büyük engellerden biri olan terör olaylarının sonlanması için bölge halkının devlete güvenini ve aidiyetini sağlayacak politikalar geliştirilebilir.

2- Siirt İlinden Başka İllere Doğru Gerçekleşen Göç Hareketlerinin Engellenmesi İçin Çözüm Önerileri.

- Siirt iline yatırım için özendirici tedbirler alınarak, yatırım yapacak girişimciler için uygun yatırım alanları oluşturulabilir. Ayrıca yatırımcıların korunmasına yönelik politikalar geliştirilebilir.
- Şehirde pazarlama olanakları geliştirilerek, ürünlerde markalaşmaya gidilebilir.
- İleride yüksek nüfus nedeniyle yaşanabilecek göçlerin önüne geçebilmek için, şehirde var olan yüksek doğum oranını aşağı çekebilecek politikalar geliştirilebilir.
- Siirt'in Kurtalan ilçesine kadar gelen demir yolu ağı genişletilerek, Siirt ve çevre illeri arasında hızlı bir ulaşım sistemi kurulabilir.
- Beyin göçü'nün engellenmesi açısından eğitim düzeyi yüksek, nitelikli işgücü ve okul eğitimini bitirecek genç nüfus için çalışma ve istihdam alanları oluşturulabilir.
- KOBİ'lerin gelişmesi ve büyümesi için faizsiz ve uzun vadeli krediler verilerek, karşılığında sigorta kesintilerini bir kısmının devlet tarafından karşılanması şartıyla işsiz nüfusun istihdam edilmesi için çalışmalar gerçekleştirilebilir.

- Siirt ilinin gelişmesi açısından büyük bir önem taşımakta olan Siirt Üniversitesinin gelişmesi için daha fazla kaynak aktarılarak, okumakta olan gençlerin eğitimleri bittikten sonra istihdam edilebilecekleri bir ortam sağlanabilir.
- Siirt ilinde son derece yetersiz olan sanayinin geliştirilmesi için, bu alanda yatırım yapacak olan girişimcilerin teknolojik standartlarını yükseltecek teşvikler sağlanabilir.
- Bölgeler arasında ver olan gelişmişlik farkının ortadan kaldırılması veya azaltılması için öncelikle bölge illeri arasındaki gelişmişlik farklılıklarının kaldırılması veya azaltılması için politikalar geliştirilip uygulanabilir.
- Kentteki iş adamlarının şehre yatırım yapabilmesi için güvenlik ortamı sağlanabilir.
- Kentteki yatırımcılar için kamusal politikalar geliştirilerek uygun yatırı ortamı oluşturulabilir.

KAYNAKÇA

- Akgür, Z. (1997). *Türkiye'de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgelerarası Dengesizlik (1970-1993)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akın, Y., ve Arslan, İ. (2008). *Göç Ekonomisi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Akkayan, T. (1979). Göç ve Değişim. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20).
- Aksu, L. (2011). Dünya'da ve Türkiye'de Nüfus Analizleri. *Sosyoloji Konferansları* (s. 219-311). <http://dergipark.gov.tr/iusoskon/issue/9525/119038>.
- Akşahin, S. (2008). Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası, Yapısal Araçların Koordinasyonu ve Türkiye'nin Uyumu. *AB Uzmanlık Tezi*. Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.
- Aktaş, A. (2016). Göç ve Modernleşme Bağlamında Siirt'te Değişen Kenet Kimliği. *Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (2).
- Aktay, Y. (1999). Umut ve Kaygı Arasında Günet Doğuda Lise Gençliğinin Yaşam Dünyaları Üzerine: Batman ve Siirtteki Lise Öğrencileri Örneği. *Araştırma Raporu*.
- Akyüz Orat, J., Oran Arslan, J., ve Tanrıverdi, M. (2011). *Osmanlıdan Cumhuriyete Kafkas Göçleri*. Erzurum: Eser Ofset ve Matbaacılık.
- Alkan, A. (2017). Siirt İlinin Nüfus Gelişimi, Yapısı ve Dağılışı. *Doğu Coğrafya Dergisi* (37), 53-82.
- Alper, A. (2005). İşçi Dövizlerini Belirleyen Makro Ekonomik Etkenler: Türkiye Örneği. *Uzman Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü*.
- Arslan, K. (2005). Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Atalay, İ. (1999). *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Atalay, İ. (2005). *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*. İzmir: Meta Basım.
- Atasoy, E. (2013). *Demografi Yazıları*. Bursa: MKM Yayınları.

Ateş, A. (2008). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Sonucu Kocaeli'de İskan Edilen Göçmenler (1923-1930). *Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü* .

Ay, Ş. (2016). Futbol Endüstrisi İle Bölgesel Kalkınmanın Sağlanması: Siirt İli Örneği. *Yüksek Lisans Tezi, Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü* .

Azimli, M. (2006). İlk Fetihden Osmanlı'ya Siirt'in Siyasi Tarihi. *Uluslararası Siirt Sempozyumu*. Siirt.

Babuş, F. (2006). *Osmanlıdan Günümüze Etnik ve Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskan Siyaseti ve Uygulamaları*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.

Bal, H. (2008). *Kent Sosyolojisi*. Isparta: Fakülte Kitapevi.

Balkır, C., Karaman, Z., ve Kırkulak, B. (2008). Yabancı Emekli Göçünün Sosyal ve Ekonomik Etkileri: Antalya ve Çevresi Üzerine Ampirik Bir Çalışma. (C. Balkır, Derleyici)

Başel, H. (2007). Türkiye'de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* .

Başbüyük, A. (1999). Su Şehri Havzasının Coğrafi Etüdü. *Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü* .

Başol, K. (1995). Türkiye'nin Demografik Yapısındaki Değişmeler. *Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi* .

Bayraklı, C. (2007). Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutlarında(İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi* .

Bayraktar, F. (1998). *Uygun Yatırım Alanları Araştırması Siirt*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Matbaası.

BBC. (2017). *Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nden Dünya Mülteciler Günü'nde Türkiye'ye övgü*. Haziran 20, 2017 tarihinde <https://www.bbc.com:https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40343945> adresinden alındı

BMMYK. (2016). *Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği*. Ocak 15, 2018 tarihinde http://www.madde14.org:http://www.madde14.org/index.php?title=Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_M%C3%BClteciler_Y%C3%BCksek_Komiserli%C4%9Fi adresinden alındı

Boyras, Z. (2015). Türkiye'de Göçmen Sorununa Örnek Suriyeli Mülteciler. *Journal Of World Of Turks* (7(2)).

Bülbül, S., ve Köse, A. (2010). Türkiye'de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi İle İncelenmesi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* , 39, 75-94.

Canan, S. (2017). Yoksulluk ve Göç İlişkisi: Yüksekova Örneği. *Yüksek Lisans Tezi, Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Coşkun, O. (2008). İç Göçler Açısından Erzurum İlinin Analizi. *Doğu Coğrafya Dergisi* (13(20)), 239-266.

Çağlayan, S. (2007). İki Ülke, İki Siyasal Sistem, Bir Göç ve Yoksulluk:1989 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Örneği, Çanakkale: IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi (Küresel Yoksulluk) Bildiriler Kitabı.

Çelebi, E. (1666). Seyahatname. 3-4 . (M. Zillioğlu, Çev.) İstanbul.

Çelik, F. (2006). İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı İle Analizi. *Erciyes Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi* (27).

Çelik, F. (2007). Türkiye'de İç Göçler (1980-2000). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (22(1)).

Danış, A. (2004). Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye. *Birikim* , 216-224.

Demir, K., ve Çabuk, S. (2010). Türkiye'de Metropoliten Kentlerin Nüfus Gelişimi. *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , II, 193-215.

Demir, O., ve Erdal, H. (2012). Yasa Dışı Göç İle İlgili Kavramların Doğru Anlaşılmasına Sorunu ve Yazılı Basında Çıkan Haberler Üzerine Bir İnceleme. *Polis Bilimleri Dergisi* , 12(1), 29-54.

Demir, Ö., ve Acar, M. (2005). *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (6 b.). Ankara: Adres Yayınları.

Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* (181), 175-204.

DİE. (2017). 10 10, 2017 tarihinde İstatistiksel Tablolar ve Dinamik Sorgulama, İllerin 1995-2000 Dönemi Net Göç Hızına Göre Sıralanışı, 1975-2000: http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067 adresinden alındı

DİE. (1991). Türkiye İstatistik Aylığı. Ankara.

DİKA. (2010a). 12 19, 2017 tarihinde Siirte Yatırım: <http://www.siirteyatirim.com/?g1=tarim> adresinden alındı

DİKA. (2010b). 01 05, 2017 tarihinde Siirte Yatırım: <http://siirteyatirim.com/g1=hayvancilik> adresinden alındı

- DİKA.* (2010c). 01 05, 2017 tarihinde Siirtte Yatırım: <http://siirteyatirim.com/g1=sanayi> adresinden alındı
- DİKA.* (2011). 2 15, 2018 tarihinde Siirt Yatırım Ortamı: http://www.dika.org.tr/photos/Ajans_Bror.pdf adresinden alındı
- DİKA.* (2014). 12 15, 2017 tarihinde Siirt Dosyası: <http://www.dika.org.tr/upload/archive/files/SiirtDosyasi.pdf> adresinden alındı
- DİKA.* (2017). 11 17, 2017 tarihinde Siirt Tarihe Tanıklık Eden Beyaz Kent: http://www.dika.org.tr/photos/Siirt_YDO_Katalou.pdf adresinden alındı
- Dinler, Z. (1998). *Bölgesel İktisat*. Bursa: Ekin Kitap Yayınları 5. Baskı.
- Dinler, Z. (2008). *Bölgesel İktisat (8. Baskı)*. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Dinler, Z. (2012). *Bölgesel İktisat*. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Doğanay, H. (1994). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. Ankara: Gazi Büro Kitapevi.
- Doğanay, H. (1995). *Türkiye Ekonomik Coğrafyası (2.Baskı)*. Konya: Öz Eğitim Yayınları.
- Doğanay, H. (1997). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Durusoy, R., ve Ergin, I. (2010). İç Göç ve Sağlık: "Türkiye'de Yaşanan İç Göç Süreci ve Sağlığa Etkileri. *Toplum ve Hekim Dergisi* (25(4)).
- Erder, S. (1998, Şubat-Mart). Köysüz 'Köylü' Göçü. *Görüş* .
- Eren, A. (1966). *Türkiye'de Göç ve göçmen Meseleleri Tanzimat Devri, İlk Kurulan Göçmen Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler*. İstanbul: Nurgök Matbaası.
- Ergün, A. (2016). Sivas İli'nde Coğrafi Faktörlerin Göç Olgusu Üzerindeki Etkileri. *Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü*.
- Ersungur, M. (2005). Bölgesel İktisat. *Atatürk Üniversitesi, İ.İ.B.F. Fındıkoğlu Araştırma Merkezi* (2).
- Ertürk, M., Yazıcı, H., ve Başbüyük, A. (2000). İskilip İlçesi'nin Demografik Özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi* (6(4)).
- Eyidoğan, H. (2010). *"50 Soruda Deprem" Bilim ve Gelecek Kitaplığı*. İstanbul: Ege Matbaacılık.
- Geçikli, R. M. (2016). Bulgaristan Türklerinin Göçü (1950-1951) ve ABD Yardım Programına Yansımaları. *Atatürk Dergisi* (5(1)), 1-38.

Gelekçi, C. (2014). Avusturya'da Yaşayan Türklerin Türkiye İle Bağları ve Evlilik Göçü. *Bilig/Türk Dünyası, Sosyal Bilimler Dergisi* (71), 179-204.

GNSV. (2017). 12 15, 2017 tarihinde Genel Nüfus Sayımı Verileri: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1047 adresinden alındı

Gökbayrak, Ş. (2008). Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* (63(3)).

Gülçubuk, B. (2005). Türkiye'de Tarım. *Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Kırsal Kalkınma Makalesi* . Ankara: Ziraat Fakültesi.

Gündüz, A. (2006). *Bölgesel Kalkınma Politikası*. Bursa: Ekin Kitapevi.

Gündüz, A. (2013). Türkiye'de Azgelişmiş Bölgelerin Kalkınmasında Bölgesel Kalkınma Ajansları ve TRB1 Bölgesi. *Atatürk Üniversitesi, İ.İ.B.F.Dergisi* , 27 (2).

Güner, Z. (2015). Uzun Ömürlülük Riskinin Sosyal Güvenlik Sistemi Dengesine Etkisi. *Sosyal Güvenlik Uzmanları Dergisi* , 58-82.

Gürbüz, M., ve Karabulut, M. (2008). Kırsal Göçler İle Sosyo-Ekonomik Özellikler Arasındaki İlişkilerin Analizi. *Türk Coğrafya Dergisi* , 37-60.

Hoşgör, Ş., ve Tansel, A. (2010). *2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımaları*. İstanbul: TÜSİAD, UNFPA.

HÜNEE. (2006). *Türkiye'de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması* . Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü.

İçduygu, A., ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri. *Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı* . (O. Baydar, Derleyici) İstanbul.

İnginar, A. (2010). Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989). *Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü* .

İzbırak, R. (1986). Coğrafya Terimleri Sözlüğü. *Öğretmen Kitapları Dizisi* . İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.

İzbırak, R. (2001). *Türkiye I*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

K.B. (2013). 12 27, 2017 tarihinde İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması(SEGE-2011): https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/2_turkiye_ab_iliskileri/2_2_adaylik_sureci/2_2_8_diger/tckb_sege_2013.pdf adresinden alındı

Kafalı, M., ve Sekmen, F. (2010). *Dicle Bölgesi Stratejik Gelişme Raporu*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.

- Karabulut, K. (2005). *Doğuda Yakalanan Kalkınma Fırsatı: Ticaret*. İstanbul: Atlas Yayınları.
- Kaya, M. (2003). Beyin Göçü Ereyonu. *Üniverite ve Toplum* (9).
- Kaygalak, S. (2001). Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği. *Praksis* , 124-172.
- Kaygalak, S. (2009). *Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Kaynak, M., ve Yinanç, R. (1992). *Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye*. Ankara: Tanmak Yayınları.
- Kazgan, G. (1970-1971). Milli Türk Devletinin Kuruluşu ve Göçler. *İstanbul üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası* , 30 (1-4).
- Keleş, R. (1964). Türkiye'de Bölgelerarası Dengesizlikler: Bölgelerarası Sosyal Alan Dengesi. *Yedinci İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları*. Ankara: İskan ve Şehircilik Deneği Yayını.
- Keleş, R. (2010). *Kentleşme Politikası*. İstanbul: İmge Kitapevi 11. Baskı.
- Kılıçarslan, E. (2006). Almanya'daki Türklerin Türk-Alman İlişkileri Açısından Önemi ve Türk Nüfusunun Etkinliğinin Arttırılmasına Yönelik Alınabilecek Tedbirler. *Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü* .
- Kılıçcıoğlu, C. (1992). *Her Yönüyle Siirt*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Kınık, K. (2010). Göç, Sürgün ve İltica. *Hayat ve Sağlık Dergisi* (2).
- Kiracı, A., Çelik, M., Birinci, Y., ve Aktuğ, S. (2015). Siirt İlinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı. *Siirt Üniversitesi, İ.İ.B.F. Fakültesi, İktisadi Yenilik Dergisi* , 2 (2), 17-55.
- Kıratlı, T. (2011). Mülteci ve Sığınmacıların Toplumsal Görünümü(Türkiye Örneği). *Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü* .
- Kocabaşoğlu, N., ve Uludüz, D. (2002). *Göç ve Sosyopsikolojik Problemler Medikal ve Psikososyal Açından Göç Olgusu*. (İ. Balcıoğlu, Dü.) İstanbul: Alfabe Basım Yayın.
- Kocak, Y., ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Kafkas Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi* , 3 (3).
- Kongar, E. (1992). *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (Cilt 1,2). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Köymen, O. (2014). *Sermaye Birikirken Osmanlı, Türkiye, Dünya*. İstanbul: Yordam Yayınları.

Kulaksız, Y. (2008). Türkiye'de Bölgesel Gelişmişlik Farkları, İstihdam ve Kurum Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi. *Uzmanlık Tezi* . Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.

Küçükçavuş, M. (2009). Ülkemiz Vatandaşı Olmayanlara Yapılan Sosyal Yardımlar: Bir Politika Örneği Denemesi. *Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi* . Ankara: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.

M.B.A. (1986). *Nüfus* . İstanbul: Milliyet Yayınları.

Muslu, M. (2017). Küresel Deniz İş Gücü Piyasalarında Suriyeli Göçmenlerin İstihdam Olanaklarının Oluşturulması İçin Öneriler. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* , 6 (15).

Mutluer, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitapevi.

Nazar, N. (2011). *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*. Ankara: Uşak Yayınları.

Özcüre, G. (2016). Avrupa Birliği- Türkiye Vize Serbestisi Diyalogu, Geri Kabul Anlaşması ve Suriyeli Sığınmacıların Türk İşgücü Piyasasında Çalışma Hakları. *Atatürk Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi* (30(5)), 1415-1433.

Özdemir, A. (2010). Moğol İstilasından Bazı Öğrenilmiş Çaresizlik Örnekleri. *Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi* (29(29)).

Özdemir, D. (2003). Türkiye'de Bölgelerarası Gelir Farklılıkları ve Yansılama. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü* .

Özekmekçi, M. (2010). Tehdit Sınırını Geçmeyen Göçmen. *Hayat Sağlık Dergisi* (2), 44-48.

Özey, R. (2006). *Günümüz Dünya Sorunları*. İstanbul: Aktif Yayınları.

Özgen, N. (2003). *Siirt Şehri ve Yakın Çevresinin Doğal Ortam Özellikleri*. Siirt: Siirt Valiliği Yayınları.

Özgen, N., ve Karadoğan, S. (2009). Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi. *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi* (19(2)).

Özgür, M. (2000). *Türkiye Coğrafyası*. Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık.

Öztürk, M. (2007). İç Göçlerin İstanbul Kent ve Çalışma Hayatına Etkileri. *Amme İdare Dergisi* , 40(1).

Öztürk, M. (2007a). Türkiye'de İç Göçe Katılanların Kent Yaşamına Etkileri . *Sosyal Siyaset Konferansları, İstanbul Üniversitesi Yayını* , 245-264.

Öztürk, M., ve Altuntepe, N. (2008). Türkiye'de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması. *Journal Of Yaşar University* .

Öztürk, U., ve Uzun, A. (2010). Bölgesel Kalkınma Dinamikleri: Bölgesel Dengesizliklerin Ortaya Çıkmasında Rol Oynayan İktisadi Etmenler. *Cumhuriyet Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi* (11(2)).

Özyakışır, D. (2012). İç Göç Hareketleri ve Geriye(Tersine) Göçün Belirleyicileri: TRA2 Bölgesinden(Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) İstanbul'a Gerçekleşen Göç Üzerine Bir Saha Araştırması. *Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü* .

Parasız, İ., ve Bildirici, M. (2002). *Modern Emek Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitapevi.

Pazarlıoğlu, M. (2007). İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi. *Yönetim ve Ekonomi* , 14 (1).

Sağlam, S. (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları* (5).

Saraçoğlu, N. (2010). *Küresel İklim Değişimi, Biyoenerji ve Enerji Ormanlığı*. Ankara: Elif Yayınevi.

Sarı, Ç. (2011). Doç.Dr.Fikret Başkaya ve Azgelişmişlik. *İlim Dünyası Dergisi* (2), 23-28.

Saydam, A. (2010). *Kırım ve Kafkas Göçleri(1856-1876)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Sencer, Y. (1979). *Türkiye'de Kentleşme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Serter, N. (1994). *Türkiye'nin Sosyal Yapısı*. İstanbul: Filiz Kitapevi.

Seyidoğlu, H. (1996). *Uluslararası İktisat Teorisi, Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Yayınları.

Siirt Valiliği. (2015). 10 22, 2015 tarihinde Siirt Adının Kaynağı: <http://www.siirt.gov.tr/ilimiz> adresinden alındı

Siirt Valiliği. (2016). 11 18, 2017 tarihinde Siirt Organize Sanayi Sitesi Yeniden Canlanıyor: <http://www.siirt.gov.tr/siirt-organize-sanayi-bolgesi-yeniden-canlaniyor> adresinden alındı

Soytürk, M. (2012). Türkiye'den Avusturya'ya İşgöçü Göçü. 2313-2328. Ankara.

Südaş, İ. (2005). Türkiye'ye Yönelik Göçler ve Türkiye'de Yaşayan Yabancılar: Alanya Örneği. *Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü* .

Şahin, Y. (2010). *Kentleşme Politikası*. Trabzon: Murathan Yayınevi.

Şaşmaz, M. (2014). *Türkiye'nin İdari Taksimatı(1920-2013)* (Cilt XIII, IV/A-2-3). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Şer, A. (2010). Siirt Vakayinamesi. (C. Kabadayı, Çev.) İstanbul: Yaba Yayınları.

Taşçı, F. (2009). Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç. *Kamu-İş*, 10 (4).

TDK. (2017). <http://tdk.gov.tr>. Ocak 15, 2018 tarihinde Türk Dil Kurumu: http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a1fd807ef23f5.74555709 adresinden alındı

TDK. (2018). <http://tdk.gov.tr>. Ocak 15, 2018 tarihinde Türk Dil Kurumu: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_karistirilan&view=karistirilan&kategori=1=krs_akan&kelimez=68 adresinden alındı

Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tolunay, A., ve Akyol, A. (2006). Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi*, 116-127.

Topçu, S., ve Beşer, A. (2006). Göç ve Sağlık. *Cumhuriyet Üniversitesi, Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* (10(3)).

Tuncel, M. (2009). Siirt Maddesi. *İslam Ansiklopedisi*, 37. Siirt: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

TÜİK. (2013b). 11 15, 2017 tarihinde Seçilmiş Göstergelerle Siirt: <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/SIIRT.pdf> adresinden alındı

TÜİK. (2013c). 11 15, 2017 tarihinde Seçilmiş Göstergelerle Siirt: <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/SIIRT.pdf> adresinden alındı

TÜİK. (2013d). 11 15, 2017 tarihinde Seçilmiş Göstergelerle Siirt: <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/SIIRT.pdf> adresinden alındı

TÜİK. (2013e). 11 15, 2017 tarihinde Seçilmiş Göstergelerle Siirt: <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/SIIRT.pdf> adresinden alındı

TÜİK. (2013f). 11 15, 2017 tarihinde Seçilmiş Göstergelerle Siirt: <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/SIIRT.pdf> adresinden alındı

TÜİK. (2013g). 11 15, 2017 tarihinde Seçilmiş Göstergelerle Siirt: <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/SIIRT.pdf> adresinden alındı

TÜİK. (2013h). 11 15, 2017 tarihinde Seçilmiş Göstergelerle Siirt: <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/SIIRT.pdf> adresinden alındı

TÜİK. (2015). 11 16, 2017 tarihinde İstatistiklerle Aile: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18624> adresinden alındı

TÜİK. (2017). 12 03, 2017 tarihinde Doğum İstatistikleri: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24647> adresinden alındı

TÜİK. (2017a). 11 13, 2017 tarihinde Bölgelerin Net Göç Bilgileri: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2017aa). 10 25, 2017 tarihinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, Göç Eden Nüfusun Eğitim Durumu(Aldığı): <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2017ab). 10 25, 2017 tarihinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, Göç Eden Nüfusun Eğitim Durumu(Verdiği): <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2017ac). 10 25, 2017 tarihinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, Bölgelerin Aldığı Göç Bilgileri (Cinsiyet): <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2017ad). 10 25, 2017 tarihinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, Bölgelerin Verdiği Göç Bilgileri(Cinsiyet): <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2017ae). 11 12, 2017 tarihinde İşgücü İstatistikleri Bölgesel Sonuçlar, İşsizlik Oranı: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=102&locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2017aı). 11 15, 2017 tarihinde Bölgesel İstatistikler, İş gücü, İktisadi faaliyet Kollarına Göre İstihdam Edilenler(15 Yaş ve Üzeri): <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do> adresinden alındı

TÜİK. (2017b). 11 13, 2017 tarihinde Bölgelerin Net Göç Bilgileri: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2017c). 11 13, 2017 tarihinde Bölgelerin Net Göç Hızı Bilgileri: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2017d). 11 15, 2017 tarihinde İİBS-Düzeyle Bölgelerarası Göç Bilgileri: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2017e). 11 16, 2017 tarihinde İİBS3(İl Düzeyi) İl ve İlçe Nüfus Bilgileri: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2017f). 11 16, 2017 tarihinde İİBS3(İl Düzeyi) Şehir ve Köy Nüfus Bilgileri: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2017g). 11 20, 2017 tarihinde Nüfus ve Demografi, Yıllara Göre İllerin Yıllık Nüfus Artış Hızı: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden alındı

TÜİK. (2017ı). 11 27, 2017 tarihinde İstatistiksel Tablolar, İl, Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 adresinden alındı

TÜİK. (2017k). 12 05, 2017 tarihinde Bölgesel İstatistikler, Nüfus ve Göç, Medeni Duruma Göre Nüfus : <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloYilSutunGetir.do?durum=acKapa&menuNo=122&altMenuGoster=1> adresinden alındı

TÜİK. (2017l). 12 10, 2017 tarihinde Bölgesel İstatistikler, Nüfus ve Göç, Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü: <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloYilSutunGetir.do?durum=acKapa&menuNo=249&altMenuGoster=1> adresinden alındı

TÜİK. (2017m). 12 12, 2017 tarihinde Bitkisel Üretim İstatistikleri, Tarım Alanı: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2017n). 12 12, 2017 tarihinde Bitkisel Üretim İstatistikleri, Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2017o). 12 18, 2017 tarihinde Hayvancılık İstatistikleri, Hayvan Sayısı ve Hayvansal Ürünler: <https://biruni.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul> adresinden alındı

TÜİK. (2017ö). 12 20, 2017 tarihinde Dış Ticaret İstatistikleri, Toplam İthalat-İhracat: <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul> adresinden alındı

TÜİK. (2017p). 12 20, 2017 tarihinde Dış Ticaret İstatistikleri, İl ve Bölgeler: <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul> adresinden alındı

TÜİK. (2017r). 12 12, 2017 tarihinde Bölgesel İstatistikleri, Kişi Başına İthalat-İhracat Verileri: <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do> adresinden alındı

TÜİK. (2017s). 12 08, 2017 tarihinde Bölgesel İstatistikler, Eğitim, Okuryazarlık Durumuna Göre Nüfus(6 Yaş ve Üzeri): <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloYilSutunGetir.do?durum=acKapa&menuNo=210&altMenuGoster=1> adresinden alındı

TÜİK. (2017ş). 10 18, 2017 tarihinde İstatistiksel Tablolar ve Dinamik Sorgulama, Yataklı ve Yataksız Sağlık Kurumları: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1095 adresinden alındı

TÜİK. (2017t). 10 18, 2017 tarihinde İstatistiki Tablolar ve Dinamik Sorgulama, Sağlık Personeli: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1095 adresinden alındı

TÜİK. (2017u). 10 25, 2017 tarihinde Nüfus ve Demografi, Nüfus İstatistikleri, İllerin Aldığı, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı, Genel Nüfus Sayımları: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden alındı

TÜİK. (2017ü). 10 25, 2017 tarihinde İllerarası Aldığı Göç Bilgileri: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2017v). 10 25, 2017 tarihinde İllerarası Verdiği Göç Bilgileri: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2017y). 10 25, 2017 tarihinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, Bölgelerin Aldığı Göç Bilgileri(Yaş Grubu): <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2017z). 10 25, 2017 tarihinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, Bölgelerin Verdiği Göç Bilgileri(Yaş Grubu): <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2013a). TÜİK. 11 15, 2017 tarihinde Seçilmiş Göstergelerle Siirt: <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/SIIRT.pdf> adresinden alındı

Tümertekin, E., ve Özgüç, N. (2006). *Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekan*. İstanbul: Çantay Kitapevi.

Tümtaş, M. (2007). Türkiye'de İç Göçün Kentsel Gerilime Etkisi: Mersin Örneği. *Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü* .

Tümtaş, M. (2009). Yoksulluktan Yoksulluğa Göç: Marmaris ve Mersin Örnekleri. *Toplum ve Demokrasi Dergisi* , 111-134.

Tümtaş, M., ve Çelikkaleli, Ö. (2014). Kente Göç, Sosyal Danışmanlık ve Ergenlerdeki Psikolojik Belirtileri. (A. Keçeli, ve Ş. Çelikoğlu, Derleyiciler) Ankara: Detay Yayıncılık.

Tümtaş, M., ve Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekansal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi* , 21 (4).

Türkdoğan, O. (1977). *Yoksulluk Kültürü, Gecekonducuların Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Dedekorkut Yayınları 2. Baskı.

Uğus, Ş., Bilgen, İ., Yerlikaya, E., ve Evlice, Y. (2004). Göç ve Göçün Ruhsal Sonuçları. *Çanakkale Üniversitesi, Arşiv Kaynak Tarama Dergisi* .

Umar, B. (1993). *Türkiye'de Tarihsel Adlar*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.

- Ünlüer, Ş. (2010). Yurtdışından İşçi Geri Dönüş Göçlerinin İlerleyişi, Paterni ve Etkileri: (Kırşehir Örneği). *Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Yakar, M., ve Yazıcı, H. (2009). Emirdağ İlçesinde Göçlerin Tarım Alanlarına Etkileri. *Coğrafya Bilimleri Dergisi* (7(2)), 163-176.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yamak, N., ve Yamak, R. (1999). Türkiye'de Gelir Dağılımı ve İç Göç. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16-28.
- Yanmış, M. (2015). 1980 Sonrası Diyarbakır Kent Kimliğinin Değişimi (Sosyal, Siyasal, Dini). 133-150. (M. Karakuyu, A. Keçeli, ve Ş. Çelikoğlu, Derleyiciler) Ankara: Pegem Akademisi.
- Yazıcı, H., ve Koca, M. (2007). *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Yılmaz, H. (2013). *Türkiye'de Suriyeli Mülteciler: İstanbul örneği, Tespitler ve Öneriler*. İstanbul: Mazlumder Yayını.
- Yılmaz, H. (2016). Siirt İlinin Demografik Yapısının Türkiye İle Karşılaştırılması ve Bölgesel Kalkınma Açısından Yorumlanması. *Yüksek Lisans Tezi, Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Zülal, A. (2002). 21. Yüzyılda Göçler. *Bilim ve Teknik Dergisi*, 60-64.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Yakup KARS
Doğum Yeri ve Tarihi	Siirt /01.05.1985
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Dumlupınar Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İktisat
Yüksek Lisans Öğrenimi	Siirt Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Siirt Üniversitesi
Yurtdışı Deneyimleri	
Erasmus	Polond Kielce Jan Kochanowski University
Sertifikalar ve Eğitim Seminerleri	
-MEB Onaylı Bilgisayar İşletmenliği Sertifikası -Kamusal Eğitim Araştırma ve Geliştirme Derneği Katılım Belgesi (22 Ocak 2014 - Siirt Üniversitesi) -Kamusal Eğitim Araştırma ve Geliştirme Derneği Katılım Belgesi (16 Mayıs 2014 - Antalya/SİDE)	
İletişim	
E-Posta Adresi	ykars43@hotmail.com
Tarih	16.08.2018